

Smulgiojo ir vidutinio verslo finansavimo galimybių tyrimas 2021

Parengė Lietuvos banko Finansinio stabilumo departamentas ir Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba. Tyrimo partneris – įmonė *Scorify* (suteikė informaciją apie įmonių kredito reitingus).

© Lietuvos bankas, 2021

Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius

www.lb.lt

© Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, 2021

Jogailos g. 14, LT-01116 Vilnius

www.kt.gov.lt

Šalių kodai

AT	Austrija	FR	Prancūzija	NL	Nyderlandai
BE	Belgija	GB	Didžioji Britanija	NO	Norvegija
BG	Bulgarija	GR	Graikija	PL	Lenkija
CY	Kipras	HR	Kroatija	PT	Portugalija
CZ	Čekija	HU	Vengrija	RO	Rumunija
DE	Vokietija	IE	Airija	SE	Švedija
DK	Danija	IT	Italija	SI	Slovėnija
EE	Estija	LT	Lietuva	SK	Slovakija
ES (paveiksluose)	Ispanija	LU	Liuksemburgas		
EU	Europos Sąjunga	LV	Latvija		
FI	Suomija	MT	Malta		

Santrumpos ir kiti paaiškinimai

AKR	anticiklinis kapitalo rezervas
BVP	bendrasis vidaus produktas
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
EBI	Europos bankininkystės institucija
ECB	Europos Centrinis Bankas
EIB	Europos investicijų bankas
ES	Europos Sąjunga
EURIBOR	Europos vidutinė tarpbankinės rinkos palūkanų norma (angl. <i>euro interbank offered rate</i>)
EVRK	Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius
HHI	Herfindahlio–Hirschmano indeksas
Invega	UAB „Investicijų ir verslo garantijos“
JAR	Juridinių asmenų registras
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
JK	Jungtinė Karalystė
LGD	nuostoliai įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. <i>loss given default</i>)
NT	nekilnojamasis turtas
PFĮ	pinigų finansų įstaigos (bankai, užsienio bankų filialai, kredito unijos ir centrinės kredito unijos)
PPTF	pinigų plovimas ir terorizmo finansavimas
PRDB	Paskolų rizikos duomenų bazė
PVM	pridėtinės vertės mokestis
SFPO	sutelktinio finansavimo platformų operatorius
proc. p.	procentiniai punktai
SVP	skolos vertybiniai popieriai
SVV	smulkusis ir vidutinis verslas
VRE	Vidurio ir Rytų Europa
VMI	Valstybinė mokesčių inspekcija
VŠĮ	viešoji įstaiga

Turinys

1.	ESAMOS SITUACIJOS VERTINIMAS	8
1.1.	Labai mažų, mažų ir vidutinių įmonių reikšmė Lietuvos ekonomikoje	8
1.2.	Lietuvos SVV įmonių kredito prieinamumas pagal tarptautinių institucijų ir Lietuvos banko apklausas	8
1.3.	Lietuvos įmonių finansavimo struktūros analizė	11
1.4.	Bankų ir kitų finansų įstaigų teikiamo įmonių finansavimo pokyčiai.....	14
1.5.	Esamos situacijos apibendrinimas.....	18
2.	PROBLEMAS PRIEŽASČIŲ ANALIZĖ	19
2.1.	Kreditavimo apimtys ir sąlygų pokyčių 2018–2019 m. ekonominė analizė	19
2.1.1.	Įmonių poreikis skolintis.....	20
2.1.2.	Įmonių finansinė būklė.....	24
2.1.3.	Kredito įstaigų elgsenos pokyčiai	32
2.1.4.	Palūkanų normos	37
2.1.5.	Užtikrinimo priemonių trūkumas ir išieškojimo problemos.....	41
2.1.6.	Kredito įstaigų veiklos reguliavimas	47
2.2.	Papildomai atliktos tikslinės apklausos dėl SVV finansavimo prieinamumo	49
2.2.1.	Tikslinė SVV įmonių apklausa ir pokalbiai su įmonėmis	50
2.2.2.	Tikslinė finansų įstaigų apklausa ir pokalbiai su finansų įstaigomis bei susijusiomis institucijomis	53
3.	TYRIMO IŠVADOS	57
4.	REKOMENDACIJOS.....	58
4.1.	Informacijos apie įvairių finansinių šaltinių pasiekiamumą SVV didinimas	58
4.2.	SVV įmonių finansinės atskaitomybės stiprinimas	59
4.3.	SVV aktualių procedūrų lengvinimas ir įmonių finansinio raštingumo didinimas	60
4.4.	SVV finansavimo rizikos mažinimo priemonių ir teisės aktų tobulinimas	61
4.5.	Pradėtų iniciatyvų, kuriomis gerinama SVV finansavimo aplinka, įgyvendinimas ir tolesnis plėtojimas bei galimos papildomų tyrimų kryptys	63
1	PRIEDAS. PAPILDOMI PAVEIKSLAI	67
2	PRIEDAS. MODELIO PATIKIMUMO TIKRINIMAS.....	73

Intarpai

1	intarpas. Lietuvos ir ES įmonių įsiskolinimai kitoms įmonėms	12
2	intarpas. Kas lemia naujų mažų paskolų srauto mažėjimą – įmonių finansavimo paklausa ar bankų pasiūla?.....	21
3	intarpas. Paskolos gavimo tikimybė, paskolos marža ir užstatas: įžvalgos remiantis mikroduomenimis.....	27
4	intarpas. Lietuvoje veikiantiems bankams priimtinas rizikos lygis.....	36
5	intarpas. Bankų paskolų palūkanų kainodara Lietuvoje.....	40
6	intarpas. Pagrindiniai įmonių nemokumo reguliavimo pakeitimai.....	44
7	intarpas. Įmonių finansinis raštingumas ir informuotumas apie finansavimo alternatyvas.....	52
8	intarpas. Iššūkiai dėl dalies įmonių žemo nuosavo kapitalo lygio ir finansinės atskaitomybės stoka	55

TYRIMO TIKSLAS

Lietuvos ekonomikai sparčiai tebeaugant, 2018–2019 m. ėmė daugėti ženklų, rodančių smulkiojo ir vidutinio verslo (SVV) finansavimo aplinkybių pokyčius. Lietuvos banko ir Europos Komisijos vykdomos reguliariosios įmonių apklausos rodė, kad šiuo laikotarpiu Lietuvoje pastebimai išaugo atmestų SVV paskolų paraiškų dalis. Tuo pat metu Lietuvos banko skelbiami Pinigų finansų įstaigų (PFI) statistiniai duomenys ėmė rodyti sumažėjusį kredito įstaigų, t. y. bankų ir kredito unijų, teikiamų naujų paskolų įmonėms srautą ir padidėjusias palūkanų normas.

SVV įmonės sudaro didžiąją Lietuvoje veikiančių įmonių dalį ir sukuria daug šalies BVP. Todėl svarbu išsiaiškinti 2018–2019 m. išryškėjusias finansavimo aplinkybių pasikeitimo tendencijas bei priežastis, kartu įvertinant, ar tie pokyčiai galėjo reikšti sumažėjusias SVV galimybes pasinaudoti išorės finansavimu.

Šiuo tyrimu siekiama įvertinti SVV įmonių 2018–2019 m. turėtas priegias prie finansavimo šaltinių Lietuvoje galimybes, išsiaiškinti jas ribojančius veiksnius ir, priklausomai nuo rezultatų ir išvadų, pasiūlyti priemones ar kryptis, kaip būtų galima prisidėti prie kredito prieinamumo SVV įmonėms didinimo.

SVV įmonės – labai mažos, mažos ir vidutinės įmonės. Pagal Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą apibrėžimą, labai maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 10 darbuotojų ir kurios metinės pajamos neviršija 2 mln. Eur arba kurios balanse nurodyto turto vertė neviršija 2 mln. Eur; maža įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų ir kurios metinės pajamos neviršija 10 mln. Eur arba balanse nurodyto turto vertė neviršija 10 mln. Eur; vidutinė įmonė – įmonė, kurioje dirba mažiau kaip 250 darbuotojų ir kurios metinės pajamos neviršija 50 mln. Eur arba balanse nurodyto turto vertė neviršija 43 mln. Eur.

Dėl reikšmingos įmonių išorės finansavimo dalies ir duomenų prieinamumo daugiausia vertinamos SVV įmonių galimybės pasiskolinti iš kredito įstaigų – bankų ir kredito unijų. Alternatyviais finansuotojais šiame tyrime laikomos finansų įmonės (išskyrus bankus ir kredito unijas), kurių pagrindinę veiklos dalį sudaro skolinimas juridiniams asmenims, ir paskolas teikiantys kolektyvinio investavimo subjektai ar jų valdymo įmonės.

Tyrime naudojami duomenų šaltiniai

Apie verslo finansavimo galimybes ir jų pokyčius galima spręsti iš įvairių institucijų rengiamų reguliariųjų apklausų. Nors apklausų metodikos skiriasi, jose dažnai būna panašių klausimų, padedančių įvertinti įmonių finansavimo galimybes. Taigi, apklausų visuma leidžia kompleksiskai įvertinti verslo finansavimo sąlygas. Šiam tyrimui naudojami toliau vardijamų apklausų duomenys.

SAFE apklausa – Europos Komisijos kartu su Europos Centrinio Banku (ECB) kasmet rengiama ES šalių įmonių apklausa, suteikianti informacijos apie SVV įmonių finansavimo sąlygas ir jų pokytį per pastaruosius 6 mėn. Apklausos duomenys apima įmonių finansinę padėtį, išorės finansavimo poreikį, vidinių ir išorinių finansavimo šaltinių panaudojimą, paraiškų teikimo išorės finansavimui gauti patirtį, įvairių tipų ir dydžių paskolų panaudojimą ir poreikį, įmonių požiūrį į finansavimo galimybes, jų lūkesčius dėl finansavimo galimybių ateityje. Lietuvoje paprastai apklausiama apie 300 įmonių, iš kurių 39 proc. yra įmonės, turinčios iki 9 darbuotojų, ir po 30 proc. – įmonės, turinčios nuo 10 iki 49 ir nuo 50 iki 249 darbuotojų. Apklausa vykdoma du kartus per metus, tačiau Lietuvoje atliktų apklausų rezultatai (už balandžio–rugsėjo mėn.) skelbiami kartą per metus.

Pasaulio banko atliekama įmonių apklausa – visuose geografiniuose regionuose vykdoma įmonių apklausa apie finansavimo prieinamumą, korupciją, infrastruktūrą, nusikalstamumą, konkurencinę aplinką, veiklos rezultatus. Apklausoje dalyvaujančių įmonių dydis nustatomas pagal darbuotojų skaičių. Mažomis laikomos įmonės, turinčios nuo 5 iki 19 darbuotojų, vidutinėmis – nuo 20 iki 99 darbuotojų, didelėmis – nuo 100 darbuotojų. Kiekviena šalis ar regionas apklausiami vidutiniškai kas ketverius metus. Lietuvos įmonės apklausoje dalyvavo 2009 m. (243 įmonės), 2013 m. (227 įmonės) ir 2019 m. (350 įmonių).

Lietuvos banko atliekama įmonių apklausa – kasmetinė apklausa, kurią atliekant klausiama apie įmonių finansinę būklę, įmonėms kylantį finansinių išteklių poreikį, kredito ir kitų finansų įstaigų skolinimo įmonėms sąlygų kaitą ir kt. Apklausoje paprastai dalyvauja apie 500 įmonių, iš jų du trečdalius sudaro iki 50 darbuotojų turinčios įmonės, vieną trečdalį – 50 ir daugiau darbuotojų turinčios įmonės.

Europos investicijų banko (EIB) atliekama investavimo apklausa – kasmet ES valstybėse vykdoma apklausa apie SVV ir didelių įmonių investicinę veiklą. Surenkama informacija apie įmonių veiklos rezultatus, praėties investicinę veiklą ir planus, finansavimo šaltinius, problemas ir kitokias kliūtis, su kuriomis įmonės susiduria norėdamos investuoti. 2019 m. apklausta 413 Lietuvos įmonių, iš jų apie 60 proc. yra labai mažos ir mažos įmonės, turinčios nuo 5 iki 49 darbuotojų, ir maždaug 40 proc. – vidutinės ir didelės įmonės, turinčios 50 ir daugiau darbuotojų.

Lietuvos banko ir ECB vykdoma bankų apklausa – keturis kartus per metus atliekama euro zonos bankų apklausa (angl. *Bank Lending Survey*), kurios metu apklausiama maždaug 150 institucijų. Apklausa suteikia informacijos apie sąlygas skolinant įmonėms ir namų ūkiams, paskolų pasiūlos ir paklausos pokyčius. Dalyvauja ir Lietuvoje veikiantys

komerciniai bankai bei užsienio bankų filialai. ECB skelbia keturių didžiausių bankų atsakymus, Lietuvos bankas – devynių Lietuvoje veikiančių bankų ir užsienio bankų filialų atsakymus.

Šio tyrimo tikslais 2020 m. buvo atliktos dvi specialios apklausos. Viena jų apima finansavimo 2019 m. siekusias labai mažas ir mažas įmones, kita – jas finansuojančias įstaigas.

Tikslinė SVV įmonių apklausa – 2020 m. rugsėjo mėn. šio tyrimo tikslais Lietuvos banko ir Konkurencijos tarybos atlikta tikslinė SVV įmonių grupės apklausa. Tikslinė SVV įmonių grupė – tai įmonės, kurios ne mažiau nei trejus metus veikia gamybos, paslaugų, prekybos, statybos ir nekilnojamojo turto (NT) ar transporto sektoriuose, 2019 m. siekė gauti finansavimą iš finansų įstaigos, turi nuo 5 iki 25 darbuotojų, 0,1–1,0 mln. Eur turto ir per metus sukuria 0,1–1,0 mln. Eur pajamų. Tikslinė SVV įmonių grupė atrinkta iš Lietuvos banko administruojamos Paskolų rizikos duomenų bazės (PRDB), kurioje, be kitos informacijos apie kredito įstaigų suteiktas paskolas ir jų sąlygas, yra sukaupta informacija apie kredito įstaigų užklausas siekiant patikrinti konkrečios įmonės finansinę būklę. Į tikslinę SVV įmonių grupę siekta įtraukti tas SVV įmones, kurios turėjo finansavimo poreikių 2019 m. Atrenkant įmones apklausai, daryta prielaida, kad kredito įstaiga apie tam tikrą SVV įmonę užklausa į PRDB pateikė dėl to, kad ši kreipėsi į kredito įstaigą dėl finansavimo. Kadangi PRDB yra sukaupta informacija tik apie Lietuvoje veikiančių kredito įstaigų¹ suteiktas paskolas ir užklausas, tos įmonės, kurios turėjo finansavimo poreikių, bet į Lietuvoje veikiančias kredito įstaigas nesikreipė arba ieškojo alternatyvių finansavimo būdų, nėra šios apklausos objektas. Dalyvauti apklausoje buvo pakviestos 2 389 SVV įmonės, dalyvavo – 209.

Tikslinė finansų įstaigų apklausa – 2020 m. spalio mėn. šio tyrimo tikslais Lietuvos banko ir Konkurencijos tarybos atlikta Lietuvoje veikiančių finansų įstaigų apklausa dėl tikslinės SVV įmonių grupės finansavimo. Šia apklausa siekta išsiaiškinti 2019 m. SVV įmonėms taikytas finansavimo sąlygas, paklausos ir pasiūlos pokyčius. Dalyvauti apklausoje buvo pakviestos 32 Lietuvoje veikiančios finansų įstaigos, dalyvavo – 14.

Tyrimui taip pat naudojami įvairių duomenų šaltinių statistikos duomenys. Pagrindiniai yra šie:

- Lietuvos banko duomenys:
 - Lietuvos institucinių sektorių finansinės sąskaitos;
 - PFĮ statistika;
 - PRDB duomenys;
 - Lietuvos banko priežiūros tikslais renkami duomenys apie rinkos dalyvius²;
- Lietuvos statistikos departamento duomenys:
 - ne finansų įmonių balanso duomenys;
 - verslo statistikos duomenys apie materialiąsias investicijas;
- Eurostato duomenys:
 - ne finansų įmonių balanso duomenys;
- Lietuvos bankų asociacijos skelbiami duomenys apie finansinės nuomos (lizingo) bendrovių skolinimą;
- Tarpžinybinės duomenų saugyklos duomenys:
 - ketvirčio duomenys apie juridinius asmenis, kurių duomenys sukelti į Tarpžinybinę duomenų saugyklą: PVM deklaracijos, įmokų į VMI surenkamąsias sąskaitas ir valstybinio socialinio draudimo duomenys;
 - juridinių asmenų balanso duomenys;
 - juridinių asmenų Pelno (nuostolio) ataskaitos duomenys;
 - juridinių asmenų Pinigų srautų ataskaitos duomenys;
- Europos bankininkystės institucijos (EBI) skelbiami apibendrinti ES bankų duomenys;
- ECB duomenų rinkiniai:
 - konsoliduotieji bankų duomenys (angl. *Consolidated Banking Data*);
 - PFĮ balanso straipsniai (angl. *MFI Balance Sheet Items*);
 - PFĮ palūkanų normų statistika (angl. *MFI Interest Rate Statistics*);
 - bankų skolinimo apklausos statistika (angl. *Bank Lending Survey Statistics*);
- *Scorify* skaičiuojami įmonių kredito reitingai;
- Pasaulio banko atliekamos apklausos *Doing Business* rezultatai.

Šie duomenų rinkiniai naudoti įvairiems analizės pјūviams ir ekonometriniam modeliavimui atlikti. Pavyzdžiui, Lietuvos statistikos departamento, Lietuvos banko ir Eurostato skelbiami duomenys naudoti analizuojant subendrintus Lietuvos įmonių įsipareigojimus finansuotojams, atliekant Lietuvoje veikiančių bankų suteiktų paskolų likučių, srautų ir palūkanų normų, kitų finansų įstaigų suteiktų paskolų subendrintų likučių analizę. PRDB sukaupti bankų paskolų duomenys analizuoti susiejant juos su bankų paskolas gavusių įmonių finansinėmis ataskaitomis – taip vertintos įmonių paskolų ir jų finansinės būklės rodiklių sąsajos. *Scorify* skaičiuojami įmonių kredito reitingai naudoti siekiant įvertinti įmonių

¹ Duomenis į PRDB teikia Lietuvos bankas, Lietuvos Respublikoje įsteigti bankai (kartu teikia ir savo kontroliuojamų įmonių (lizingo bendrovių) duomenis), užsienio bankų filialai, centrinės kredito unijos, kredito unijos, vartojimo kredito davėjai, įrašyti į Viešąjį vartojimo kredito davėjų sąrašą, ir tarpusavio skolinimo platformos operatoriai, įrašyti į Viešąjį tarpusavio skolinimo platformos operatorių sąrašą. Plačiau žr. [Lietuvos banko interneto puslapyje](#).

² Pagal [2014 m. balandžio 16 d. Komisijos įgyvendinimo reglamente \(ES\) Nr. 680/2014](#) nustatytas ataskaitas.

finansinę būklę, kredito įstaigų turimų paskolų portfelių riziką ir pan. Ši duomenų aibė papildyta atlikus tikslines apklausas surinkta informacija, leidžiančia detaliau įvertinti kredito prienamumą SVV įmonėms, paaiškinti ekonometrinio modeliavimo rezultatus ir aiškiau suformuluoti išvadas bei rekomendacijas.

Daugumos šaltinių duomenys nesudaro galimybės SVV įmonių identifikuoti pagal visus Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo apibrėžime įvardytus kriterijus. Dažniausiai SVV įmonę galima nustatyti tik pagal darbuotojų skaičiaus kriterijų – tam sąlygas sudaro Lietuvos statistikos departamento pateikiami verslo statistikos duomenys, taip pat Pasaulio banko ir Lietuvos banko atliekamų įmonių apklausų duomenys. SAFE apklausos atsakymai parodo, ar įmonė priklauso įmonių grupei ir koks yra apyvartos dydis (didesnę nei 50 mln. Eur apyvartą 2019 m. turėjo vos 3 proc. apklaustų ES įmonių ir 1 proc. apklaustų Lietuvos įmonių). Lietuvos banko ir ECB vykdoma bankų apklausa atsižvelgiama tik į apyvartos kriterijų – SVV įmonėmis laikomos įmonės, kurių metinė apyvarta mažesnė nei 50 mln. Eur. Tikslinės SVV įmonių apklausos, atliktos šio tyrimo tikslais, imtis atrinkta pagal 2.2.1 skyriuje aprašytus kriterijus. Jos klausimyne įtrauktas kontrolinis klausimas leido nustatyti įmonių grupėms priklausančias įmones ir jų atsakymų neanalizuoti. PRDB įmonių paskolų duomenys buvo susieti su Tarpžinybinėje duomenų saugykloje esančiomis įmonių ataskaitomis, todėl įmonių dydį buvo galima nustatyti pagal darbuotojų skaičiaus, turto ir apyvartos kriterijus. Siekiant užtikrinti tinkamą įmonių identifikavimą ir atsižvelgiant į duomenų kokybės trūkumus³, papildomai patikrintas įmonių pelnas ir kapitalas ir, pelnui esant didesniui nei 50 mln. Eur ir (arba) kapitalui – didesniui nei 43 mln. Eur, įmonė taip pat vertinta kaip didelė. Galimybės nustatyti įmonių grupei priklausančias įmones nebuvo, todėl iš SVV įmonių imties panaikinta 1 proc. įmonių, kurių paskolų likutis bankuose didžiausias. Patikrinus šių įmonių Jungtinių asmenų registro (JAR) kodus paaiškėjo, kad jos priklauso didesnei įmonių grupei, todėl šios įmonės buvo priskirtos prie didelių įmonių.

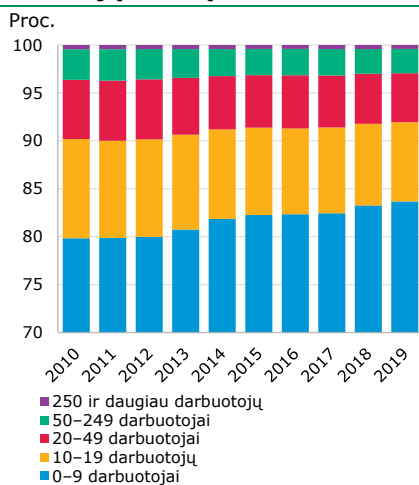
³ Kai kurių įmonių pelno ir kapitalo rodikliai buvo didesni nei jų pajamos ir turtas atitinkamai.

1. ESAMOS SITUACIJOS VERTINIMAS

1.1. LABAI MAŽŲ, MAŽŲ IR VIDUTINIŲ ĮMONIŲ REIKŠMĖ LIETUVOS EKONOMIKOJE

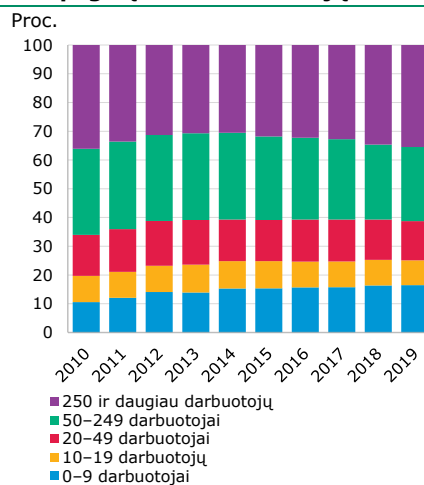
SVV įmonės sudaro daugiau nei 99 proc. Lietuvos įmonių, sukuria du trečdalius Lietuvos BVP, jose dirba beveik trys ketvirtadaliai visų dirbančiųjų. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2019 m. Lietuvoje veikė 94,3 tūkst. įmonių ir iš jų daugiau nei 99 proc. (93,9 tūkst.) buvo SVV įmonės, t. y. labai mažos, mažos ir vidutinės įmonės, turinčios mažiau nei po 250 darbuotojų⁴. Didžioji dauguma įmonių, daugiau nei 80 proc., buvo labai mažos, t. y. turinčios mažiau nei po 10 darbuotojų, ir ši dalis nuo 2010 m. pastebimai išaugo (žr. 1 pav.). SVV įmonių sukuriama pridėtinė vertė ir jose dirbančių darbuotojų dalys taip pat yra didžiausios, nors, palyginti su SVV įmonių skaičiumi, santykinai mažesnės – atitinkamai 65 proc. ir 71 proc. (žr. 2 pav. ir 3 pav.). SVV įmonės didžiąją įmonių dalį sudaro ir ES (> 99 %), bet Lietuvos ekonomikai jos yra svarbesnės pagal pridėtinės vertės ir dirbančiųjų dalis (ES vidurkiai – atitinkamai 52,8 % ir 66,6 %⁵).

1 pav. Įmonių dalys pagal darbuotojų skaičių

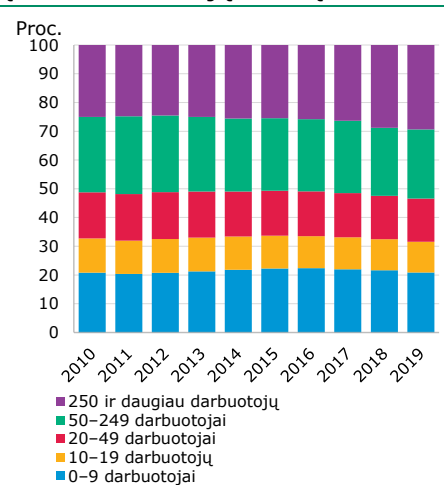
Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

2 pav. Sukuriamos pridėtinės vertės dalis pagal įmonės darbuotojų skaičių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

3 pav. Dirbančiųjų dalis pagal įmonės darbuotojų skaičių

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas.

1.2. LIETUVOS SVV ĮMONIŲ KREDITO PRIEINAMUMAS PAGAL TARPTAUTINIŲ INSTITUCIJŲ IR LIETUVOS BANKO APKLAUSAS

Tarptautinių institucijų atliekamos apklausos ir tyrimai atskleidžia, kad pagal kredito prieinamumo SVV įmonėms rodiklius Lietuva atsilieka nuo kitų ES šalių. Būdų tiesiogiai apskaičiuoti kredito prieinamumo lygį nėra, todėl jam įvertinti pasitelkiami netiesioginiai metodai: ekonometriniais metodais apskaičiuojamas finansavimo atotrūkis, apklausos atskleidžia pokyčius ir leidžia palyginti skirtingų šalių duomenis. EIB ir Europos Komisijos užsakyta analizė⁶ parodė, kad Lietuvos SVV finansavimo skolos priemonėmis atotrūkis⁷, 2018 m. siekė 2,7 proc. BVP, buvo tarp devynių didžiausių ES ir daugiau nei dvigubai viršijo ES vidurkį (1,1 %; žr. 4 pav.). Palyginti dideli buvo ir Latvijos (2,6 %) bei Estijos (5,5 %) rodikliai. Tai, kad Lietuvos SVV įmonėms sunku gauti trūkstamą finansavimą, matyti ir iš Europos Komisijos pateiktos SVV įmonių veiklos vertinimo apžvalgos (angl. *Small Business Act*)⁸, apimančios 2018 m.–2019 m. pirmojo ketvirčio duomenis. Iš jos matyti, kad Lietuvos SVV įmonės dideliu iššūkiu laiko kredito (teikiamo tiek bankų, tiek alternatyvių šaltinių) prieinamumą. 2015 m. apžvalga⁹ rodo, kad Lietuvos SVV pagal finansavimo galimybes nuo ES

⁴ Lietuvos statistikos departamento skelbiama verslo statistikos duomenimis atsižvelgiama tik į vieną SVV įmonių dydžio kriterijų – darbuotojų skaičių, o skaidymas pagal apyvartą, balansą ar nuosavybę nėra galimas. Tikėtina, kad atsižvelgus į visus kriterijus SVV įmonių skaičius būtų mažesnis, nors proporcijos reikšmingai ir nesiskirtų. Lietuvos statistikos departamentas panašius duomenis skelbia apie SVV įmonių, vykdančių veiklą metų pradžioje, rodiklius. Remiantis šiais duomenimis, SVV įmonių, kurios vykdė veiklą 2020 m. pradžioje, buvo 86,7 tūkst., arba 99,5 proc. visų įmonių. Vis dėlto įmonių, turinčių mažiau nei 250 darbuotojų, bet didesnę nei 50 mln. Eur apyvartą, kurios galėtų būti priskiriamos prie didelių įmonių, jei jų turtas būtų didesnis nei 43 mln. Eur, remiantis šiais duomenimis, nebuvo daug – [2020 m. pradžioje jų buvo 106](#).

⁵ 2018 m. Eurostato duomenys. ES vidurkiai apima fizinius asmenis, vykdančius ūkinę (ekonominę) veiklą. Pagal atitinkamus 2018 m. Eurostato rodiklius, Lietuvos SVV įmonės (įskaitant savarankiškai dirbančius fizinius asmenis) sukūrė 69,4 proc. pridėtinės vertės, jose dirbo 75,9 proc. visų dirbančiųjų.

⁶ <https://www.fi-compass.eu/publication/factsheets/gap-analysis-small-and-medium-sized-enterprises-financing-european-union>

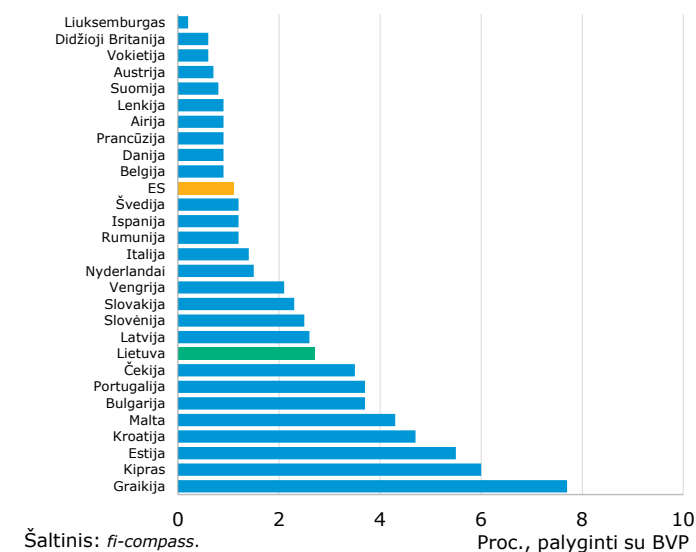
⁷ Atotrūkis rodo finansavimą, kurį gyvybingos SVV įmonės gautų optimaliomis sąlygomis, jei finansavimo pasiūla padengtų paklausą, o SVV įmonės gebėtų gražinti skolą. Skaičiavimams nustatyta ne neigiamu apyvartos augimu pasižymėjusių SVV įmonių dalis, kurioms buvo aktuali banko paskola, bet jos finansavimo negavo. Ši dalis padauginama iš bendro šalies SVV įmonių skaičiaus ir iš vidutinės SVV gaunamos paskolos dydžio. Taip gaunamas finansavimo skolos priemonėmis atotrūkis. Metinis finansavimo skolos priemonėmis atotrūkis yra palyginti pastovus ir, neįvykus nenumatytiems ar išskirtiniams reiškiniams, per penkerius metus reikšmingai nepakinta.

⁸ https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en

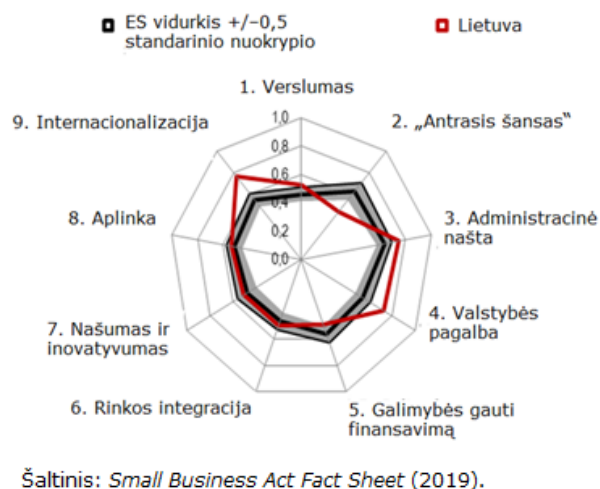
⁹ https://ec.europa.eu/growth/smes/sme-strategy/performance-review_en#annual-report

šalių vidurkio neatsilikio, tačiau 2019 m. rodikliai jau rodo suprastėjusias finansavimo galimybes ir prastesnes nemokumo bei bankroto procesų sąlygas (5 pav. pažymėta kaip „Antrasis šansas“). Finansavimo galimybių bendrą rodiklį labiausiai blogina ypač didelė bankų atmetų SVV įmonių paskolų paraiškų arba paskolų siūlymų įmonei netinkančiomis sąlygomis dalis¹⁰.

4 pav. SVV finansavimo skolos priemonėmis atotrūkis ES šalyse (2018 m.)

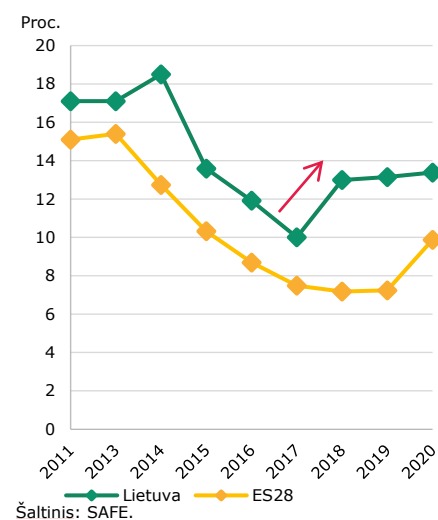

5 pav. Lietuvos ir ES rodiklių palyginimas 2019 m. Europos Komisijos ataskaitoje

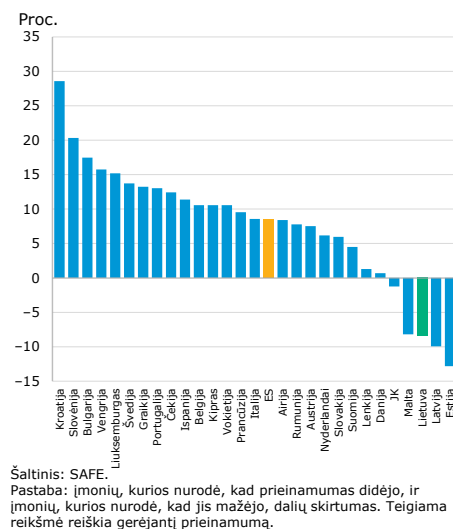

Iš SAFE ir EIB apklausų išryškėja Lietuvos SVV finansavimo galimybių 2018–2019 m. sunkumų. 2019 m. balandžio–rugsėjo mėn. SAFE apklausoje 13 proc. Lietuvos SVV įmonių kaip aktualiausia problemą nurodė finansavimo šaltinių prieinamumą (žr. 6 pav.). Tokią problemą nurodžiusių įmonių dalis buvo trečia didžiausia ES (žr. 1 priedo 1 pav.). Įmonių, kurioms finansavimo šaltinių prieinamumas yra aktuali problema, nuo 2018 m. Lietuvoje pastebimai padaugėjo, nors ES vidurkis iki prasidedant pandemijai išlaikė nuoseklaus mažėjimo tendenciją. SVV įmonių teigimu, 2019 m. mažėjo prekybos kredito, bankų siūlomų kredito linijų ir sąskaitos arba kredito kortelių pereinamumo, o labiausiai – banko paskolų prieinamumas. SVV įmonės iki 2019 m. bankų produktų prieinamumą vertino kaip augantį, tačiau nuo 2019 m. šis vertinimas pradėjo prastėti, nors daugumos kitų finansavimo šaltinių (nuosavo kapitalo, finansinės nuomos, kitų paskolų) prieinamumas, įmonių vertinimu, augo. Pagal sumažėjusį bankų paskolų prieinamumą 2019 m. išsiskyrė visos Baltijos šalys (žr. 7 pav.). SVV finansavimo sunkumus atskleidžia ir EIB atliekama apklausa: ji rodo, kad 2019 m. finansiškai suvaržytų SVV įmonių dalis Lietuvoje (15 %) buvo tarp didžiausių ES ir daugiau nei du kartus viršijo ES vidurkį (6 %; žr. 8 pav.).

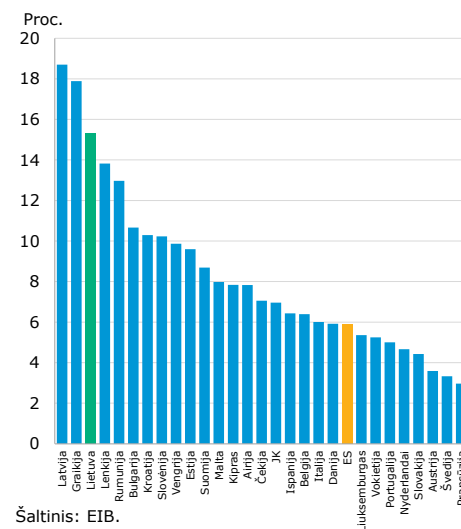
6 pav. SVV įmonių, kurioms aktualiausia problema yra finansavimo šaltinių prieinamumas, dalis (2011–2020 m.)

7 pav. 2019 m. SAFE apklausa: kaip per pastaruosius 6 mėn. kito bankų paskolų prieinamumas?

8 pav. Finansiškai suvaržytų SVV įmonių dalis (2019 m.)

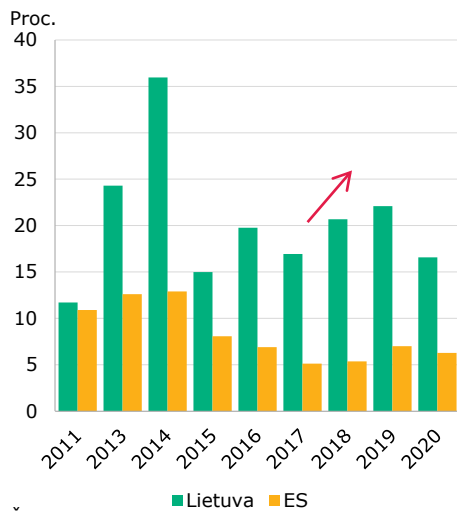

¹⁰ Lietuvos finansavimo galimybių rodiklis buvo prastesnis už ES rodiklį ir dėl mažesnių rizikos kapitalo investicijų, kapitalo investicijų naujoms bei augančioms įmonėms, tačiau dėl duomenų trūkumo šie rodikliai vertinti tik 2017 m. ir 2014 m.

¹¹ Finansiškai suvaržytomis laikomos: 1) įmonės, nepatenkintos gauto finansavimo suma; 2) įmonės, kurių paraiška atmetta; 3) įmonės, kurios nesiekė finansavimo, nes manė, kad kaina bus per didelė; 4) įmonės, kurios paraiškos neteikė, nes manė, kad paraiška bus atmetta.

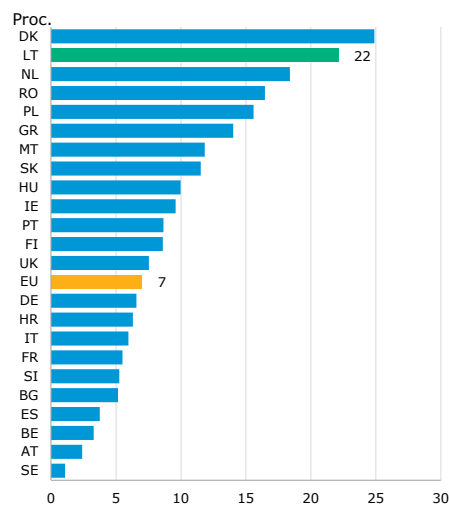
Tarptautinių institucijų ir Lietuvos banko atliekamų reguliariųjų apklausų duomenimis, SVV įmonės iš bankų retai gauna visą prašomą finansavimą, o atmetamų paskolų paraiškų dalis 2018–2019 m. pastebimai išaugo ir buvo viena didžiausių ES. SAFE apklausos rodo, kad Lietuvos SVV įmonės išsiskiria ES pagal gaunamą iš bankų finansavimą: mažiau nei pusė SVV įmonių (48 %), kurios 2019 m. kreipėsi dėl paskolos, gavo visą prašytą finansavimą, nors ES ši dalis siekė 71 proc. (žr. 1 priedo 2 pav.), ir net 22 proc. paraiškų buvo atmetama (ES – 7 %; žr. 9 ir 10 pav.). Atmetusių paraiškų dalis nuo 2018 m. augo, tai matyti ir iš Lietuvos banko atliekamos įmonių apklausos (žr. 11 pav.) ar bankų apklausos (žr. 1 priedo 3 pav.). Lietuvos banko atliekamos įmonių apklausos duomenimis, labiausiai atmetusių paraiškų daugėja tarp labai mažų įmonių – 2018–2019 m. jų paraiškų buvo atmetama daugiau nei pusė. Pastebėtina, kad augo visų ekonominių veiklų įmonių atmetamų paraiškų dalis, nors labiausiai – statybos įmonių, t. y. nuo beveik 0 iki 50 proc. (žr. 1 priedo 4 pav.).

9 pav. SVV įmonių, kurios per pastaruosius 6 mėn. kreipėsi dėl banko paskolos, bet prašymas buvo atmetas, dalis

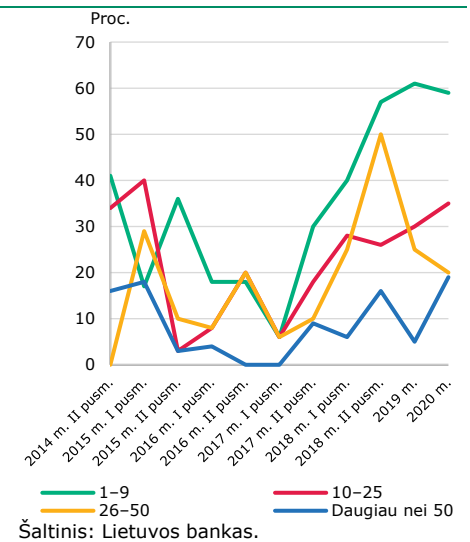
Šaltinis: SAFE.

10 pav. SVV įmonių, kurios per pastaruosius 6 mėn. kreipėsi dėl banko paskolos, bet prašymas buvo atmetas, dalis (2019 m.)

Šaltinis: SAFE.

11 pav. Įmonių, kurių paraiškos dėl banko paskolos buvo atmetos, dalis pagal darbuotojų skaičių

Šaltinis: Lietuvos bankas.

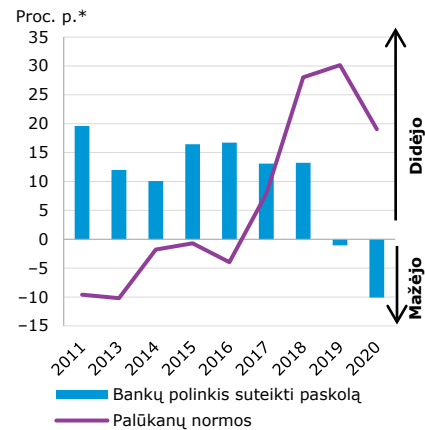
Be mažesnio kredito prieinamumo, apklausų rezultatai 2018–2019 m. rodė ir griežtėjusias bankų skolinimo sąlygas.

Lietuvos SVV įmonės SAFE apklausoje nurodė, kad nuo 2017 m. pabaigos pradėjo augti paskolų palūkanų normos, o 2019 m. mažėjo bankų polinkis suteikti paskolą (žr. 12 pav.). Tai atsispindi ir Lietuvos banko vykdytose bankų apklausoje: nuo 2016 m. pabaigos išvėliojamas bendras skolinimo įmonėms standartų¹² griežtėjimas, o nuo 2018 m. pabaigos pastebima, kad standartus SVV įmonėms, palyginti su visomis įmonėmis, griežtino didesnę bankų dalis (žr. 13 pav.). Bankai taip pat nurodė griežtinę skolinimo sąlygas¹³, o labiausiai – didinę paskolų maržą (žr. 14 pav.). Iš bankų apklausoje pateiktų atsakymų matyti, kad nuo 2018 m. daugiau bankų riboja skolinimą įmonėms, o labiausiai – statybos ir transporto įmonėms (plačiau žr. 1 priedo 5 pav.).

¹² Skolinimo standartai yra vidinės banko nuostatos, kuriomis remiantis suteikiamos paskolos. Jie apibrėžia, kurios paskolos bankui yra pageidautinos, kurios – ne, prioritetinius sektorius ir vietas, tinkamas užtikrinimo priemonės, taip pat bankui priimtinas pagal jo polinkį priimti riziką besiskolinančiojo kriterijus, pavyzdžiui, sąlygas, kurias turėtų tenkinti įmonės balansas.

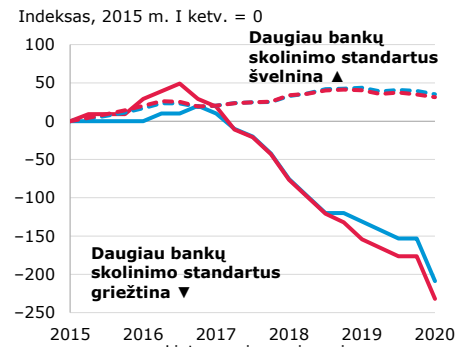
¹³ Skolinimo sąlygos – tai sąlygos, kuriomis bankas sutinka skolinti: paskolos ir užstato dydis, paskolos trukmė, marža, lyginamasis palūkanų normos indeksas, su kuriuo siejama marža, papildomi mokesčiai (sutarties sudarymo, administravimo ir kt.).

12 pav. SAFE įmonių apklausa: bankų paskolų prieinamumas ir sąlygos, taikytos SVV įmonėms

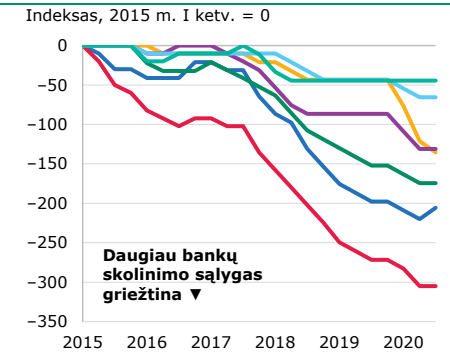
Šaltinis: SAFE.
* Bankų, kurie teigė, kad prieinamumas gerėjo ar palūkanos didėjo, ir bankų, kurie teigė, kad prieinamumas blogėjo ar palūkanos mažėjo, dalių skirtumas.

13 pav. Bankų apklausa: skolinimo standartų raida

Šaltiniai: Lietuvos bankas, ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: indeksas sudarytas nuo 2015 m. kiekvieną ketvirtį pridant skolinimo standartų pokyčių procentų skirtumą (bankų, švelninusių ir griežtinusių skolinimo standartus, dalių skirtumas).

14 pav. Bankų apklausa: skolinimo SVV įmonėms sąlygų griežtinimas

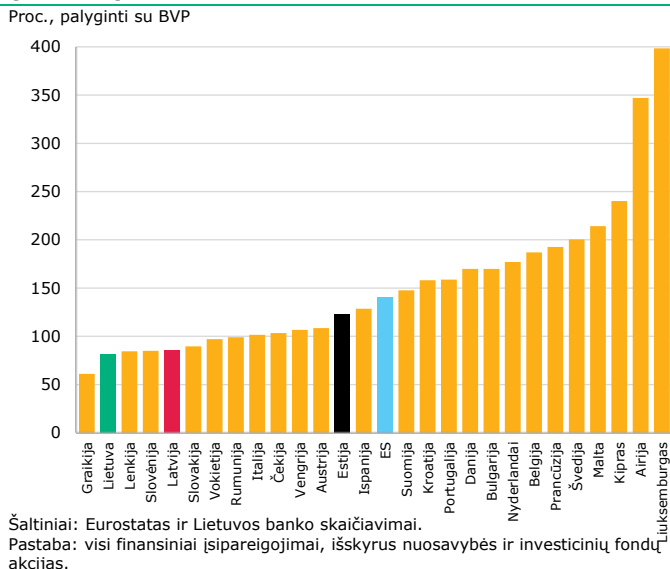
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

1.3. LIETUVOS ĮMONIŲ FINANSAVIMO STRUKTŪROS ANALIZĖ

Lietuvos įmonių finansinių įsipareigojimų lygis yra vienas žemiausių Europoje, o 2018–2019 m., palyginti su BVP, ir toliau mažėjo. 2019 m. duomenimis, Lietuvos įmonių finansinių įsipareigojimų ir BVP santykis (arba įsiskolinimas) buvo vienas mažiausių ES ir siekė 81 proc. (žr. 15 pav.), kai ES vidurkis buvo 140 proc. Lietuvos įmonių įsipareigojimai buvo mažesni nei kaimyninės Latvijos (86 %) ir Estijos (122 %). Nors 2018–2019 m. Lietuvos įmonių finansinių įsipareigojimų suma padidėjo apie 10 proc., t. y. apie 3 proc. p. daugiau nei ES, dėl sparčios šalies ekonomikos plėtros įmonių įsipareigojimų ir BVP santykis sumažėjo. ES įmonių įsiskolinimas 2018–2019 m. nepakito, taigi Lietuvos įmonių įsiskolinimo atotrūkis nuo ES vidurkio dar labiau padidėjo.

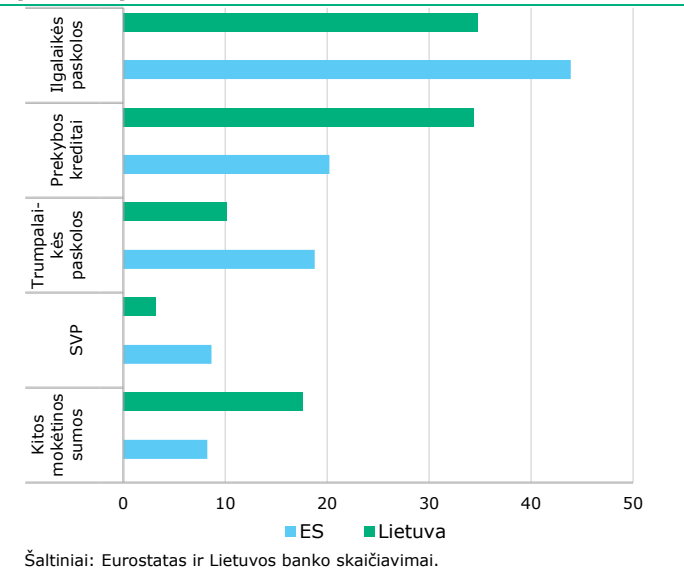
Palyginti su kitomis ES šalimis, Lietuvos įmonės gerokai mažiau finansuojamos paskolomis ir kur kas daugiau – prekybos kreditais. Lyginant Lietuvos įmonių įsipareigojimų struktūrą su ES vidurkiu matyti, kad Lietuvoje įmonės 2019 m. turėjo beveik penktadaliu mažiau paskolų, taip pat 5 proc. p. mažiau įsipareigojimų skolos vertybiniais popieriais (SVP). Kita vertus, šias įsipareigojimų dalis Lietuvos įmonės kompensavo didesnėmis įsipareigojimų prekybos kreditais (14 proc. p. daugiau) ir kitomis mokėtinomis sumomis (9 proc. p. daugiau) dalimis (žr. 16 pav.). Tai rodo, kad įmonės Lietuvoje yra linkusios labiau nei vidutiniškai ES naudotis ne finansų sektoriaus teikiamu kreditavimu, o savo tiekėjų, kitų įmonių, įmokų atidėjimu (plačiau žr. 1 intarpa). Nors duomenų trūkumas riboja vien tik SVV įmonių duomenų palyginimą, galima daryti prielaidą, kad panašūs įsipareigojimų struktūros skirtumai būdingi ir vien tik SVV įmonėms, nes jų Lietuvoje ir ES yra didžioji dalis.

15 pav. Įmonių įsipareigojimų ir BVP santykis (2019 m.)

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: visi finansiniai įsipareigojimai, išskyrus nuosavybės ir investicinių fondų akcijas.

16 pav. Lietuvos ir ES įmonių įsipareigojimų struktūra (2019 m.)

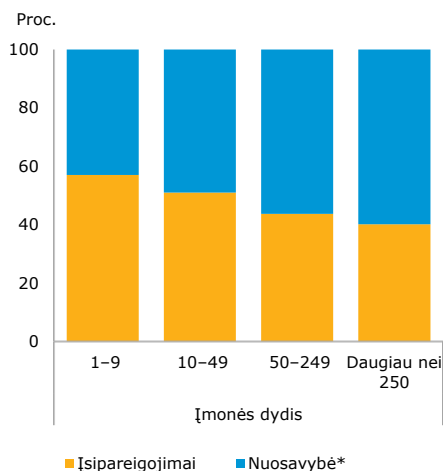

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvos SVV įmonės veiklą daugiausia finansuoja nuosavomis lėšomis ir skolomis ne finansų įmonėms, tai dar labiau pastebima tarp mažų ir labai mažų įmonių. Apie pusę Lietuvos SVV įmonių balanso sudaro nuosavos lėšos, 2018–2019 m. ši dalis iš esmės nekito. Tiesa, SVV įmonėms būdingas mažesnis nuosavų lėšų lygis nei didelėms įmonėms. Pavyzdžiui, 0–9 darbuotojų turinčių įmonių nuosavo kapitalo lygis siekė 43 proc., nors įmonių, turinčių daugiau kaip 250 darbuotojų, nuosavo kapitalo lygis buvo 60 proc. (žr. 17 pav.). Turėdamos mažiau nuosavų lėšų, SVV įmonės santykinai labiau renkasi išorės įsipareigojimus. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2019 m. didžiausią SVV įmonių įsipareigojimų dalį (38 %) sudarė skolos ne finansų įmonėms (mokėtinos sumos asocijuotosioms ir grupės įmonėms, prekybos kreditai, kitos mokėtinos sumos), ir ta dalis buvo didžiausia tiek tarp labai mažų, tiek tarp mažų, tiek tarp vidutinių įmonių (žr. 18 pav.). Paskolos iš kredito įstaigų, išperkamoji nuoma ir SVP kartu su kitais įsipareigojimais sudarė maždaug po penktadalį visų SVV įmonių įsipareigojimų. Paskolų dalis yra reikšmingesnė vidutinio dydžio įmonėms (turinčioms 49–50 darbuotojų), ji siekia 25 proc. Tai, kad stambesnio verslo įsipareigojimai kredito ar finansų įstaigoms dažnesni, rodo Lietuvos banko atliekamos įmonių apklausos¹⁴: 2018–2019 m. įsipareigojimų finansų įstaigoms turėjo beveik kas antra įmonė, tačiau dažniau jų turi didelės įmonės (78 %), šiek tiek rečiau vidutinės įmonės (58 %), o mažų ir labai mažų įmonių, turinčių įsipareigojimų finansų įstaigoms, dalis sudarė atitinkamai 50 ir 32 proc.

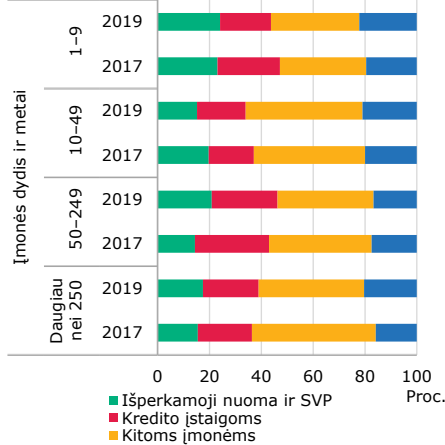
Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2018–2019 m. SVV įmonių įsipareigojimai augo, tačiau kredito įstaigų suteiktų paskolų dalis sumažėjo, ypač paskolų labai mažoms ir mažoms įmonėms. Tuo laikotarpiu bendri SVV įmonių įsipareigojimai augo 5 proc. (1,3 mlrd. Eur). Daugiau nei pusę šio padidėjimo sudarė prekybos kreditai, gautas avansas ir skolinimasis iš kitų grupės arba asocijuotųjų įmonių (726 mln. Eur), reikšmingas buvo ir išperkamosios nuomos bei SVP augimas, kuris sudarė 588 mln. Eur (žr. 19 pav.). Tuo pat metu paskolos iš kredito įstaigų reikšmingai mažėjo: 2018 m. sumažėjimas sudarė 369 mln. Eur, o 2019 m. – dar 28 mln. Eur. Susitraukimas labiau apėmė mažas ir labai mažas įmones. Pavyzdžiui, paskolos iš finansų įstaigų 1–49 darbuotojų turinčiose įmonėse šiuo laikotarpiu sumažėjo 7,2 proc., arba apie 300 mln. Eur, o įsipareigojimai kitoms įmonėms augo 7,2 proc., arba apie 600 mln. Eur.

17 pav. Įsipareigojimų ir nuosavybės dalies vidurkis pagal įmonės dydį (2018–2019 m.)

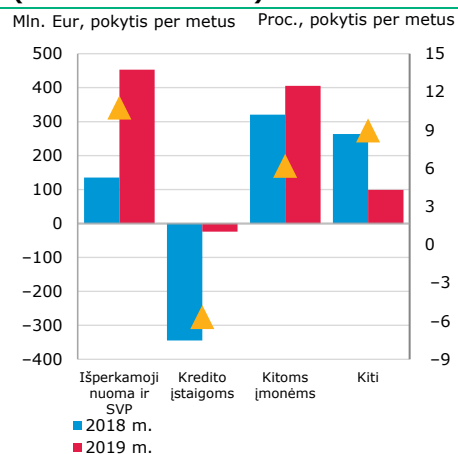
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
*Nuosavybė apskaičiuota kaip turto ir įsipareigojimų skirtumas.

18 pav. Įsipareigojimų struktūra pagal įmonės darbuotojų skaičių (2017 m. ir 2019 m.)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tai dalis skolos įsipareigojimų, kurie apima ir daugiau įsipareigojimų rūšių, pvz., išvestinės finansinės priemonės.

19 pav. SVV įmonių finansavimo iš skirtingų šaltinių pokytis (2018 m. ir 2019 m.)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tai dalis skolos įsipareigojimų, kurie apima ir daugiau įsipareigojimų rūšių, pvz., išvestinės finansinės priemonės.

1 intarpas. Lietuvos ir ES įmonių įsiskolinimai kitoms įmonėms

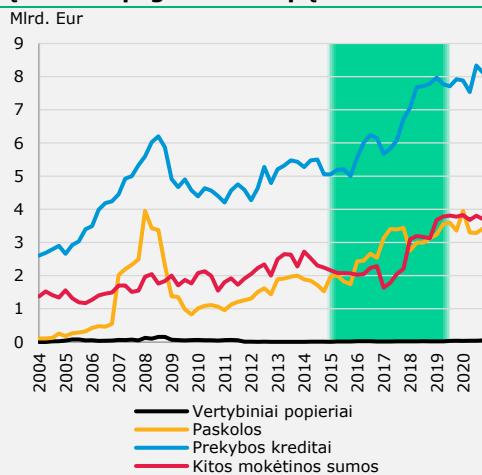
Lietuvos įmonių įsipareigojimai kitoms įmonėms 2015–2019 m. augo vienu sparčiausių tempų visoje ES. Lietuvos įmonių tarpusavio įsiskolinimai didėja nuo 2009 m. finansų krizės, bet šiuo laikotarpiu augo ypač sparčiai. 2019 m. jie buvo 72 proc. didesni nei 2015 m. (žr. A pav.). Per ketverius metus įmonių tarpusavio paskolos padidėjo 93 proc., prekybos kreditai – 61 proc., o kitos mokėtinos sumos – 83 proc. (žr. B pav.).

Sparčiai augantys ne finansų įmonių įsipareigojimai kitoms įmonėms gali būti nepakankamų galimybių gauti finansavimą rinkoje ir (arba) alternatyvių finansavimo šaltinių trūkumo pasekmė. Ekonominio pobūdžio literatūroje teigiama, kad, pavyzdžiui, prekybos kreditai yra populiarus ir svarbus SVV įmonių skolinimosi šaltinis (Bakker ir kt. 2004). Įmonių tarpusavio įsipareigojimai gali augti ir dėl to, kad SVV įmonėms, dažnai neturinčioms pakankamai užstato, sudėtinga pasiskolinti iš bankų, o pastariesiems yra brangu stebėti SVV įmonių veiklą (ECB

¹⁴ <https://www.lb.lt/lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category.40/series.197>

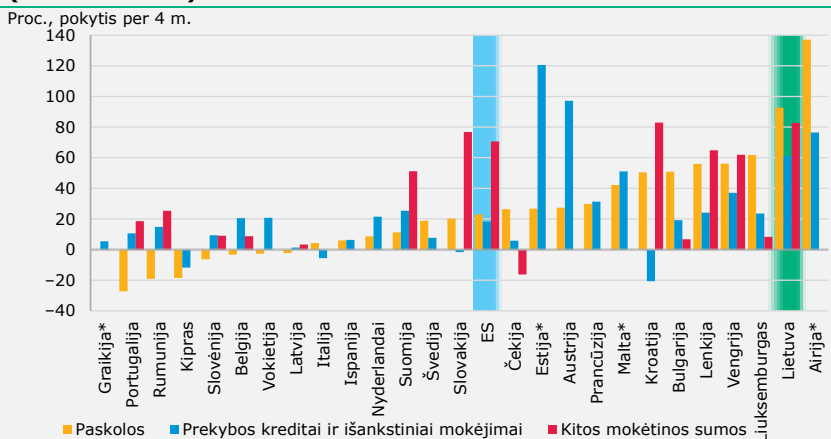
2011). SVV įmonių prekybos partneriams, su kuriais jos yra užmezgusios ilgalaikius komercinius santykius, sekti savo skolininkų finansinę būklę lengviau. Todėl prekybos partnerių turima informacija yra informacinis pranašumas, kuris gali lemti ir aktyvesnį kreditavimą atidedant mokėjimus (t. y. prekybos kreditu). Tokia tendencija 2018–2019 m. buvo labai aiškiai matyti ir Lietuvoje: įmonių tarpusavio įsipareigojimai prekybos kreditais padidėjo 20 proc., kitomis mokėtinomis sumomis – net 71 proc., o įmonių tarpusavio paskolų portfelis reikšmingai nepasikeitė (sumažėjo 2 %). Kadangi bendras įmonių trumpalaikių paskolų portfelis tuo laikotarpiu traukėsi (7 %), sparčiai augę įmonių įsipareigojimai prekybos kreditais ir kitomis mokėtinomis sumomis gali rodyti įmonių gebėjimą rasti alternatyvų finansuojantis iš ne finansų įmonių.

A pav. Įmonių įsipareigojimai kitoms įmonėms pagal skolos tipą

Šaltinis: Lietuvos bankas.

B pav. Įmonių įsipareigojimų kitoms įmonėms pokytis pagal skolos tipą (2015–2019 m.)

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: Danija neįtraukta dėl didelio prieaugio visomis skolos priemonėmis.

*Nėra Graikijos paskolų statistikos. Maltos ir Airijos prieaugis kitomis mokėtinomis sumomis neįtrauktas dėl apie 200 proc. siekiančio prieaugio, Estijos – dėl 79 proc. sumažėjimo.

Įmonių naudojamos finansavimo iš kitų įmonių galimybės (pvz., prekybos kreditai) trumpuoju laikotarpiu padeda sumažinti likvidumo trūkumą, bet ilgesniu laikotarpiu gali didinti sisteminę riziką. Įmonės, kurios patiria kredito suvaržymų, t. y. stokoja finansavimo, yra linkusios intensyviau naudotis prekybos kreditais ir taip perduoti bent ketvirtadalį likvidumo šoko savo tiekėjams (Boissay, Gropp 2007). Esant dideliems įmonių tarpusavio įsiskolinimams ir staiga sutrikus įmonių tarpusavio atsiskaitymams, ypač ekonominio nuosmukio metu, tai keltų sisteminę riziką finansų stabilumui, nes trūkinėjanti įmonių tarpusavio įsiskolinimų grandinė galėtų paveikti ir įsipareigojimų kredito įstaigoms turinčias įmones.

Literatūra

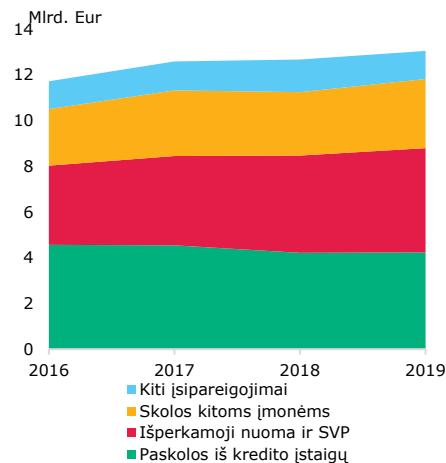
Bakker M. H. R., Klapper L., Udell G. F. (2004). *Financing small and medium enterprises with factoring: global growth and its potential in Eastern Europe*, World Bank.

ECB (2011). The use of trade credit by euro area non-financial corporations. *Monthly Bulletin*, 24–28.

Boissay F., Gropp R. (2007). *Trade credit defaults and liquidity provision by firms*, Working Paper series, No. 753.

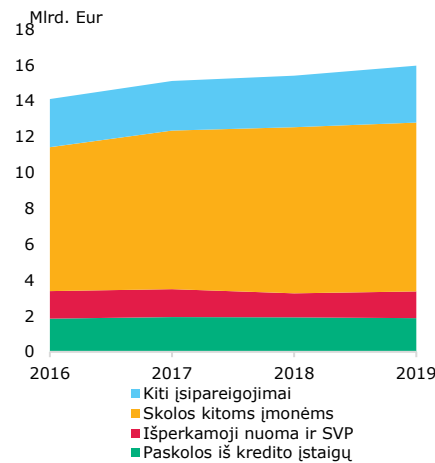
2018–2019 m. iš visų SVV įmonių įsipareigojimų labiausiai sumažėjo ilgalaikės paskolos, o labai mažų įmonių įsipareigojimai rodo, kad pastebimai sumažėjo trumpalaikių paskolų vertė. Didesnę SVV įmonių įsipareigojimų dalį sudaro trumpalaikiai įsipareigojimai (55 %), ir ši dalis pastaraisiais metais buvo pastovi. Ilgalaikių ir trumpalaikių įsipareigojimų struktūra skirtinga: finansuoti ilgesniam laikotarpiui įmonės labiausiai renkasi išperkamąją nuomą ir SVP (35 %) bei kredito įstaigų teikiamas paskolas (32 %; žr. 20 pav.), o trumpesniu laikotarpiu išsiskiria skolos įmonėms (51 %) ir kiti įsipareigojimai (28 %; žr. 21 pav.). Kadangi kredito įstaigų paskolos yra reikšmingesnės skolinantis ilgam laikotarpiui, 2018–2019 m. skolinimosi iš kredito įstaigų sumažėjimą labiau rodė būtent ilgalaikiai įsipareigojimai – ilgalaikių paskolų iš kredito įstaigų sumažėjo 307 mln. Eur (7 %). Šį sumažėjimą atsverė išperkamosios nuomos ir SVP augimas (645 mln. Eur, arba 17 %). Šių finansavimo priemonių dalis, palyginti su visais įsipareigojimais, nuo 2018 m. tapo didesnė nei kredito įstaigų teikiamų paskolų dalis. 2018–2019 m. mažėjo ir trumpalaikiai įsipareigojimai kredito įstaigoms (62 mln. Eur, arba 3 %), tačiau ši dalis nebuvo tokia reikšminga. Labiausiai trumpalaikiai (20 %; 61 mln. Eur) ir ilgalaikiai (10 %; 307 mln. Eur) įsipareigojimai kredito įstaigoms traukėsi įmonių, turinčių mažiausiai darbuotojų (iki 9, žr. 22 pav.), grupėje. Pastebėtina, kad analizuojamu laikotarpiu reikšmingai nedidėjo nė vienos SVV įmonių grupės skolinimasis iš kredito įstaigų.

20 pav. SVV įmonių ilgalaikiai įsipareigojimai

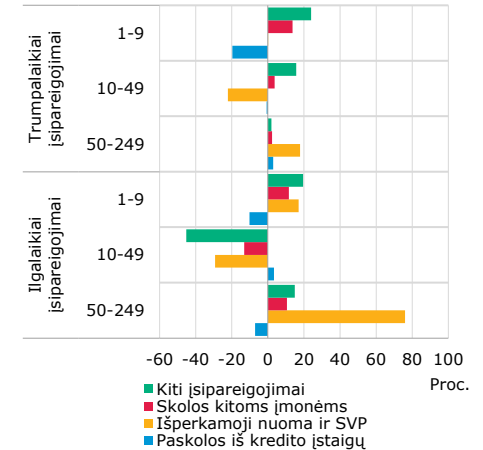
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tai dalis skolos įsipareigojimų, kurie apima ir daugiau įsipareigojimų rūšių, pvz., išvestines finansines priemones.

21 pav. SVV įmonių trumpalaikiai įsipareigojimai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tai dalis skolos įsipareigojimų, kurie apima ir daugiau įsipareigojimų rūšių, pvz., išvestines finansines priemones.

22 pav. Įmonių įsipareigojimų pokytis 2017–2019 m.

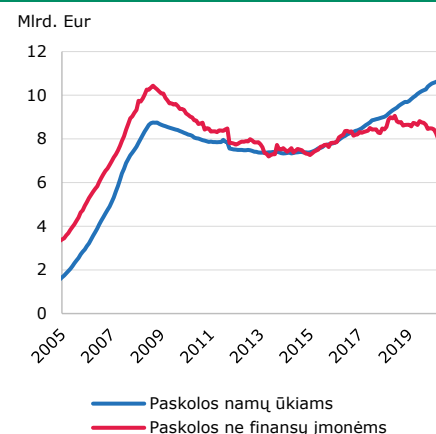

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: tai dalis skolos įsipareigojimų, kurie apima ir daugiau įsipareigojimų rūšių, pvz., išvestines finansines priemones.

1.4. BANKŲ IR KITŲ FINANSŲ ĮSTAIGŲ TEIKIAMO ĮMONIŲ FINANSAVIMO POKYČIAI

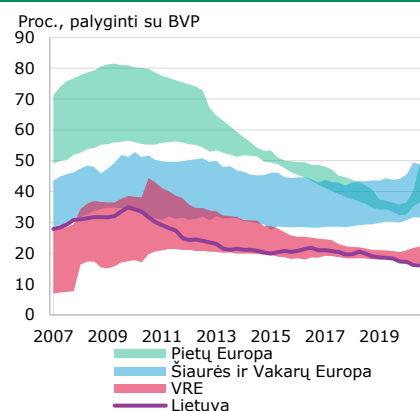
PFĮ duomenys rodo, kad 2019 m. paskolų ne finansų įmonėms portfelis kredito įstaigose mažėjo, nors Lietuvos įmonių paskolų ir BVP santykis ir taip buvo vienas mažiausių Europoje. Nuo 2013 m. paskolų įmonėms ir namų ūkiams portfeliai Lietuvos kredito įstaigose iš esmės nesiskyrė ir augo panašiu tempu, tačiau nuo 2017 m. paskolų ne finansų įmonėms portfelio augimas lėtėja (žr. 23 pav.). Lyginant su BVP, įmonių paskolų portfelio mažėjimo tendencija pastebima ir kitose Vidurio, Rytų bei Pietų Europos šalyse (žr. 24 pav.), tačiau nuo 2019 m. Lietuvoje ši tendencija tapo gerokai ryškesnė. 2016–2018 m. Lietuvos įmonių paskolų portfelio augimo tempas dar buvo vienas sparčiausių ES, tačiau 2019 m. Lietuva jau buvo viena iš keturių ES šalių, kuriose paskolų įmonėms portfelis mažėjo (0,7 %; žr. 25 pav.). Atitinkamai Lietuvos įmonių paskolų portfelio ir BVP santykis tapo vienas mažiausių Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalyse, nors iki 2010 m. buvo vienas didžiausių.

23 pav. PFĮ paskolų portfelio raida

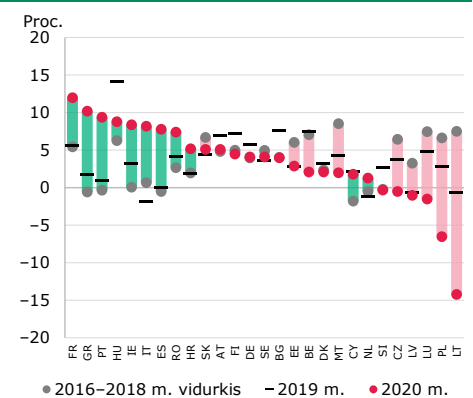
Šaltinis: Lietuvos bankas.

24 pav. Paskolų ne finansų įmonėms portfelis

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: spalvomis žymimas atitinkamų šalių grupių tarpkartinis plotis.

25 pav. Paskolų ne finansų įmonėms portfelio augimo tempas ES šalyse

● 2016–2018 m. vidurkis – 2019 m. ● 2020 m.

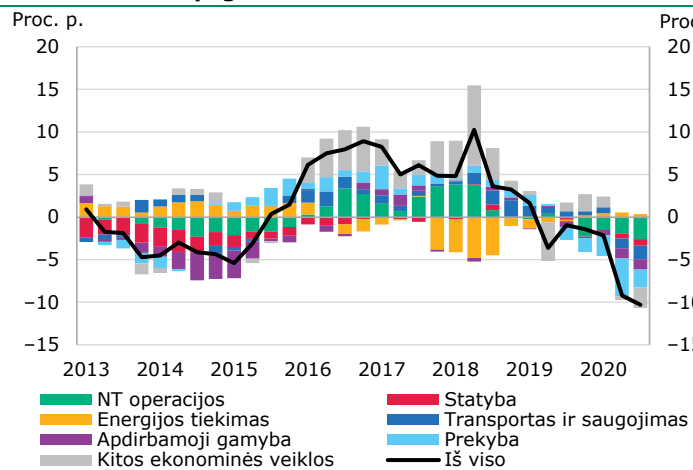
Šaltinis: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: žalia spalva – augimo tempo padidėjimas, palyginti su 2016–2018 m., raudona – sumažėjimas.

Skolinimo įmonėms mažėjimą labiausiai lėmė mažėjantis skolinimas NT ir prekybos įmonėms, nors 2019 m. mažiau skolinta beveik visų veiklų įmonėms (žr. 26 pav.). Skolinimo minėtų veiklų įmonėms portfelio augimas buvo spartus 2016–2018 m., tačiau 2019 m. paskolų prekybos įmonėms portfelis per metus sumažėjo 7 proc. (147 mln. Eur), o paskolų NT įmonėms portfelis – 8 proc. (209 mln. Eur). Per 2019 m. sparčiai nebesiplėtė paskolų ir kitų veiklų įmonėms portfeliai, tik paskolų transporto įmonėms portfelio metinis augimas buvo teigiamas visais 2019 m. ketvirčiais, tačiau lėtesnis nei anksčiau. PRDB duomenys rodo, kad 2019 m. sparčiai mažėjo ir metiniai skolinimo srutai, ypač skolinimas transporto, paslaugų ir prekybos įmonėms (atitinkamai 46 %, 43 % ir 39 %), o gamybos įmonių finansavimas mažėjo 29 proc. Augo tik skolinimo statybos ir NT įmonėms srutai, 18 proc., tačiau naujų paskolų srutai šių veiklų įmonėms nuo 2017 iki 2019 m. mažėjo.

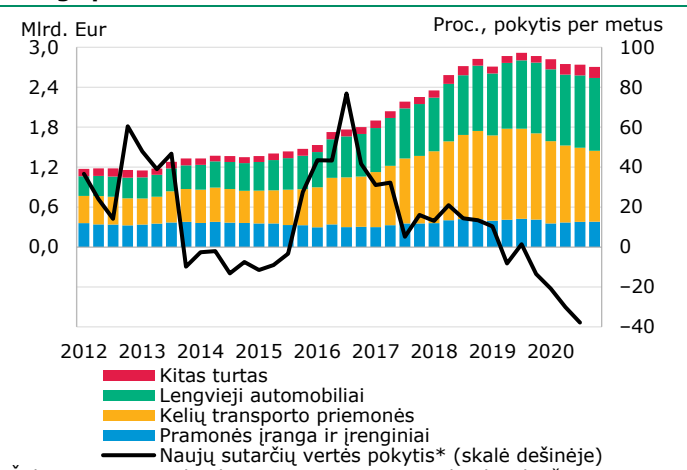
Nuo 2016 m. augo skolinimas transporto bendrovėms, kurioms aktualiausia yra finansinė nuoma. Tai matyti ne tik iš augusio bankų paskolų transporto įmonėms portfelio, bet ir iš didėjusių finansinės nuomos veiklų vykdančių įmonių (įskaitant bankų lizingo bendroves) skolinimo apimčių: nuo 2016 m. skolinimo šioms įmonėms apimtis augo

sparčiau, o paspartėjimą labiausiai lėmė skolinimas kelių transporto priemonėms įsigyti (žr. 27 pav.). Ir nors finansinės nuomos paskolų portfelio augimas buvo daug spartesnis nei paskolų įmonėms portfelio augimas, 2019 m. pabaigoje buvo fiksuojamas jo mažėjimas. 2020 m., prasidėjus COVID-19 protrūkiui, mažėjimas dar paspartėjo. Sulėtėjimas matyti ir iš pasirašytų naujų finansinės nuomos sutarčių sumų: finansavimo apimtis sparčiausiai augo 2016–2017 m., bet nuo 2018 m. augimo tempas jau lėtėjo, o nuo 2019 m. finansavimo apimtis mažėjo. Pažymėtina, kad nuo 2018 m. pastebimai ėmė mažėti ir sudaromų naujų finansinės nuomos sutarčių skaičius.

26 pav. Įmonių paskolų portfelio metinis augimas ir kaitos veiksniai pagal ekonomines veiklas

27 pav. Lietuvos bankų asociacijos Lizingo komiteto narių lizingo portfelis

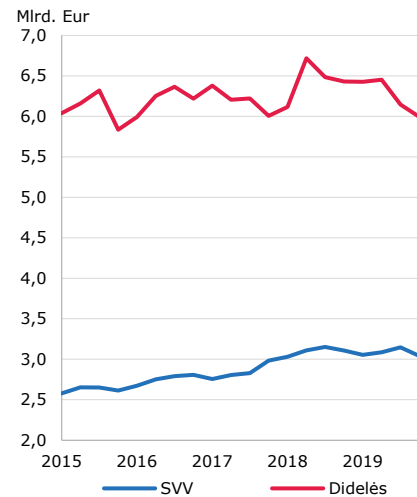

Labiausiai kredito įstaigose 2018–2019 m. traukėsi naujų mažų paskolų, kurios sietinos su SVV įmonėmis, srautai, o nuo 2019 m. mažėjo ir visas paskolų SVV įmonėms portfelis.

Skolinimas didelėms įmonėms nuo 2015 m. reikšmingai nesikeitė: joms suteiktų paskolų portfelis sudarė daugiau nei 6 mlrd. Eur, o naujų didelių paskolų (virš 1 mln. Eur) srautai daugmaž buvo pastovūs (žr. 28 pav. ir 29 pav.). Tačiau paskolų SVV įmonėms portfelis, nuo 2015 m. iki 2018 m. vidurio padidėjęs 22 proc., vėliau nustojo augti. Nuo 2017 m. ėmė mažėti ir kredito įstaigų įmonėms teikiamų naujų paskolų srautai. Mažiau suteikta iki 1 mln. Eur dydžio paskolų, dar mažiau – paskolų iki 0,25 mln. Eur. PRDB duomenys rodo, kad būtent iki 0,25 mln. Eur dydžio paskolos sudaro apie pusę SVV įmonių finansavimo (žr. 1 priedo 6 ir 7 pav.) ir apima daugiausia finansinės nuomos paskolas¹⁵ (apie 74 %; žr. 1 priedo 8 pav.). Lietuvos kredito įstaigos išsiskiria euro zonoje, nes iki 2018 m. ir taip nedidelis, palyginti su BVP, naujų mažų paskolų (iki 1 mln. Eur) srautas pradėjo dar labiau mažėti ir buvo vienas mažiausių tarp euro zonos šalių (žr. 30 pav.). Tai rodo, kad pagal mažų paskolų teikimą imta atsilikti tiek nuo šalies ekonomikos raidos, tiek nuo kitų euro zonos šalių vidutinių reikšmių.

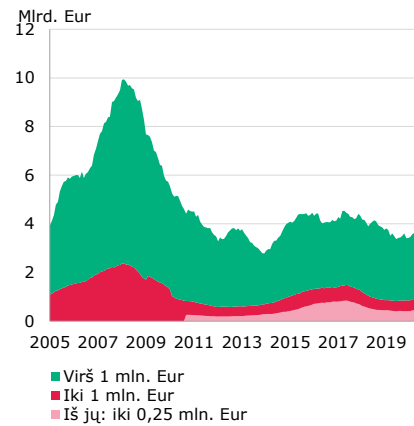
¹⁵ PRDB duomenys neatspindi visos finansinės nuomos rinkos, nes užsienyje registruotos įstaigos duomenų neteikia. Jų neteikia ir kelios lizingo bendrovės, kurios yra užsienyje registruotų bankų grupių patronuojamosios įmonės. Banko *Citadele* finansinės nuomos duomenys neįtraukiami, nes jo patronuojama lizingo bendrovė nuo 2018 m. nustojo teikti duomenis į PRDB. 2017 m. banko *Citadele* finansinės nuomos paskolos sudarė mažiau nei 1 proc. paskolų didelėms ir SVV įmonėms portfelis.

28 pav. Kredito įstaigų paskolų įmonėms portfelis pagal įmonės dydį

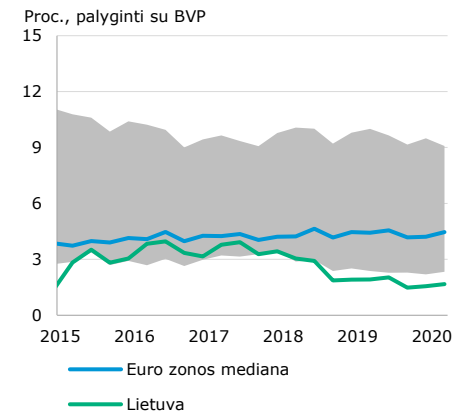
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

29 pav. Kredito įstaigų naujų paskolų įmonėms srautas pagal paskolos dydį

Šaltinis: Lietuvos bankas.
Pastaba: 12 mėn. slenkamoji suma. Skaidymas į paskolas iki 0,25 mln. Eur galimas tik nuo 2010 m. birželio mėn.

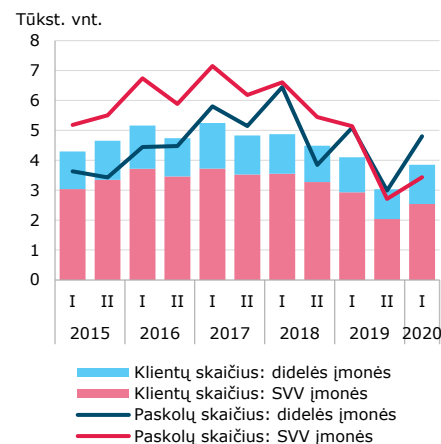
30 pav. Kredito įstaigų naujų mažų paskolų (iki 1 mln. Eur) ne finansų įmonėms srautas per ketvirtį

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: pilka spalva žymimas euro zonos tarpkvartilinis plotis. Į skaičiavimus neįtrauktos Estija, Graikija, Latvija, Kipras ir Malta.

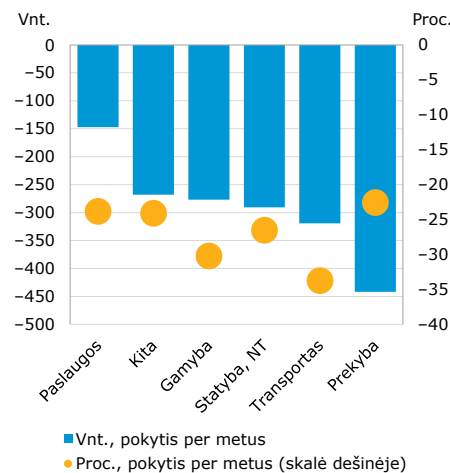
Mikroduomenys (angl. *microdata*) rodo, kad 2019 m. mažėjo ne tik SVV įmonių paskolų portfelis ir naujų mažesnių paskolų srautai, bet ir naujų paskolų įmonėms bei finansuojamų SVV įmonių skaičiai (žr. 31 pav.). Šis sumažėjimas apima visas veiklas, tačiau labiausiai mažėjo finansuojamų SVV įmonių, veikiančių transporto srityje (33 %), taip pat SVV įmonių, vykdančių gamybos (30 %), statybos ir NT veiklas (27 %), skaičiai (žr. 32 pav.). Iš viso 2019 m. finansuota 1 744 SVV įmonėmis mažiau nei vidutiniškai 2016–2018 m., o 60 proc. šio sumažėjimo paaiškina mažesnis prekybos, transporto, statybos ir NT įmonių finansavimas. Bendras metinis kredito SVV įmonėms srautas 2019 m., palyginti su 2016–2018 m. vidutiniu srautu, buvo mažesnis 28 proc., arba 277 mln. Eur (žr. 33 pav.). SVV įmonių kreditavimas pradėjo mažėti 2018 m. antrojoje pusėje ir buvo mažiausias 2019 m. antrąjį pusmetį, tačiau nuo 2020 m. stebimas finansavimo SVV įmonėms paspartėjimas.

31 pav. Per pusmetį kredito įstaigų finansuotų įmonių ir suteiktų naujų paskolų skaičius

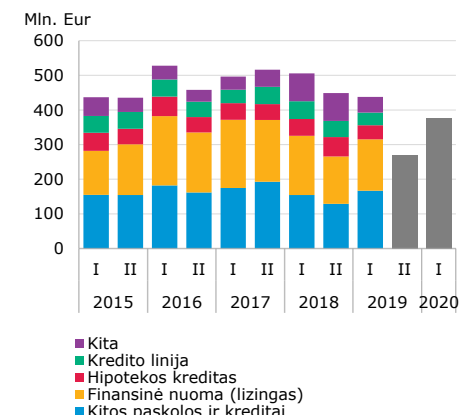
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

32 pav. 2019 m. finansuotų SVV įmonių skaičius, palyginti su vidutiniu 2016–2018 m. finansuotų SVV įmonių skaičiumi

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

33 pav. Per pusmetį SVV įmonėms suteiktų naujų paskolų srautas pagal produktus

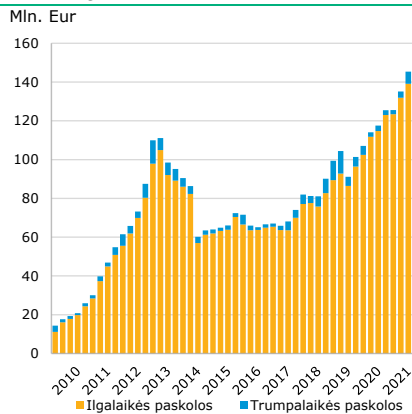
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: pasikeitus duomenų bazei, tiesioginis palyginimas pagal produktus nėra galimas, todėl pilki stulpeliai – bendra visų produktų suma.

Sumažėjus bankų naujų paskolų srautui, 2018–2019 m. įmonės aktyviau skolinosi iš kredito unijų, sutelktinio finansavimo platformų, taip pat naudojosi obligacijų platinimu. Vienas iš sparčiau augusių finansavimo šaltinių buvo kredito unijų teikiamos paskolos. Šių paskolų portfelis, palyginti su visu PFĮ paskolų portfeliu įmonėms (apie 9 mlrd. Eur), 2019 m. pabaigoje nebuvo didelis (114 mln. Eur), tačiau smulkiąjam verslui buvo svarbus¹⁶, ypač siekiant ilgalaikio finansavimo. Tuo laikotarpiu kredito unijų paskolų, teikiamų smulkiąjam verslui, augimas siekė 40 proc., arba 32,9 mln. Eur (žr. 34 pav.). Nuo 2016 m. pabaigos įsteigtos sutelktinio finansavimo platformos 2018–2019 m. taip pat veikė vis aktyviau: buvo sudaryta apie 140 tūkst. sandorių, kuriais projektams finansuoti skirta beveik 25 mln. Eur (žr. 35 pav.). 2020 m. duomenimis, Lietuvoje aktyviai veiklą vykdė 8 sutelktinio

¹⁶ Kredito unijos daugiausia skolina individualiosioms įmonėms ir ūkinėms bendrijoms.

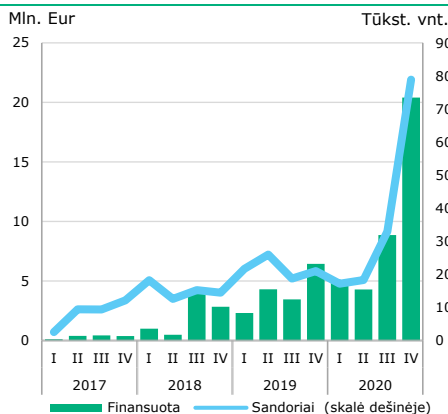
finansavimo platformos, iš kurių 6 finansavo SVV įmonių vykdomus NT projektus, o per kitas buvo finansuojami mažesnės vertės projektai, refinansuojamos verslo paskolos ir pritraukiamos apyvartinės lėšos. Tai, kad šis finansavimo šaltinis yra gana naujas, bet paklausus, rodo 2020 m. antrąjoje pusėje pradėjęs aktyviai veikti naujas finansuotojas. Jis per 2020 m. antrąjį pusmetį projektams finansuoti skyrė daugiau kaip 10 mln. Eur sumą, t. y. daugiau kaip trečdaliį visos tą pusmetį sutelktinio finansavimo platformų suteiktos finansavimo sumos. Nagrinėjamu laikotarpiu sparčiai didėjo ir ne finansų įmonių įsipareigojimai SVP (žr. 36 pav.). Įsipareigojimų SVP prieaugis, atmetus kelias itin stambias užsienio biržų sąrašus įtrauktų obligacijų emisijas¹⁷, sudarė apie 81 mln. Eur (29 %). SVP rinka yra reikšminga ir tuo, kad joje finansuotis gali ne tik įmonės, nepriklausomai nuo jų dydžio, bet ir alternatyvaus finansavimo teikėjai. Taip tampa galimas SVV finansavimas per tarpininką. Daliai alternatyvaus finansavimo teikėjų SVP rinka yra svarbus finansavimo šaltinis. Juo pasinaudoję, jie vėliau turi didesnes galimybes finansuoti SVV įmones.

34 pav. Kredito unijų paskolų įmonėms portfelis pagal paskolų trukmę

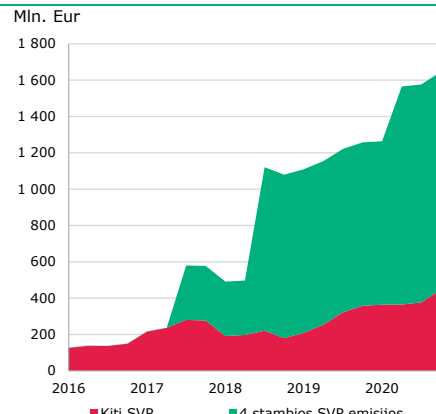
Šaltinis: Lietuvos bankas.

35 pav. Sutelktinio finansavimo platformų sandorių skaičius ir finansavimo suma

Šaltinis: Lietuvos bankas.

36 pav. Lietuvos įmonių įsipareigojimai SVP

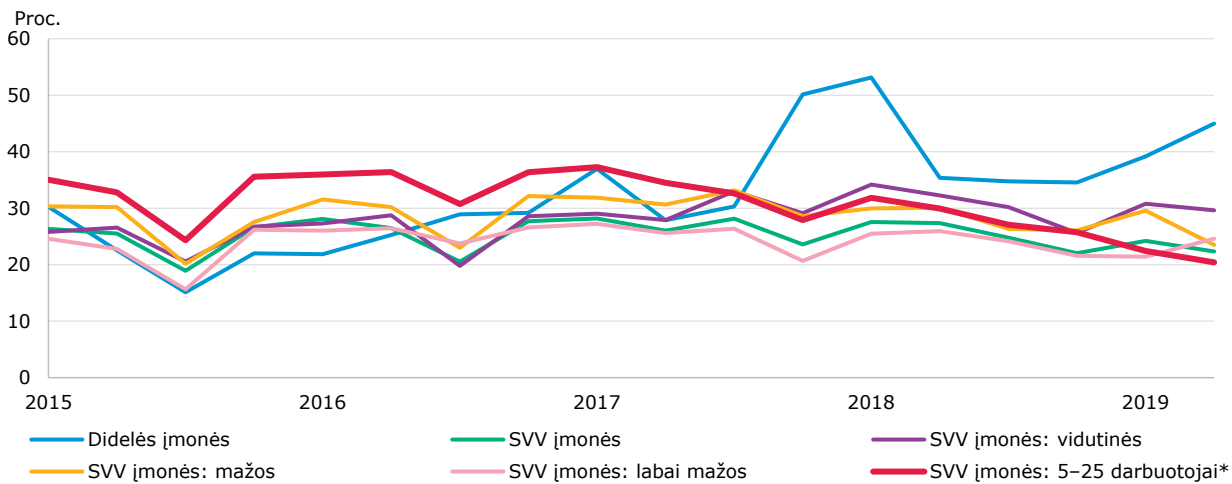
Šaltinis: Lietuvos bankas.

Mikroduomenų vertinimas rodo, kad galima išskirti tam tikrą SVV grupę, kurios tikimybė gauti paskolą 2018–2019 m. po patikrinimo PRDB suprastėjo labiausiai. Toks tikimybės įvertis yra išvestinis rodiklis, parodantis, ar kredito įstaiga suteikė įmonei paskolą per dviejų mėnesių laikotarpį po to, kai ji apie tą įmonę pateikė užklausą į PRDB. Jei po užklausos paskola buvo suteikta, užklausa laikoma sėkminga¹⁸. Duomenys rodo, kad 2018–2019 m. didelių įmonių sėkmingų užklausų dalis augo, o SVV įmonių – šiek tiek mažėjo (žr. 37 pav. ir 3 intarpą). Išsiskyrė nuo 5 iki 25 darbuotojų turinčių įmonių grupė – sėkmingų jos užklausų dalis 2017 m. siekė apie 37 proc. ir buvo didesnė nei didelių įmonių ar visos SVV grupės sėkmingų užklausų dalis, tačiau 2019 m. ji jau sudarė tik 20 proc. Tai sietina su reguliariųjų apklausų parodytomis tendencijomis, kad santykinai labiau išaugo mažiausių įmonių atmetų paskolų dalis. Toks vertinimas dar nerodo, kad suprastėjo būtent šios įmonių grupės kreditavimo galimybės, bet jis leidžia šią grupę išskirti ir toliau vertinti atskirai, taip siekiant suprasti, ar išties kredito prieinamumas jai sumažėjo.

¹⁷ 2017 m. buvo išleista 300 mln. Eur emisija, 2018 m. – dvi emisijos, kurių suma 600 mln. Eur. Dar viena stambi emisija buvo išleista 2020 m., tačiau ji nepatenka į analizuojamą laikotarpį (2018–2019 m.), todėl nedaro įtakos įsipareigojimų SVP skaičiavimams.

¹⁸ Kredito davėjai užklausas apie įmones į PRDB pateikia siekdami surinkti informaciją kliento kreditingumui įvertinti (apie turimas paskolas, paskolų mokėjimo vėlavimus ir pan.). Šiame tyrime daroma prielaida, kad įmonės kreipiasi į kredito davėjus dėl paskolos, o šios pateikia užklausą į PRDB. Jei per 70 d. po užklausos įmonei suteikiama paskola, užklausa laikoma sėkminga (plačiau žr. 3 intarpą).

37 pav. Kredito įstaigų užklausų, po kurių per 70 d. įmonei buvo suteikta paskola, dalis

Šaltinis: Lietuvos bankas.

* Įmonės, turinčios iki 1 mln. Eur turto ir pajamų, veikiančios daugiau nei 3 metus.

1.5. ESAMOS SITUACIJOS APIBENDRINIMAS

SVV įmonės yra svarbi Lietuvos ekonomikos dalis, nes sukuria daugiau nei du trečdalius visos pridėtinės vertės ir suteikia darbo vietas trims ketvirtadaliams visų dirbančiųjų. Tačiau lyginamoji statistinių duomenų analizė sudaro prielaidas manyti, kad Lietuvos SVV įmonės veiklai vykdyti ir plėsti gerokai rečiau nei didelės įmonės naudojasi skolintomis lėšomis, taip pat ir kredito įstaigų teikiamu finansavimu. Nagrinėjant visus įsipareigojimus matyti, kad Lietuvos įmonių, įskaitant ir SVV įmones, įsipareigojimų ir BVP santykis buvo vienas iš mažiausių ES ir 2019 m. siekė 81 proc. (ES vidurkis 140 %). Lietuvos įmonių įsipareigojimai mažesni ir už kaimyninės Latvijos (86 %) ir Estijos (122 %) įmonių įsipareigojimus. Matyti reikšmingų ne tik įsipareigojimų apimties, bet ir struktūros skirtumų: didžiausias yra įsipareigojimų dalies, tenkančios paskoloms, skirtumas. Palyginti su kitomis ES šalimis, Lietuvoje įmonės gerokai mažiau finansuojamos paskolomis. Pavyzdžiui, paskolos iš kredito įstaigų sudaro apie penktadalį visų SVV įsipareigojimų. Paskolas Lietuvos SVV įmonės keičia veiklos finansavimu nuosavomis lėšomis ir skolinimusi iš ne finansų įstaigų, pavyzdžiui, imant prekybos kreditą.

Turimi duomenys sudaro prielaidas manyti, kad bent jau 2018–2019 m. SVV įmonių įsipareigojimų dydžio ir struktūros raidai galėjo turėti įtakos prastesnis prieinamumas prie kredito įstaigų teikiamo finansavimo. Lietuvos banko atliktam įmonių apklausų ir SAFE apklausos duomenys parodė, kad 2018–2019 m. atmetų paskolos paraiškų dalis, ypač SVV įmonių paraiškų dalis, augo. Lietuvos SVV įmonių dalis, kuriai aktualiausia problema yra finansavimo šaltinių prieinamumas (13 %), buvo reikšmingai didesnė nei ES vidurkis (7 %) ir viena didžiausių ES. Mažėjo kredito įstaigų įmonėms teikiamų naujų mažų paskolų srautai, naujų paskolų SVV įmonėms srautai, o nuo 2018 m. pabaigos – ir SVV įmonių paskolų portfelio likutis. Tuo pat metu bankų apklausos rodė, kad bankai griežtino skolinimo sąlygas, įskaitant paskolų maržos didinimą, o apie trečdalis SVV įmonių apklausose nurodė palūkanų normų išaugimą. Sumažėjęs kreditavimas lėmė mažų paskolų ir BVP santykio smukimą iki vieno mažiausių euro zonoje ir dar didesnį atsilikimą nuo kitų euro zonos šalių. ES institucijų vykdomų apklausų rezultatai ir analizės rodo, kad Lietuvoje, palyginti su kitomis ES šalimis, egzistuoja didelis SVV finansavimo atotrūkis.

Kredito įstaigų paskolos sudaro reikšmingą SVV įmonių veiklos ilgalaikio finansavimo dalį, tačiau 2018–2019 m. tokių paskolų dalis pradėjo mažėti. Labiausiai paskolų iš kredito įstaigų sumažėjimas palietė mažesnes įmones (iki 9 darbuotojų) – reikšmingai mažėjo tiek ilgalaikis, tiek trumpalaikis jų finansavimas kredito įstaigų paskolomis. Apskritai analizuojamu laikotarpiu reikšmingai nedidėjo nė vienos SVV įmonių grupės skolinimasis iš kredito įstaigų, nors jų įsipareigojimai ir augo. Mažėjantis kredito įstaigų finansavimas atsispindėjo ir naujų paskolų srautuose – mažesni buvo iš esmės visų ekonominių veiklų SVV įmonių paskolų srautai. Atmetamų mažesnių įmonių paskolų paraiškų dalis 2018–2019 m. išaugo gerokai daugiau, jų paskolų kredito įstaigoms likutis sumažėjo santykinai labiau, o mikroduomenų vertinimas parodė, kad sėkmingos paskolos tikimybė labiausiai sumažėjo tarp turinčių nuo 5 iki 25 darbuotojų ir iki 1 mln. Eur metinių pajamų bei turto įmonių.

2. PROBLEMOS PRIEŽASČIŲ ANALIZĖ

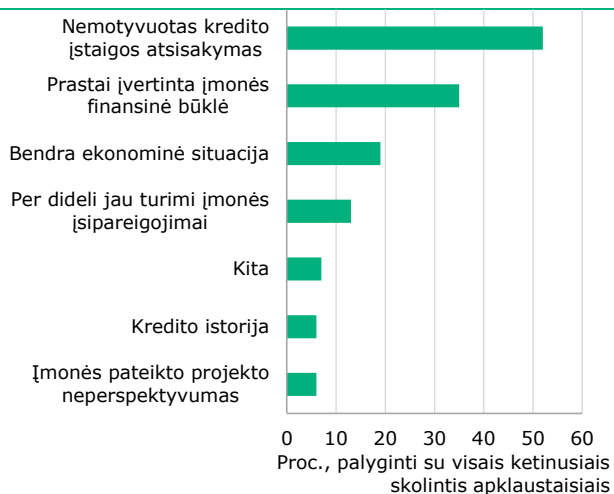
Antrojeje šio tyrimo dalyje siekiama išsiaiškinti, kokios priežastys 2018–2019 m. lėmė SVV kreditavimo sumažėjimą ir suprastėjusias SVV finansavimo galimybes. Šiam tikslui greta visų SVV įmonių išskiriama tikslinė SVV įmonių grupė (plačiau žr. 2.2.1 sk.), kurią 2018–2019 m. sumažėjusi kreditavimo apimtis, tikėtina, paveikė labiausiai. Pirmojoje tyrimo dalyje apžvelgti apklausų duomenys parodė, kad dažniau buvo atmetamos iki 25 darbuotojų turinčių įmonių paskolų paraiškos, o remiantis PRDB duomenimis nustatyta, kad įmonėms, turinčioms iki 25 darbuotojų ir palyginti mažiau pajamų ir turto, labiausiai mažėjo naujų paskolų srautai ir jų sėkmingų paskolos paraiškų dalis¹⁹. Siekiant įvertinti, ar finansavimo galimybių suprastėjimas išties labiau palietė šią grupę, ji, kiek tai leidžia duomenų teikiamos galimybės, bus vertinama atskirai.

Pirmiausia (2.1 sk.) bus pateikiama priežasčių analizė remiantis Lietuvos banko ir tarptautinių institucijų apklausų rezultatais, duomenų analize ir šio tyrimo tikslais Lietuvos banko atlikto ekonometrinio modeliavimo rezultatais. Tada (2.2 sk.) bus aptariamos įžvalgos, teikiamos remiantis Lietuvos banko ir Konkurencijos tarybos atliktomis tikslinėmis SVV įmonių ir finansų įstaigų apklausomis.

2.1. KREDITAVIMO APIMTIES IR SĄLYGŲ POKYČIŲ 2018–2019 M. EKONOMINĖ ANALIZĖ

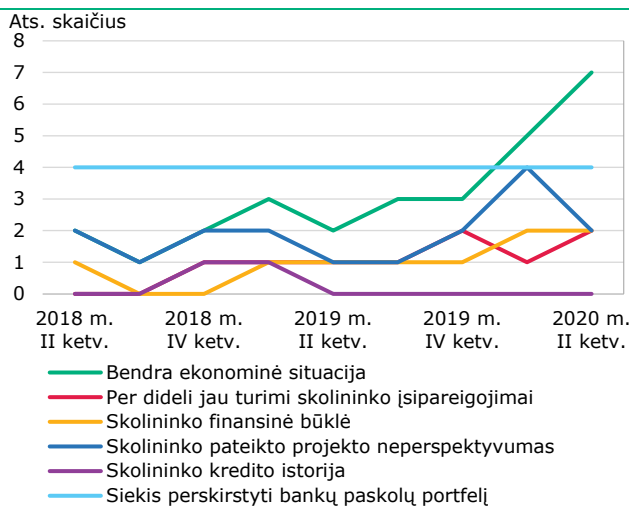
Mažėjantys kredito srautai ir bankų apklausose nurodytos griežtėjančios kreditavimo sąlygos galėjo atspindėti paklausos pusės veiksnius. Naujų paskolų SVV įmonėms srautai galėjo trauktis, jei mažėjant įmonių poreikiui skolintis mažėjo kredito paklausa. Kredito prieinamumas galėjo mažėti ir jei prastėjo įmonių finansinė būklė. Padidėjusi kredito rizika paaiškintų, kodėl augo atmetamų paraiškų dalis ir tai, ar prastėjo finansavimo sąlygos. Pavyzdžiui, Lietuvos banko 2019 m. atliktos įmonių apklausos duomenys rodo, kad 3 iš 4 pagrindinių paskolų paraiškų atmetimo priežasčių buvo susijusios su įmonių finansine padėtimi arba prastesne ekonomine situacija (žr. 38 pav.). Panašios priežastys buvo įvardytos ir Lietuvos banko atliekamoje bankų apklausoje: nuo 2018 m. pabaigos šiek tiek išaugo dėl ekonominės situacijos skolinimą ribojančių bankų dalis (žr. 39 pav.). Įmonių poreikio skolintis ir finansinės būklės pokyčiai bei jų įtaka kredito srautams plačiau apžvelgiami 2.1.1 ir 2.1.2 skyriuose.

38 pav. Įmonių apklausa: kokios buvo prašymo suteikti finansavimą atmetimo priežastys? (2019 m.)

Šaltinis: Lietuvos bankas.

39 pav. Bankų apklausa: skolinimo ribojimo priežastys

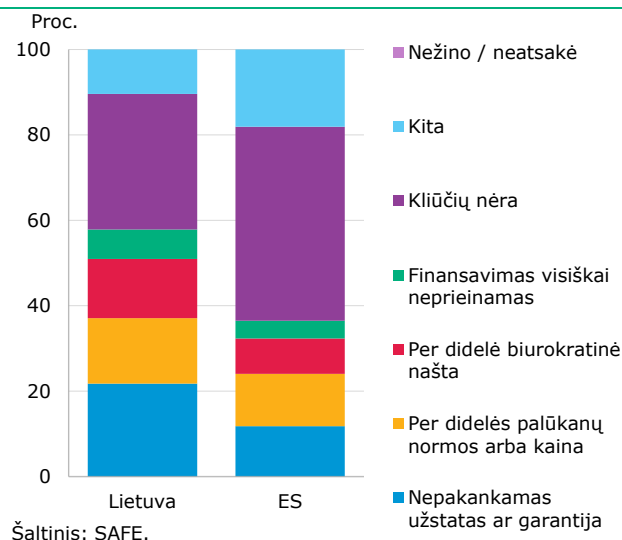
Šaltinis: Lietuvos bankas.

SVV finansavimo galimybių suprastėjimui įtakos galėjo turėti ir veiksniai, veikiantys kredito pasiūlą: griežtėjančios skolinimo sąlygos, kredito įstaigų elgsenos pokyčiai, pasikeitęs reguliavimas. Lietuvos banko atliktoje bankų apklausoje respondentai nurodė 2018–2019 m. griežtinę skolinimo sąlygas, susijusias su palūkanų normomis ir užstato reikalavimais, o SVV įmonės SAFE apklausoje nurodė pastebėjusios mažėjantį bankų polinkį skolinti bei augančias palūkanų normas (žr. 12 pav. ir 14 pav.). Prastesnes užstato reikalavimų ir skolinimosi kainos sąlygas rodo ir tarptautinės SAFE bei EIB apklausos: šiomis sąlygomis apribotų (žr. 40 pav.) ar nepatenkintų (žr. 41 pav.) SVV įmonių dalis yra didesnė nei ES (palūkanų normų ir užstato reikalavimų įtaka kredito prieinamumui apžvelgiama 2.1.4 ir 2.1.5 sk.). Pasiūlai ir skolinimo sąlygoms įtaką gali daryti ir kredito įstaigų elgsenos pokyčiai, susiję su vidiniais veiklos organizavimo sprendimais (plačiau žr. 2.1.3 sk.). Svarbu įvertinti ir reguliavimo pokyčius, nes pagrindinių SVV įmonių

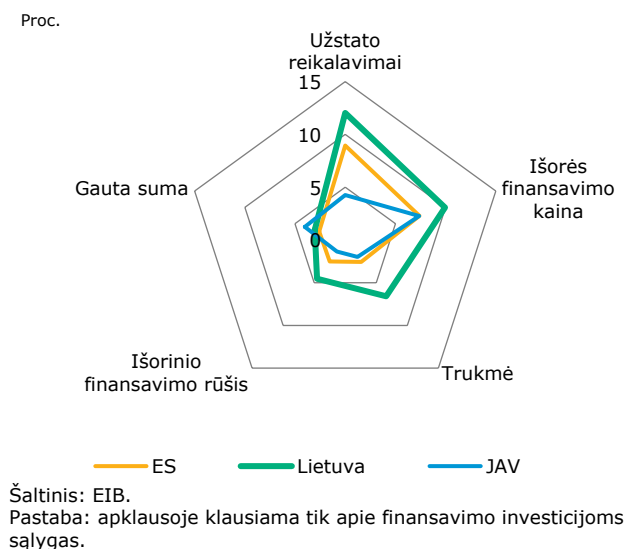
¹⁹ Įmonės, kurių pardavimo pajamos ir turtas yra nuo 100 tūkst. iki 1 mln. Eur.

kreditorių – bankų ir kredito unijų veikla, palyginti su kitais finansinių paslaugų teikėjais, yra viena labiausiai reguliuojamų (plačiau žr. 2.1.6 sk.).

40 pav. SAFE apklausa: pagrindinė kliūtis siekiant gauti finansavimą plėtrai (2019 m.)

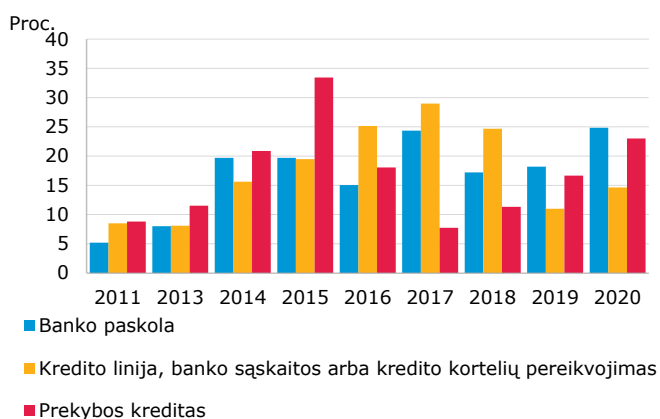
41 pav. EIB apklausa: SVV įmonių, išreiškusių nepasitenkinimą finansavimo sąlygomis, dalis (2019 m.)

2.1.1. Įmonių poreikis skolintis

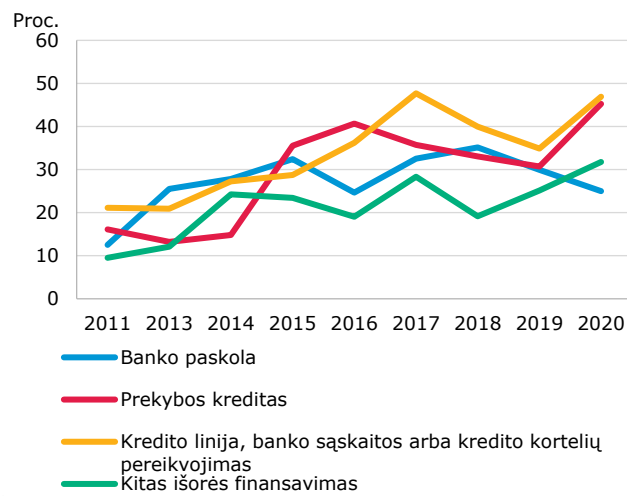
Apklausų duomenimis, įmonėms kylantis kredito poreikis 2018–2019 m. augo. SAFE apklausos duomenimis, bankų paskolų poreikis sparčiau didėja nuo 2014 m., o nuo 2016 m. sparčiau augo ir kredito linijos poreikis (žr. 42 pav.). Augant poreikiui, daugiau SVV įmonių teikė paraiškas: nuo 2013 m. matyti įmonių, kurios kreipiasi dėl finansavimo, dalies augimo tendencija (žr. 43 pav.). Dažniausiai buvo kreipiamasi dėl kredito linijos, prekybos kredito ir banko paskolos. SVV įmonių, besikreipiančių dėl banko paskolos, dalis 2017 m. padidėjo ir nuo tada sudaro apie 30 proc. Panaši tendencija išryškėja ir iš Lietuvos banko vykdomos įmonių apklausos duomenų: 2016 m. tik 15 proc. įmonių teigė bandžiusios gauti naują banko paskolą, o nuo 2017 m. pabaigos tokio finansavimo siekiančių įmonių dalis padvigubėjo ir 2019 m. siekė 28 proc. (žr. 44 pav.). Mažesnių įmonių, turinčių iki 25 darbuotojų, dalis padidėjo nuo 8 iki 19 proc. Apibendrinant šių apklausų duomenis matyti, kad finansavimo poreikis buvo labiausiai išaugęs 2017 m., tačiau ir 2018–2019 m. buvo aukštesnio lygio nei ilgalaikė tendencija.

42 pav. Finansavimo šaltinio poreikio pokytis

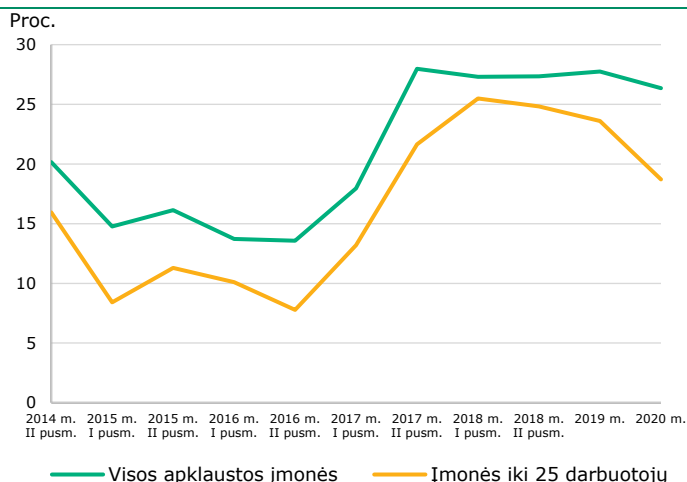
Šaltinis: SAFE.
Pastaba: įmonių, kurios nurodė, kad poreikis didėjo, ir įmonių, kurios nurodė, kad poreikis mažėjo, dalių skirtumas.

43 pav. Įmonių, kurios per pastaruosius 6 mėn. kreipėsi dėl finansavimo, dalis

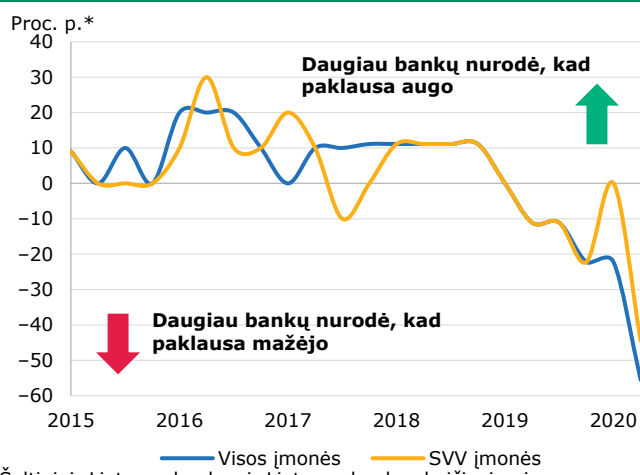
Iš besikreipiančių dėl banko paskolos įmonių labiausiai augo mažą darbuotojų skaičių turinčių įmonių ir paslaugų bei gamybos sektoriuose veikiančių įmonių dalys. Iš Lietuvos banko atliekamos įmonių apklausos matyti, kad nuo 2017 m., išaugus besikreipiančių dėl banko paskolos įmonių daliai, sparčiai didėja ir besikreipiančių mažesnių įmonių, turinčių iki 25 darbuotojų, dalis, o tai rodo, kad bankų finansavimo poreikis išaugo tarp mažų įmonių (žr. 44 pav.). Daugiausia dėl naujų paskolų kreipiasi paslaugų ir gamybos įmonės, o mažiausiai – statybos įmonės. 2017 m. išaugo naujų paskolų besikreipusių paslaugų įmonių dalis. 2016 m. pradžioje paslaugų įmonės sudarė penktadalį visų į bankus dėl naujų paskolų besikreipusių įmonių, o 2019 m. ši dalis buvo didesnė nei trečdalis. Šį paklausos augimą galėjo lemti transporto įmonės, kurių iki 2019 m. sparčiai daugėjo, paskolų joms portfelis taip pat augo (žr. 26 pav.). Vis dėlto, nors įmonių apklausos rodė SVV finansavimo poreikio augimą, bankai reguliariosiose apklausose reikšmingų paklausos pokyčių nefiksavo. Iš kas ketvirtį atliekamos bankų apklausos matyti, kad didesnė bankų dalis paklausos augimo 2018–2019 m. nepastebėjo, o 2019 m. pabaigoje keli bankai įžvelgė mažėjančią paklausą (žr. 45 pav.).

44 pav. Įmonių, kurios per pastaruosius 6 mėn. kreipėsi dėl banko paskolos, dalis

Šaltinis: Lietuvos bankas.

45 pav. Bankų apklausa: skolinimo paklausos pokytis per ketvirtį

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
* Bankų, kurie teigė, kad paklausa didėjo, ir bankų, kurie teigė, kad paklausa mažėjo, dalių skirtumas.

Ekonometrinės analizės rezultatai rodo, kad bankų teikiamų mažų paskolų (iki 1 mln. Eur) sumažėjimą 2018–2019 m. labiau lėmė pasiūlos sumažėjimas. Ilga laiko eilutė, apimanti mažų paskolų duomenis nuo 2004 m., leidžia modeliavimo būdu įvertinti tam tikrus sąryšius tarp skolinimo paklausą ir pasiūlą lemiančių kintamųjų (plačiau žr. 2 intarpa). Įvertinus juos, paaiškėjo, kad 2018–2019 m. skolinimo sumažėjimą daugiausia lėmė pasiūlos pusės veiksniai, iš kurių svarbiausias – bankų paskolų įmonėms koncentracijos kintamasis. Šiuo laikotarpiu rinkos koncentracija pastebimai pakito dėl kai kurių bankų pasitraukimo iš rinkos ar skolinimo apimtį sumažinimo. Tiesa, modeliavimas rodo, kad bankų finansavimo paklausa tuo pačiu metu mažėjo ir dėl augusio ne bankų skolinimo bei didėjusių įmonių likvidžiuojamų lėšų atsargų, tačiau apskritai tai nebuvo naujų bankų paskolų srauto sumažėjimą nulėmus veiksnys.

Apibendrinant pasakytina, kad 2018–2019 m. buvo stebimas SVV įmonių finansavimo poreikio augimas, nors dauguma apklaustų bankų nurodė, kad paklausa nesikeitė. Ekonometrinė analizė patvirtino, kad nors 2018–2019 m. paklausa bankų teikiamoms mažoms paskoloms buvo šiek tiek sumažėjusi dėl išaugusio ne bankų teikiamo finansavimo ir likvidžiuojamų lėšų prieaugio, naujų paskolų srauto sumažėjimą labiau lėmė bankų teikiamų paskolų pasiūlos susitraukimas.

2 intarpas. Kas lemia naujų mažų paskolų srauto mažėjimą – įmonių finansavimo paklausa ar bankų pasiūla?

Šiame intarpe siekiama kiekybiškai įvertinti, kokie veiksniai yra susiję su mažų paskolų (iki 1 mln. Eur)²⁰ paklausa bei pasiūla, taip pat įvardyti, kas 2018–2019 m. galėjo lemti skolinimo srauto mažėjimą. PFĮ duomenys rodo, kad kredito įstaigose 2018–2019 m. gerokai mažėjo su SVV sietinų mažų paskolų srautai (žr. 29 pav.). Prislopęs kreditavimas gali būti paaiškinamas maža paklausa, pavyzdžiui, dėl pakankamų įmonių vidaus išteklių ar prastų investavimo perspektyvų, arba ribota pasiūla, pavyzdžiui, dėl mažėjančio bankų polinkio rizikuoti ar besikeičiančios rinkos struktūros.

²⁰ SVV įmonių paskolų istoriniai duomenys nėra tiesiogiai stebimi, todėl kaip netiesioginis rodiklis naudojamos mažesnės nei 1 mln. Eur paskolos.

Ekonometrinis modelis

Bankų kredito pasiūlai ir paklausai vertinti sudaromas ekonometrinis modelis, leidžiantis įvertinti paklausos ir pasiūlos lygį mln. Eur (žr. 1 ir 2 lygtis). Remiantis G. S. Maddalos ir F. D. Nelsono (1974) darbu, daroma prielaida, kad pasiūla ir paklausa nebūtinai yra subalansuotos, t. y. egzistuoja nepusiausvyra (angl. *disequilibrium*), o faktinis skolinimas yra lygus mažesnei iš dviejų – paklausai arba pasiūlai (žr. 3 lygtį). Paklausos ir pasiūlos dydžiai praktikoje nėra stebimi, todėl siekiant juos nustatyti tariama, kad, esant paklausos perviršiui, palūkanų marža didėja, o esant pasiūlos perviršiui, marža krinta. Konkretus maržos pokyčio dydis yra tiesiškai proporcingas atotrūkiui tarp paklausos ir pasiūlos (žr. 4 lygtį).

$$D_t = c_D + \alpha_{k_D} X_t - \alpha_1 R_t + u_t, \quad (1)$$

$$S_t = c_S + \beta_{k_S} Z_t + \beta_1 R_t + v_t, \quad (2)$$

$$Q_t = \min\{D_t, S_t\}, \quad (3)$$

$$\Delta^4(R_t - e_t') = \gamma(D_t - S_t), \quad (4)$$

kur paskolų paklausa D_t ir pasiūla S_t yra apskaičiuojami dydžiai, Q_t žymi įmonėms suteiktų naujų paskolų (iki 1 mln. Eur dydžio) faktinį kiekį (mln. Eur), X_t – paklausos veiksniai, Z_t – pasiūlos veiksniai, R_t – paskolų įmonėms palūkanų norma, e_t' – EURIBOR indeksą. 2004–2015 m. laikotarpiui sudaromas EURIBOR ir VILIBOR rodiklis, kurio svertinės reikšmės apskaičiuojamos pagal kiekvieno banko suteiktas paskolas eurais ir litais. Naudojamas 3 mėn. EURIBOR. Daroma prielaida, kad EURIBOR indeksas yra ne neigiamo ženklo, t. y. $EURIBOR = \max(EURIBOR; 0)$. Konstantos žymimos c_D ir c_S , o liekanos u_t ir v_t .

Paklausos veiksniai X_t apima nedarbo lygį, infliaciją, įmonių indėlių ir turto santykį, įmonių alternatyvaus finansavimo (ne bankų)²¹ ir turto santykį. Pasiūlos veiksniai Z_t apima atidėjinius blogoms verslo paskoloms, NT kainas, bankų kapitalo pakankamumo rodiklį ir bankų rinkos struktūrą, kuri matuojama Herfindahlio–Hirschmano indeksu (HHI)²². Kintamieji pasirinkti išnagrinėjus daugelį ekonominių veiksnių, susijusių su kredito paklausa ir pasiūla (žr. Everaert ir kt. 2015; Vouldis 2018). Siekiant padidinti modelio patikimumą ir įverčių tikslumą, kintamieji, kurių koeficientų ženklai neatitinka ekonominės logikos (pvz., makroekonominiai kintamieji pasiūlos lygtyje), į regresijos lygtį neįtraukiami²³. Pasirinktas modelis gerai aprašo kredito paklausą ir pasiūlą: modelio apibrėžtumo koeficientas yra didelis ($R^2 = 0,60$; žr. A lentelę), koreliacija tarp maržos pokyčio ir paklausos ir pasiūlos atotrūkio (žr. 4 lygtį: $\text{corr}(\Delta^4(R_t - e_t'), (D_t - S_t)) = 0,66$; žr. 4 lygtį) yra gana didelė. Naudojami 2004 m. ketvirtojo ketvirčio–2019 m. ketvirtojo ketvirčio duomenys.

Tikėtina, kad įmonių paklausa skolintis mažės, įmonėms turint daugiau lėšų sąskaitose ar daugiau skolinantis iš alternatyvių finansavimo šaltinių. Įmonių paklausa kreditui taip pat siejama su prastėjančiomis makroekonominėmis sąlygomis (pvz., augančiu nedarbu, mažėjančia infliacija, kuri susijusi su realiosiomis palūkanų normomis). Gerai žinoma, kad paskolų pasiūla mažėja augant klientų kredito rizikai ir nuostoliams, taip pat prastėjant makroekonominėi aplinkai (pvz., mažėjant NT kainoms, kurios gali mažinti užstato vertę). Be to, bankams darosi sunkiau skolinti turint mažiau nuosavo kapitalo. Galiausiai modeliu siekiama patvirtinti arba paneigti rinkos galios hipotezę, kuri teigia, kad esant didesnei rinkos koncentracijai bankų kredito pasiūla yra ribota (Beck ir kt. 2004).

Sąryšiai

Pasiūlos ir paklausos lygties koeficientų ženklai atitinka ekonominę logiką (žr. A lent.). Pirma, įmonių paskolų paklausa yra neigiamai susijusi su palūkanų norma, t. y. įmonių polinkis skolintis mažėja augant skolinimosi kainai, bet šis ryšys nėra statistiškai reikšmingas. Antra, bankų paskolų paklausa mažėja, kai įmonės turi daugiau lėšų sąskaitose arba skolinasi iš kitų šaltinių, taip pat kai prastėja ekonominė situacija (pvz., auga nedarbas, mažėja infliacija).

²¹ Alternatyvus (ne bankų) finansavimas apima ne finansų įmonių, namų ūkių ir kitų (ne pinigų) finansų įstaigų paskolas, SVP, prekybos kreditus ir išankstinius mokėjimus.

²² Naujų paskolų, jų palūkanų normų ir įmonių indėlių bankuose rodikliai imami iš PFĮ duomenų bazės, nedarbo, infliacijos, NT kainų, įmonių turto rodikliai – Lietuvos statistikos departamento duomenys. Alternatyvus finansavimas – Lietuvos banko duomenys, atidėjiniai – FINREP ataskaitų duomenys, HHI (apskaičiuotas pagal bankų suteiktų paskolų įmonėms likutį) – Lietuvos banko skaičiavimai.

²³ Šis ekonometrinis modelis yra sudarytas ir jo rezultatai gauti darant tam tikras prielaidas. Trūkstantį veiksnių įvertinimas galėtų turėti įtakos rezultatams. Pavyzdžiui, į pasiūlos veiksniai nėra įtraukti makroekonominiai kintamieji, nusakantys pasiūlą lemiančius rinkos dalyvių lūkesčius ir makroekonominės prognozes. Lietuvos banko atliktų įmonių ir bankų apklausų duomenimis, paskolų paraiškų atmetimui ir bankų pasiūlai įtakos turėjo ekonominė situacija, be to, 2018–2019 m. daugėjo artėjančio verslo ciklo lėtėjimo ženklų. Kredito pasiūlą lemiantys subjektai galėjo imtis tam tikrų atsargumo priemonių (pvz., mažinti pasiūlą), kurių modelis neatsispindi (tai liekanos v_t). Paminėtina, kad atliekant modelio patikimumo patikrą buvo įtraukti ir kiti makroekonominiai kintamieji (žr. 2 priedą), tačiau visu analizuojamu laikotarpiu, 2004 m. ketvirtąjį ketvirtį–2019 m. ketvirtąjį ketvirtį, jie (vidutiniškai) neturėjo statistiškai reikšmingo poveikio.

Priešingai nei paklausa, kredito pasiūla įmonėms yra teigiamai ir statistiškai reikšmingai susijusi su palūkanų norma. Kitaip tariant, bankai, galėdami taikyti didesnę palūkanų normą, turi paskatą didinti kredito pasiūlą. Kredito pasiūla taip pat auga mažėjant kredito rizikai (atidėjiniams), bankams turint daugiau nuosavo kapitalo ir augant NT kainoms (tai lemia didesnę užstato vertę). Galiausiai rezultatai patvirtina sąryšį tarp paskolų portfelio koncentracijos ir kredito srautų. Patikimumo patikra (angl. *robustness checks*), pateikiama 2 priede, rodo, kad koeficientų ženklai yra stabilūs ir nepriklauso nuo modelio specifikacijos.

Paskolų paklausos ir pasiūlos išskaidymas

Ekonometrinis vertinimas rodo, kad paskolų iki 1 mln. Eur teikimas Lietuvoje 2005–2019 m. nuolat sudarydavo tam tikrą pasiūlos perteklių ar trūkumą. Pavyzdžiui, prieš prasidedant 2009 m. finansų krizei buvo susidaręs paskolų pasiūlos perteklius, o krizės metu – trūkumas. 2018–2019 m. labiau buvo jaučiamas pasiūlos trūkumas, kuris galėjo sudaryti apie 7 proc. tuo metu buvusio SVV įmonių paskolų portfelio vertės (žr. A pav. ir B pav.). Paklausos ir pasiūlos lygčių išskaidymas (žr. C pav.) rodo, kad, nors 2018–2019 m. paklausą didino gerėjantys makroekonominiai rodikliai, ją daugiau mažino augančios įmonių lėšos sąskaitose ir didėjantis ne bankų finansavimas. Išaugusi palūkanų norma paklausai turėjo nedidelį neigiamą (statistiškai nereikšmingą) poveikį. Kita vertus, kredito pasiūlą skatino toliau mažėjusi įmonių portfelio kredito rizika ir augusios palūkanų normos, o pasiūlos mažėjimui svarbiausią statistiškai reikšmingą poveikį turėjo kredito įstaigų įmonėms teikiamų paskolų portfelio HHI, kuris tuo metu didėjo. Tiesa, 2019 m. paskolų pasiūlos trūkumo ekonometrinis modelis jau nerodė, todėl anksčiau susidaręs trūkumas galėjo būti ir trumpalaikis efektas.

A lentelė. Nepusiausvyros modelio taikymo rezultatai

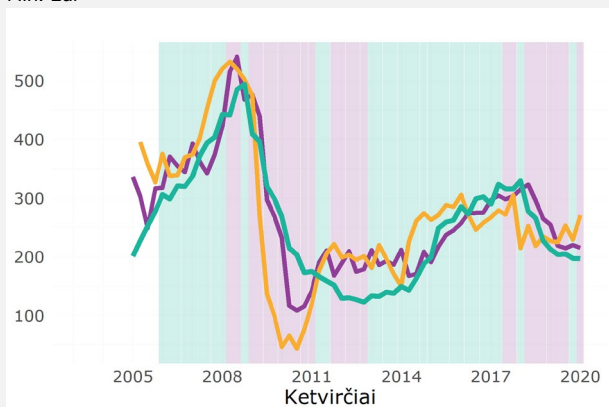
Lygtis	Paklausos lygtis (D _t)	Pasiūlos lygtis (S _t)
Konstanta	1 617,7*** (339,6)	389,2 (251,9)
Paskolų palūkanų normos	-20,1 (18,7)	62,6*** (13,7)
Įmonių lėšos bankuose	-91,5*** (32,8)	
Alternatyvus (ne bankų) įmonių finansavimas	-14,1*** (5,1)	
Nedarbas	-33,1*** (6,1)	
Infliacija	14,4*** (3,8)	
Kredito rizika (atidėjiniai)		-26,8*** (4,2)
NT kainos		2,3*** (0,8)
Bankų kapitalas		13,8** (5,4)
Rinkos koncentracija (HHI)		-0,25*** (0,08)
Stebiniai		57
R ²		0,60

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: statistinis reikšmingumas 0 '****' 0,01 '***' 0,05 '**' 0,1. Įmonių lėšos bankuose – įmonių indėlių ir turto santykis, alternatyvus finansavimas – finansavimo ne bankų lėšomis ir turto santykis, kredito rizika – atidėjinių ir paskolų įmonėms santykis (2 ketvirčių ankstinimas, angl. *lead*), rinkos struktūra – HHI, apskaičiuotas pagal bankų suteiktų paskolų įmonėms likutį. Naudojami 2004 m. IV ketv.–2019 m. IV ketv. duomenys.

A pav. Paskolų įmonėms (iki 1 mln. Eur) paklausa ir pasiūla

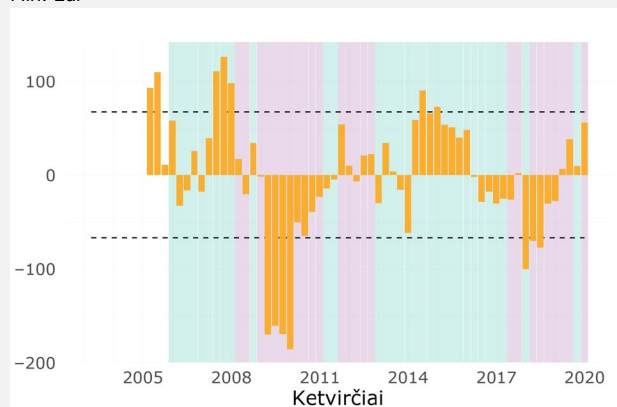
Mln. Eur

— Suteiktos paskolos — Paklausa — Pasiūla

B pav. Pasiūlos perteklius ar trūkumas

Mln. Eur

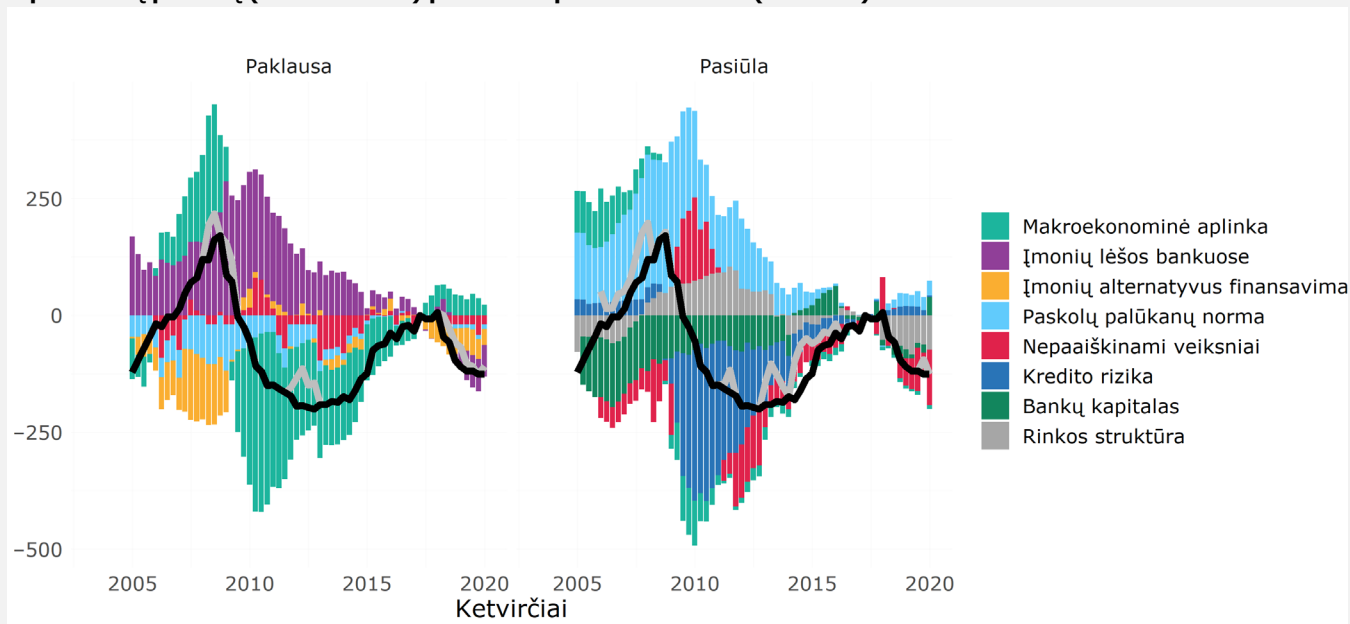

■ D < S ■ D > S

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: $D < S$ ($D > S$) žymimi ketvirčiai, kai paskolų palūkanų maržų metinis augimas yra neigiamas (teigiamas); (---) 68 proc. pasikliautinis intervalas, apskaičiuotas kaip ± 1 standartinis nuokrypis. B pav. teigiamos reikšmės – pasiūlos perteklius (paklausos trūkumas), neigiamos – pasiūlos trūkumas (paklausos perteklius).

C pav. Mažų paskolų (iki 1 mln. Eur) pasiūlos ir paklausos kaitos (mln. Eur) veiksniai

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: bazinis laikotarpis – 2017 m. I ketv. Makroekonominė aplinka apima nedarbą, infliaciją ir NT kainas. Kredito rizika – atidėjinių ir paskolų santykis, įmonių lėšos bankuose – įmonių indėlių ir turto santykis, rinkos struktūra – bankų sektoriaus HHI, apskaičiuotas pagal bankų suteiktų paskolų įmonėms likutį. Juoda linija – mažos (iki 1 mln. Eur) paskolos įmonėms, pilka linija – modelio skaičiavimai. Naudojami 2004 m. IV ketv. – 2019 m. IV ketv. duomenys.

Literatūra

Beck T., Demirgüç-Kunt A., Maksimovic V. (2004). Bank competition and access to finance: international evidence. *Journal of Money, Credit and Banking* 36, 627–648.

Everaert G., Che N., Geng N., Gruss B., Impavido G., Lu Y., Saborowski C., Vandebussche J., Zeng L. (2015). *Does supply or demand drive the credit cycle? Evidence from Central, Eastern, and Southeastern Europe*, IMF Working Paper, No. 15/15.

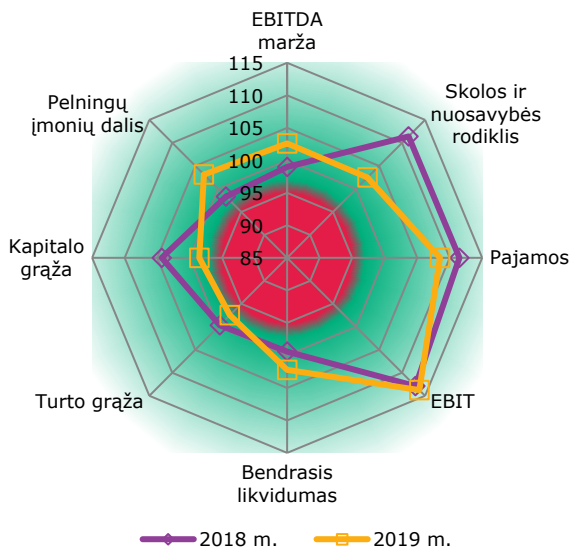
Maddala G. S., Nelson F. D. (1974). Maximum likelihood methods for models of markets in disequilibrium. *Econometrica: Journal of the Econometric Society* 42, 1013–1030.

Vouldis A. T. (2018). Measuring credit demand and supply: a Bayesian model with an application to Greece (2003–2011). *Journal of Economics and Statistics* 238(1), 33–76.

2.1.2. Įmonių finansinė būklė

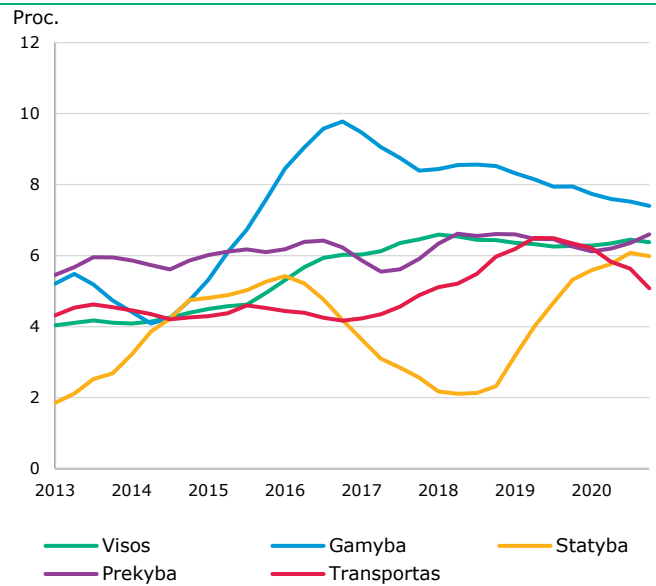
2018–2019 m. bendra Lietuvos įmonių finansinė būklė buvo gera, tačiau atskirų ekonominių veiklų įmonių padėtis kito nevienodai. Minimiu laikotarpiu augo įmonių pajamos, pelnas (EBIT rodiklis), gerėjo mokumo rodiklis (žr. 46 pav.). Vis dėlto kai kurie pagal pridėtinę vertę didžiausių ekonominių veiklų finansiniai rodikliai buvo šiek tiek suprastėję (žr. 1 priedo 9–12 pav.). Pavyzdžiui, 2018 m. statybų sektoriuje buvo sumažėję pelningumo rodikliai (žr. 47 pav.), o tų pačių metų pradžioje šis sektorius patyrė didesnę nei įprastai nuostolį prieš apmokestinimą. Nežymus pelningumo rodiklių sumažėjimas 2019 m. buvo pastebimas prekybos ir gamybos sektoriuose, tačiau bendra pelningai veikiančių įmonių dalis padidėjo. Todėl tikėtina, kad šių rodiklių svyravimai buvo trumpalaikiai. Tai, kad didesnių įmonių finansinės būklės suprastėjimo ženklų 2018–2019 m. nebuvo, rodo ir ilgalaikės finansinių rodiklių tendencijos (žr. 1 priedo 13–16 pav.).

46 pav. Įmonių finansiniai rodikliai, palyginti su ankstesniais metais

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: EBIT – pelnas prieš palūkanas ir mokesčius, bendrasis likvidumas – trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis. EBITDA marža – pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą ir amortizaciją ir pajamų santykis. Raudonas fonas – sumažėjimas, žalias – padidėjimas per metus.

47 pav. Įmonių turto gražos raida

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: 4 ketvirčių slenkamieji vidurkiai.

Sprendžiant iš kredito biuro *Scorify* teikiamų reitingų, 2018–2019 m. SVV įmonių finansinė būklė nebuvo suprastėjusi. 2015–2019 m. Lietuvoje veikiančių SVV įmonių *Scorify* kredito reitingai gerėjo, t. y. kiekvienais metais gerėjo ne tik vidurkis, bet ir reitingų pasiskirstymas, įmonės buvo finansiškai vis stipresnės (žr. 1 priedo 17 ir 18 pav.). Įmonių būklės gerėjimas atsispindėjo ir bankų paskolų portfeliuose – didėjo aukščiausius reitingus turinčių SVV įmonių paskolų likučio dalis, o prastčiausius reitingus turinčių įmonių paskolų likutis santykinai mažėjo (žr. 1 priedo 19 ir 20 pav.). Vis dėlto šiek tiek prastėjo didelių įmonių kredito reitingai, labiausiai – įmonių, vykdančių gamybos, statybos ir NT operacijų bei transporto veiklas (žr. 48 pav.).

48 pav. Įmonių kredito reitingų raida pagal ekonomines veiklas ir įmonės dydį

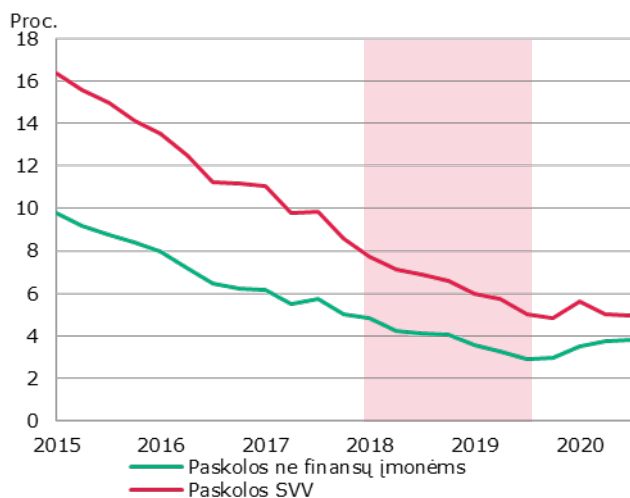

Šaltiniai: *Scorify* ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: žalsvu ir rausvu plotais žymima pirmojo–trečiojo kvartilių sklaida.

Bankuose reikšmingų kredito rizikos augimo ženklų nebuvo matyti, tačiau šiek tiek didėjo nuostoliai dėl paskolų statybos ir NT įmonėms. 2018–2019 m. bankuose neveiksnių paskolų dalis neaugo, priešingai, tiek visų įmonių, tiek ir SVV įmonių neveiksnių paskolų rodikliai mažėjo (žr. 49 pav.). Šiuo laikotarpiu bankuose taip pat mažėjo sukaupto paskolų vertės sumažėjimo dėl skolinimo įmonėms ir SVV įmonėms dalys (žr. 50 pav.). Be to, mažėjo ir bankų vidaus modeliais vertinama SVV įmonių įsipareigojimų neįvykdymo tikimybė, kurią skaičiuoja du didieji Lietuvoje veikiantys bankai, o tai irgi bylojo apie mažėjančią SVV įmonių kredito riziką. Augančios kredito rizikos požymių buvo tik tarp statybos įmonių, t. y. nuo 2018 m. kartu su prastėjančiais finansiniais rodikliais bankuose augo ir paskolų vertės sumažėjimo nuostoliai, o nuo 2019 m. pradėjo didėti ir toks NT veiklą vykdančių įmonių rodiklis. Tai atsispindėjo ir dėl

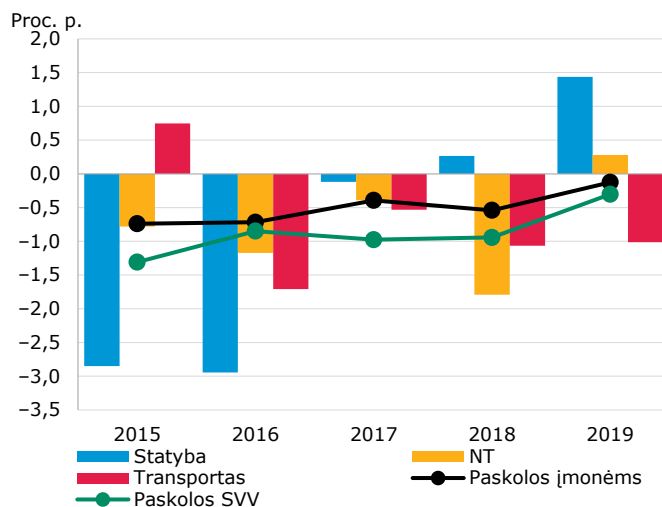
įmonių kredito rizikos bankų sudaromuose atidėjiniuose: nors jie ir buvo istoriškai ypač žemo lygio, 2019 m. padidėjo ir sudarė 31 mln. Eur, t. y. tris kartus daugiau nei 2018 m.

49 pav. Neveiksnių paskolų rodiklių raida Lietuvoje veikiančiuose bankuose

Šaltinis: Lietuvos bankas.

50 pav. Sukaupto paskolų vertės sumažėjimo, palyginti su atitinkamu paskolų portfeliu, dalies pokytis per metus

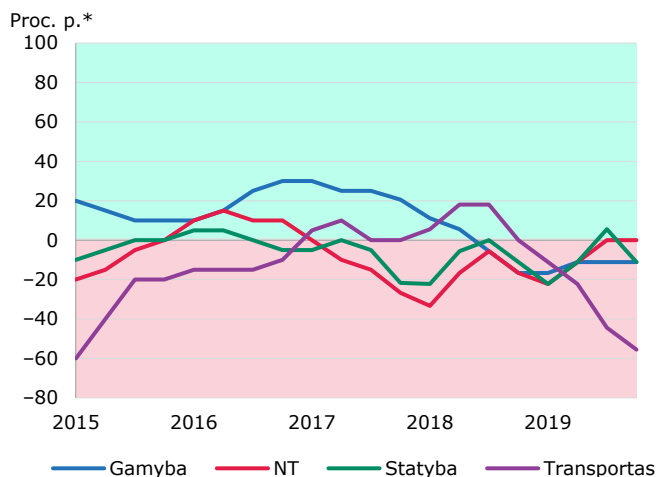

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Dėl neaiškių veiklos perspektyvų atsargiau buvo vertinamos statybos ir NT, taip pat transporto įmonės.

Pagal Lietuvos banko kas ketvirtį atliekamą bankų apklausą, statybos ir NT, taip pat transporto įmonių finansinės būklės raidos vertinimas buvo suprastėjęs (žr. 51 pav.), tačiau bendra jų būklė nebuvo vertinama blogai (žr. 52 pav.). Kadangi reikšmingų įmonių finansinės būklės prastėjimo ženklų duomenys nerodė, labiausiai tikėtina, kad kai kurių bankų kaip pablogėjusi vertinama statybos ir NT bei transporto įmonių būklės raida buvo glaudžiai susijusi su prasčiau vertinamomis šių veiklų perspektyvomis. Tam įtakos galėjo turėti 2019 m. svarstymai apie NT rinkos kaitimą, kai kurių stambesnių statybos įmonių bankrotai, laukiamas Mobilumo paketo įsigaliojimas, taip pat nerimas dėl pagrindinių eksporto partnerių ekonominės būklės²⁴ blogėjimo (ypač susijęs su *Brexitu* ir prekybos konfliktais), kuris būtų galėjęs neigiamai paveikti Lietuvos transporto įmones.

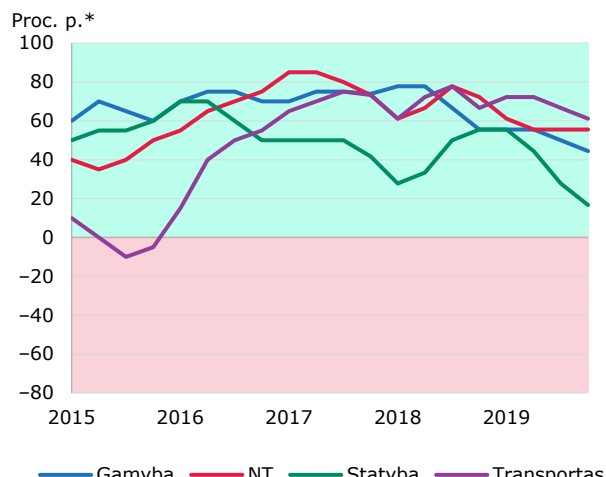
51 pav. Bankų apklausa: įmonių finansinės būklės raidos vertinimas

Šaltiniai: bankų apklausa ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Bankų, kurie nurodė, kad įmonių būklės raida gerėjo, ir bankų, kurie nurodė, kad įmonių būklės raida blogėjo, dalių skirtumas. 2 ketv. slenkamieji vidurkiai.

52 pav. Bankų apklausa: įmonių finansinės būklės vertinimas

Šaltiniai: Bankų apklausa ir Lietuvos banko skaičiavimai.

* Bankų, kurie nurodė, kad įmonių būklė gerėjo, ir bankų, kurie nurodė, kad įmonių būklė blogėjo, dalių skirtumas. 2 ketv. slenkamieji vidurkiai.

Ekonometrinio modeliavimo rezultatai rodo, kad tikimybės SVV įmonėms gauti paskolą sumažėjimo 2019 m. negalima paaiškinti išaugusia šių įmonių kredito rizika.

Siekiant išsiaiškinti veiksnius, kurie lemia, ar įmonei bus suteikta paskola ir kokiais sąlygomis ji gali būti suteikta, buvo sudaryti trys ekonometriniai modeliai ir skaičiavimams pasitelkti PRDB duomenys (žr. 3 intarpą). Modeliavimo rezultatai parodė, kad, pirma, 2015–2019 m. didesnę galimybę gauti paskolą turėjo ilgiau veikiančios, didesnės, geresnius kredito reitingus ir finansinius rodiklius

²⁴ Lietuvos banko kas pusmetį atliekamoje rizikų apklausoje finansų įstaigos, ypač bankai, nuo 2018 m. pradėjo kaip didesnę vertinti riziką dėl netvarios NT kainų raidos ar disbalansų NT rinkoje, įmonių finansinės būklės pablogėjimo ir galimo Lietuvos eksporto kritimo dėl pagrindinių prekybos partnerių ekonomikos augimo tempo lėtėjimo. Žr. <https://www.lb.lt/apzvalgos-ir-leidiniai/category/40/series/193>.

turinčios įmonės, o paskolos sąlygos (pvz., marža ar užstato santykis) tokioms įmonėms paprastai priimtinesnės. Antra, 2019 m. paskolos gavimo tikimybė sumažėjo dėl įprastais kintamaisiais nepaaiškinamų veiksnių, t. y. tokie veiksniai kaip kredito rizika (kredito reitingas ir užstato dydis, garantijos ir t. t.) nebuvo susiję su mažesne tikimybe gauti paskolą arba didesnėmis maržomis. Kadangi finansavimo sąlygų blogėjimas negali būti paaiškinamas stebimais veiksniais, galima spręsti, kad jį galėjo lemti kitokie kredito davėjų sprendimai. Pastebėtina, kad paskolų marža 2019 m. didėjo visų ekonominių veiklų įmonėms, tad bendras palūkanų normų augimas nebuvo nulemtas kelių sektorių, pavyzdžiui, transporto, statybos ar NT, įmonių būklės blogėjimo.

Statistinių, apklausų ir PRDB duomenų analizė patvirtino, kad apskritai SVV įmonių kredito rizika 2019 m. nebuvo išaugusi, todėl nelėmė kredito srautų mažėjimo ar palūkanų normų augimo ir nemažino SVV įmonių tikimybės gauti finansavimą. Nors kai kurių transporto, statybos ir NT įmonių būklė bei perspektyvos ir buvo suprastėjusios, tikėtina, kad skolinimo sumažėjimą lėmė kiti kai kurių bankų sprendimai.

3 intarpas. Paskolos gavimo tikimybė, paskolos marža ir užstatas: įžvalgos remiantis mikroduomenimis

Šiame intarpe analizuojamos 2015–2019 m. kredito davėjų į PRDB pateiktos užklauskos apie įmones (90 tūkst.) ir faktiškai joms suteiktos paskolos (60 tūkst.). Siekiama išsiaiškinti sąryšį tarp įmonės savybių ir tikimybės gauti paskolą, taip pat sąryšį tarp įmonės savybių ir pagrindinių paskolos sąlygų, būtent maržos ir užstato lygio. Tuo tikslu sudaromi trys mikroduomenimis grindžiami ekonometriniai modeliai – paskolos gavimo tikimybės, maržos lygio ir NT užstato lygio.

Vertinant paskolos gavimo tikimybę, paskolos maržos ir užstato lygį, naudojami šie rodikliai:

- 1) įmonės kredito reitingai, kurie priklauso nuo įmonės finansinės būklės ir praeities elgsenos (pvz., finansinių įsipareigojimų įmokų vėlavimai, skolos). Įmonei gali būti suteikiamas vienas iš 5 reitingų: A, B, C, D ar E. Reitingas A suteikiamas mažiausios rizikos, reitingas E – didžiausios rizikos įmonei. Kaip šaltinis naudojami *Scorify* kredito reitingai;
- 2) įmonės savybės: finansiniai rodikliai, registracijos vieta, įmonės dydis, veiklos laikotarpis, veiklos sektorius (pagal EVRK 2 red.) ir t. t. Kaip šaltinis naudojami Registrų centro duomenys;
- 3) paskolos sandorio savybės: suma, suteikimo data, trukmė, garantijos, marža, užstatas ir kiti rodikliai. Šaltinis – Lietuvos banko PRDB.

Paskolos gavimo tikimybės modelis

Kadangi atmetų paraiškų ir SVV įmonių atsisakymo finansavimo duomenys nėra renkami, pasinaudojama duomenimis apie kredito davėjų į PRDB pateiktas užklauskas. Kreditoriai tokias užklauskas paprastai pateikia siekdami surinkti informaciją (apie turimas paskolas, vėlavimus ir kt.) kliento kreditingumui įvertinti. Šiame intarpe daroma prielaida, kad kredito davėjo užklauskos apie įmonę atitinka tos įmonės paskolų paraiškas, nors kartais užklauskos apie esamus klientus gali būti periodinės arba pateikiamos esamos paskolos refinansavimo tikslu. Dėl šios priežasties užklauskos grupuojamos, ir tai sumažina individualių užklauskų įtaką vertinant paskolos gavimo tikimybę.

Turimi užklauskų duomenys grupuojami įmonės lygmeniu ir siejami su pateikus užklauską suteiktų paskolų duomenimis iš PRDB. Jeigu po užklauskos apie konkrečią įmonę per 70 dienų jai paskola buvo suteikta, tokia užklausa laikoma sėkminga ir priskiriama prie sėkmingų užklauskų grupės pagal paskolos suteikimo datą. Priešingu atveju užklausa laikoma kredito įstaigos atmetos paraiškos arba įmonei nepriimtino pasiūlymo atitiktimi ir priskiriama prie nesėkmingų užklauskų grupės. Kiekvieną nesėkmingų užklauskų grupę sudaro 70 dienų intervalas. Taip sudarius užklauskų grupes, sudaromas modelis²⁵, kuris leidžia įvertinti, kaip tikimybė, kad paskola po užklauskos bus suteikta, priklauso nuo įvairių įmonės savybių:

$$\text{Tikimybė (Suteikta paskola užklauskų grupei: } i) = \Lambda(\alpha_0 + \alpha_1 I_{i,2017} + \alpha_2 I_{i,2018} + \alpha_3 I_{i,2019} + \mathbf{X}_i \boldsymbol{\beta}),$$

²⁵ Tai logistinės regresijos lygtis, kuri leidžia įvertinti tikimybę, kad užklauskų grupė yra sėkminga, taip pat nustatyti, koks kiekvieno įmonės rodiklio X dalinis poveikis tikimybei.

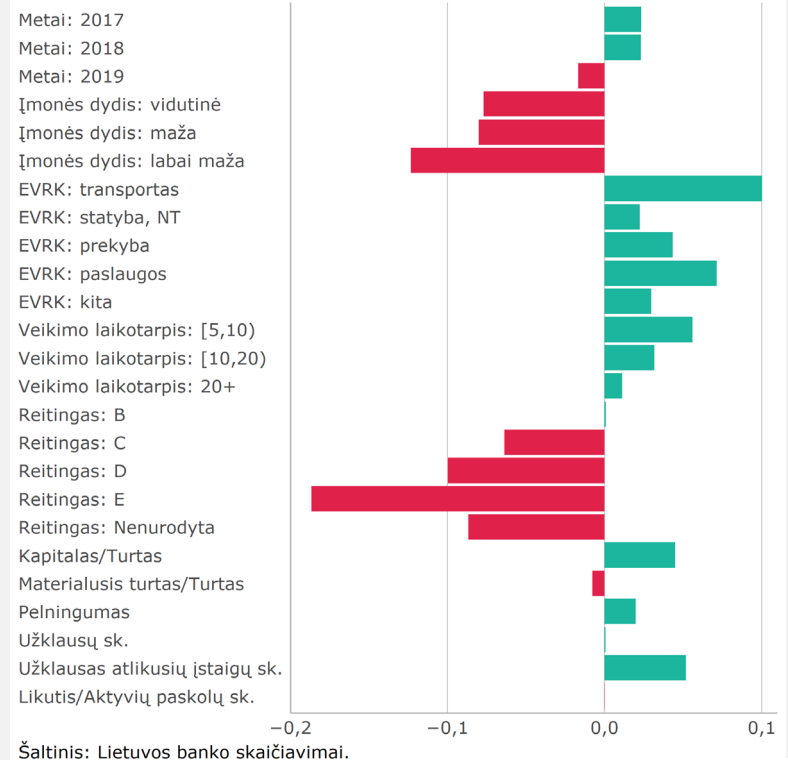
kur α_0 – laisvasis narys, $I_{i,2017}$, $I_{i,2018}$ ir $I_{i,2019}$ – fiktyvieji kintamieji, žymintys i užklauso metus, X_i – užklauso i naudojamų įmonės rodiklių rinkinys.

Įvertinus 90 tūkst. užklauso duomenis gauti rezultatai apibendrinami A pav. ir A lentelėje. A pav. pateikiamas kiekvieno rodiklio vidutinis poveikis tikimybei gauti paskolą. Nurodomas kategorinių kintamųjų poveikis, palyginti su bazinėmis grupėmis²⁶. Pavyzdžiui, įvertinus kitus veiksnius, nurodomas „EVRK: transportas“ vidutinis poveikis tikimybei gauti paskolą, palyginti su bazine EVRK grupe „Gamyba“. Teigiamas poveikis rodo, kad transporto sektoriaus įmonių tikimybė gauti paskolą didesnė, palyginti su gamybos sektoriaus įmonėmis, jei visos kitos šių įmonių savybės (pvz., reitingas, pelningumas, veiklos laikotarpis, įmonės dydis ir pan.) yra vienodos. Remiantis įvertintu modeliu, galima pateikti tokius modeliavimo rezultatus:

- 1) į kuo daugiau įstaigų kreipiasi įmonė, tuo didesnė tikimybė, kad jai bus suteikta paskola: papildomos įstaigos pateikiama užklausa tikimybę gauti paskolą padidina 5,2 proc. p. (apie 12 % užklauso grupių sudarė užklauso iš dviejų ar daugiau įstaigų);
- 2) neseniai veikiančių įmonių (iki 5 m.) tikimybė gauti paskolą yra mažesnė, palyginti su kitų veiklos laikotarpių įmonėmis;
- 3) B ir A reitingo įmonių tikimybė gauti paskolą nėra skirtinga, tačiau prastesnio reitingo įmonės (C, D, E arba įmonės be reitingo) tikimybė gauti paskolą mažesnė, palyginti su A reitingo įmonėmis. Pavyzdžiui, C reitingo įmonių tikimybė gauti paskolą yra 6,4 proc. p. mažesnė nei A arba B reitingo įmonių tikimybė;
- 4) vidutinių, mažų ir labai mažų įmonių tikimybė gauti paskolą yra mažesnė. Pavyzdžiui, vidutinių ir mažų įmonių tikimybė gauti paskolą, palyginti su didelėmis įmonėmis, yra vidutiniškai 8 proc. p. mažesnė, o labai mažų įmonių – vidutiniškai 12,4 proc. p. mažesnė;
- 5) labiau tikėtina, kad po užklauso (paraiškos) paskolą gaus įmonės, kurios yra pelningesnės ar turi daugiau nuosavų lėšų;
- 6) skirtingų ekonominių sektorių tikimybė gauti paskolą nevienoda. Palyginti su gamybos sektoriumi, kitų sektorių įmonių tikimybė gauti paskolą didesnė. Pavyzdžiui, tokia transporto sektoriaus įmonių tikimybė yra vidutiniškai 10 proc. p. didesnė. Tai gali lemti ta aplinkybę, kad transporto sektoriuje, palyginti su gamybos sektoriumi, daugiau sutelkta finansinės nuomos paskolų. Kadangi nėra žinoma, kokio tipo paskolos buvo atmestos, paskolų charakteristikos į ekonometrinių modelių neįtraukiamos.

Vis dėlto net įvertinus visus minėtus veiksnius matyti, kad 2019 m. įmonių tikimybė gauti paskolą buvo 1,7 proc. p. mažesnė, palyginti su 2016 m., ir 4 proc. p. mažesnė, palyginti su 2018 m. Taip galėjo atsitikti dėl įvairių veiksnių, kurių duomenys neapima, pavyzdžiui, kredito įstaigų nuožiūros, išrankesnio kredito paraiškų vertinimo, sumažėjusio skolinimo sąlygų priimtimumo ir pan.

A pav. Vidutinis poveikis tikimybei gauti paskolą po užklauso

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: kategorinių kintamųjų poveikis lyginamas su jų bazinėmis grupėmis.

²⁶ Kategorinių kintamųjų poveikis nurodytas kintamąjį lyginant su atitinkamų kintamųjų bazinėmis grupėmis: Metai: 2016; Įmonės dydis: didelė; EVRK: gamyba; Veikimo laikotarpis: iki 5 metų; Reitingas: A.

Paskolos maržos modelis

Sudarant suteiktų paskolų maržų ekonometrinį modelį, buvo siekiama nustatyti, kokie veiksniai ir kaip buvo susiję su maržos dydžiu, taip pat atsakyti į klausimą, kurios kredito rizikos jie buvo nulemti – išaugusios įmonių kredito rizikos ar tam tikrų sektorių kredito rizikos. Paskolos i maržai m_i , kuri apibūdinama kaip skirtumas

tarp paskolos palūkanų normos ir ją atitinkančios tarpbankinės rinkos palūkanų normos (pvz., EURIBOR²⁷), sudaromas tiesinės regresijos modelis:

$$m_i = \gamma_0 + Z_i\gamma + \eta_i,$$

kur γ_0 – laisvasis narys, Z_i – naudojamų rodiklių rinkinys, apimantis įmonės kredito reitingą, finansinius rodiklius, kitas įmonės savybes, užklausa į PRDB apie įmonę, taip pat paskolos charakteristikas (pvz., paskolą suteikusi įstaiga, paskolos trukmė, paskirtis, tipas).

Įvertinus 60 tūkst. paskolų duomenis (apibendrinti modeliavimo rezultatai pateikti A lent.) ir atsižvelgus į įvairius veiksnius matyti, kad mažesnės paskolų maržos paprastai taikomos toms įmonėms, kurios kreipiasi į daugiau kredito įstaigų, taip pat seniau veikiančioms, geresniu kredito reitingu vertinamoms įmonėms. Palūkanų dydis susijęs ir su įmonės registravimo vieta ar ekonominės veiklos rūšimi, paskolos paskirtimi ir rūšimi (finansinė nuoma, sąskaitos kreditas ir t. t.). Didesnės palūkanos taikomos naujiems klientams. Jei įmonės imdavo didesnę paskolą arba pateikdavo daugiau NT užstato, palūkanos būdavo mažesnės. Verta paminėti, kad net įvertinus visus paminėtus veiksnius susidaro reikšmingi bankų taikomų palūkanų skirtumai, o tai reiškia, kad rinkoje esama tam tikro susiskaidymo – paprastai mažesnes finansavimo sąnaudas patiriantys bankai siūlo mažesnes palūkanas.

A lent. Modeliavimo rezultatų apibendrinimas

	Paskolos gavimo tikimybė	Marža	NT užstatus
Kredito įstaigų ¹ kompoziciniai efektai		***	*
EVRK ²	***	***	
Vietovė	***	***	
Paskolos rūšis, paskirtis		***	
Užklausa pateikusių įstaigų skaičius	+ ***	- ***	
Kredito reitingas	+ ***	- ***	- ***
Paskolos vertė		- ***	- ***
(Laidavimai, garantijos, draudimai)/Paskolos vertė		***	+
NT užstatus/Paskolos vertė		- ***	
Kitas užstatus/Paskolos vertė		-	- ***
Kliento tipas: naujas klientas		+***	+ ***
Metai: 2016			- **
Metai: 2017	+ ***		-
Metai: 2018	+ ***		-
Metai: 2019	- ***		-
Įmonės dydis: vidutinė	- ***	+ ***	-
Įmonės dydis: maža	- ***	+ ***	-
Įmonės dydis: labai maža	- ***	+ ***	+
Materialusis turtas/Turtas	-	+	+*
Kapitalas/Turtas	+ ***	+	
Pelningumas	+ ***		
Likutis/Aktyvių paskolų sk.	- ***		
Veikimo laikotarpis	+ ***	- ***	+***
Pakoreguotas R^2		0,69	0,225
AUROC	0,6202		
Stebinių skaičius	89 916	61 380	718

Pastabos: * $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$. Tušti laukeliai rodo, kad kintamasis nebuvo įtrauktas į modelį. „+“ arba „-“ rodo, kad kintamasis atitinkamai turi teigiamą arba neigiamą efektą. Jeigu kintamasis yra rodiklių grupė (pvz., Vietovė), kurios kintamųjų ženklai yra skirtingi, ženklas nenurodomas.

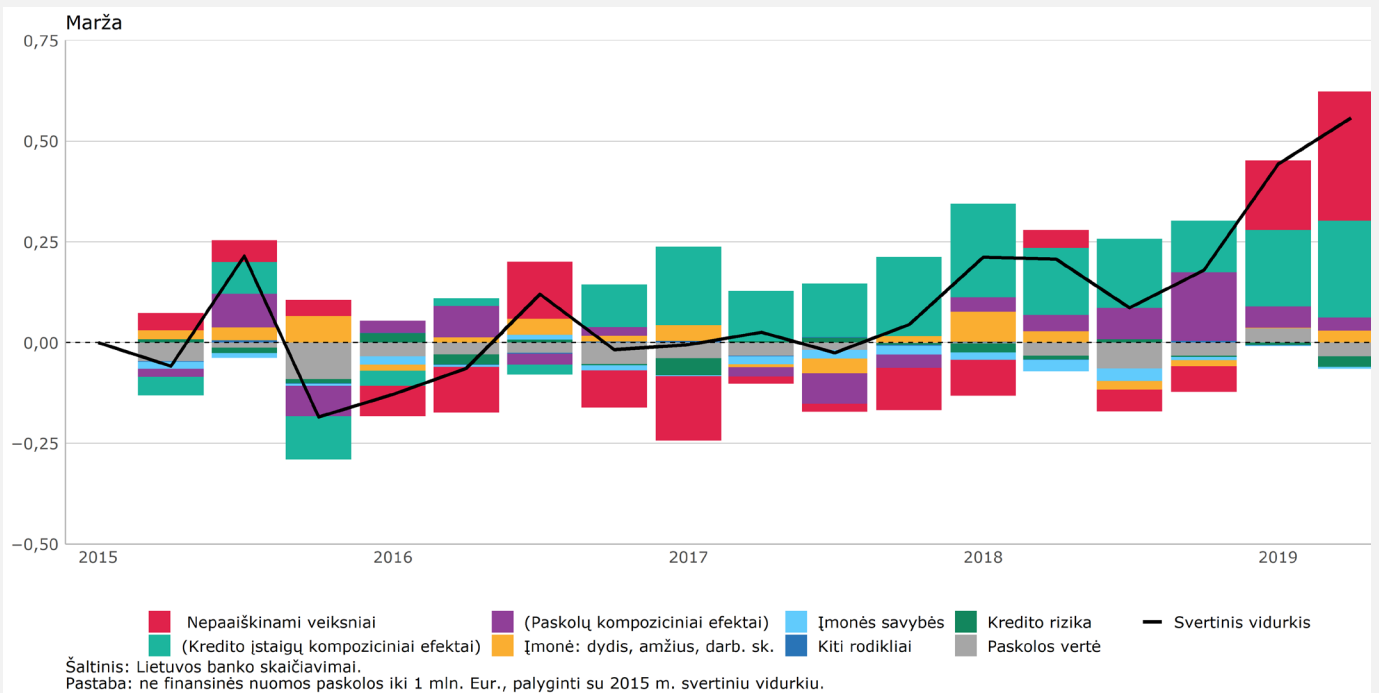
¹ Įvertinti bankų ir kitų kredito davėjų fiksuoti efektai.

² Reikšmingas paslaugų sektorius.

²⁷ Sudarant modelį daroma prielaida, kad indeksas EURIBOR yra ne neigiamo ženklo, t. y. $EURIBOR = \max(EURIBOR; 0)$. Suteiktai paskolai gali būti taikoma 1, 3, 6 arba 12 mėn. trukmės EURIBOR.

2017–2019 m. įmonių paskolų (ne finansinės nuomos, iki 1 mln. Eur) palūkanų augimą galima paaiškinti pirmiausia tuo, kad įmonių skolinimosi struktūra pakito – jos pradėjo labiau skolintis iš didesnes palūkanų normas taikančių kredito staigų (žr. B pav. rodiklių grupę „Kredito įstaigų kompoziciniai efektai“²⁸). Be to, nemaža dalis 2019 m. palūkanų padidėjimo nepaaiškinama jokiais modeliuojant vertintais veiksniais. Kadangi minėtas maržų padidėjimas nėra paaiškinamas įmonių kredito rizikos ar kitomis vertintomis įmonių charakteristikomis, nepaaiškintas maržos prieaugis galėtų būti susijęs su nestebimais veiksniais, pavyzdžiui, diskrecinio pobūdžio bankų sprendimais didinti palūkanų normas arba atidžiau vertinti riziką.

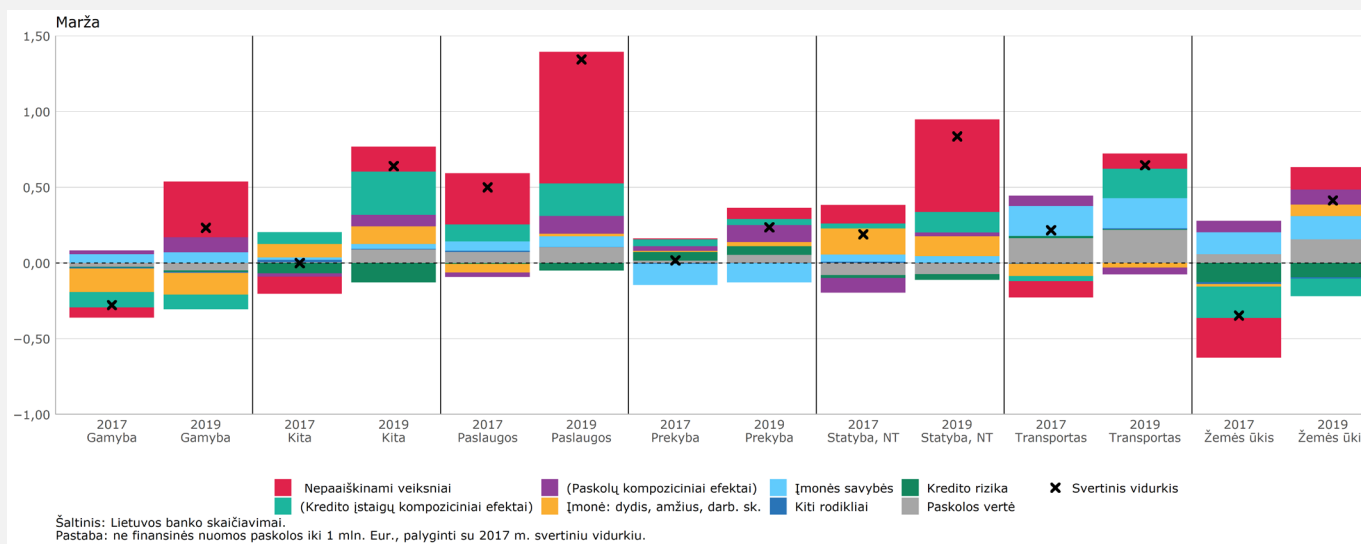
B pav. Įmonių maržų kaitos veiksniai

Ekonometrinis modeliavimas taip pat parodė, kad 2017–2019 m. vykęs mažų paskolų (ne finansinės nuomos, iki 1 mln. Eur) palūkanų augimas apėmė visus didžiuosius sektorius (gamybos, paslaugų, prekybos, statybos ir NT, transporto ir žemės ūkio), bet labiausiai pasireiškė paslaugų ir statybos sektoriuje, daugiausia dėl kompozicinių efektų ir nepaaiškinamų veiksnių (žr. C pav.). Tokie rezultatai rodo, kad palūkanų normų augimas nebuvo susijęs tik su tam tikrų ekonominių sektorių kredito rizikos išaugimu ar perspektyvų suprastėjimu (pvz., galimu transporto sektoriaus perspektyvos suprastėjimu dėl Mobilumo paketo), o veikiau buvo visų sektorių įmonėms būdingas veiksnys, kurio didžioji dalis nėra paaiškinama įprastais rizikos veiksniais.

²⁸ B ir C pav. pateikiamas ekonometrinio modelio rodiklių grupavimas: „Kredito įstaigų kompoziciniai efektai“ – bankų ir kitų kredito davėjų fiksuoti efektai; „Paskolų kompoziciniai efektai“ – paskolos rūšis, paskirtis, tarpbankinės palūkanų normos trukmė; „Įmonės savybės“ – EVRK, vietovė, užklausų ir jas pateikusių įstaigų skaičius; „Kiti rodikliai“ – kliento tipas; „Kredito rizika“ – reitingas, įmonės finansiniai rodikliai (pvz., kapitalo ir turto santykis), paskolos trukmė, bendraskolių skaičius, NT, finansinio, kilnojamojo ir kitokio užstato santykis su paskolos verte, laidavimų, garantijų, draudimo santykis su paskolos verte.

C pav. Įmonių paskolų maržų kaitos veiksniai pagal ekonominį sektorių

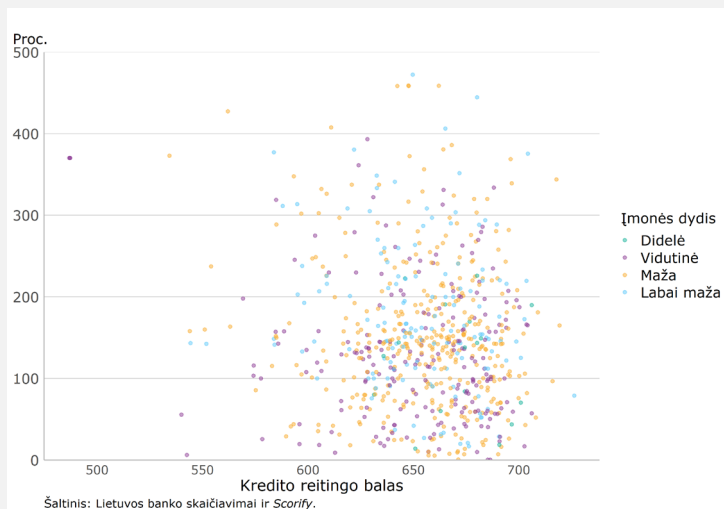
Užstato ir paskolos vertės santykio modeliavimas

Kredito įstaigos, teikdamos paskolas įmonėms, dažnai reikalauja tam tikro dydžio ir tipo užstato. Užstatas gali būti įvairių rūšių: nekilnojamas ar kilnojamas turtas, finansinis ir kitos rūšies užstatas. Užstato lygis gali būti skirtingas, tai priklauso nuo įmonės savybių, paskolos charakteristikos, bankui priimtino rizikos lygio ir kitų veiksnių. Aukšti užstato reikalavimai gali apriboti įmonių finansavimo galimybes, todėl svarbu išsiaiškinti, kaip įmonės ir paskolos savybės susijusios su didesniu ar mažesniu užstato lygiu.

Visapusišką užstato lygio analizę riboja duomenų nefiksuojami veiksniai, todėl ekonometriniam užstato modeliavimui pasirenkamos tik apyvartinės paskolos su NT įkeitimu. Pavyzdžiui, paskolų, skirtų ilgalaikiam turtui įsigyti, užstato lygis dažnai gali būti susijęs su perkamo turto verte ir su įmonės nuosavų lėšų dalimi projekte, kuri nėra fiksuojama PRDB. Dėl to ilgalaikės paskolos nėra tinkamos adekvačiam užstato lygio modeliavimui. Tačiau paskolos apyvartinėms lėšoms tokių sąsajų nesudaro, todėl manoma, kad kredito linijos ir sąskaitos kredito paskolos yra tinkami objektai užstato lygiui modeliuoti. Galiausiai skirtingi užstatų tipai nėra tapatūs rizikos padengimo lygiu, todėl, siekiant patikimų rezultatų, į modeliavimo imtį įtraukiamos tik apyvartinės paskolos su NT įkeitimu. Kitaip tariant, modeliuojamas įkeičiamo NT ir apyvartinės paskolos vertės santykis.

Suteiktų paskolų duomenys rodo, kad faktinis įkeičiamo NT ir paskolos vertės santykis susijęs su įmonės kreditingu (žr. D pav.), tačiau užstato ir paskolos santykis gali siekti nuo 0 iki 500 proc., o tai rodo, kad yra kitų svarbių veiksnių, paaiškinančių prašomo užstato lygį. Taikant ekonometrinį modeliavimą, siekiama iširti šiuos veiksnius ir jų svarbą.

D pav. NT santykis su paskolos verte teikiant naujas sąskaitos kredito ir kredito linijos paskolas ir įmonės kredito reitingas

Sudarytas tiesinės regresijos modelis, kuris leistų įvertinti, nuo ko priklauso NT užstato ir paskolos vertės santykis:

$$\frac{Užstatas_i}{Paskola_i} = \delta_0 + W_i \delta + \varepsilon_i, \quad Užstatas_i > 0,$$

kur δ_0 – laisvasis narys, W_i – įmonės ir paskolos savybės atspindintys rodikliai (įmonės kredito reitingas, dydis, veiklos laikotarpis, veiklos sektorius, finansiniai rodikliai, paskolos palūkanų norma, paskolos vertė, kreditorius ir kt.), $Paskola_i$ – paskolos vertė, $Užstatas_i$ – NT užstato dydis, o ε_i – paklaidos.

Apibendrinti trumpalaikių paskolų NT užstato lygio modeliavimo rezultatai pateikti A lent. paskutiniame stulpelyje:

- 1) įmonių, kurių kredito reitingas geresnis, kurių materialiojo turto lygis didesnis ir kurios ima didesnės vertės paskolą, NT užstato ir paskolos vertės santykis mažesnis;
- 2) naujų klientų NT užstato lygis didesnis;

- 3) laidavimai, garantijos ir draudimai neturi statistiškai reikšmingos įtakos NT užstato lygiui;
- 4) jei įmonė įkeičia daugiau kitokios rūšies turto (pvz., kilnojamojo arba finansinio), NT užstato lygis yra mažesnis;
- 5) įvertinus paskolos dydį ir kitus veiksnius, matyti, kad įmonės dydis neturi statistiškai reikšmingos įtakos NT užstato lygiui;
- 6) užstato lygis taip pat priklauso nuo paskolą teikiančios įstaigos.

2019 m. vidutinis NT užstato ir apyvartinės paskolos vertės santykis buvo 129 proc. NT užstato. Paskolos vertės santykiui įvertinti sudarytas ekonometrinis modelis rodo (įvertinus kitus veiksnius), kad NT užstato lygis nepriklauso nuo paskolos suteikimo metų, bet priklauso nuo įmonės charakteristikos. Pavyzdžiui, įmonė, turinti nuo 9 iki 15 darbuotojų, veikianti paslaugų sektoriuje ir turinti B kredito reitingą, norėdama gauti 20 tūkst. Eur paskolą turėjo pateikti apie 170 proc. NT užstato. Jeigu tokia įmonė norėtų gauti 30 tūkst. Eur paskolą, jos NT užstato lygis vidutiniškai sumažėtų 5,5 proc. p. Jeigu tokios įmonės reitingas būtų C, jos NT užstato lygis vidutiniškai padidėtų 20 proc. p. Jei įmonė būtų naujas klientas, jos NT užstato lygis vidutiniškai padidėtų 22,5 proc. p. Jei įmonė padengia 10 proc. apyvartinės paskolos vertės kitokios rūšies užstatu (pvz., kilnojamoju arba finansiniu), jos NT užstato lygis vidutiniškai sumažėja 3,2 proc. p. Nedidelė pakoreguoto R^2 reikšmė rodo, kad koeficientų reikšmes reikėtų interpretuoti atsargiai, nes yra kitų NT užstato lygį lemiančių veiksnių, į kuriuos modeliu neatsižvelgiama.

Modeliuojant trumpalaikių paskolų NT užstato lygį, laidavimai, garantijos ir draudimas nebuvo statistiškai reikšmingi, tačiau analizuojamais duomenimis nenurodomi garantijų tipai, t. y. negalima nustatyti, kurios garantijos yra individualios, o kurios – portfelinės. Gali būti, kad agreguoto garantijų poveikio statistinį nereikšmingumą lemia galinti būti skirtinga kelių tipų garantijų įtaka NT užstato lygiui.

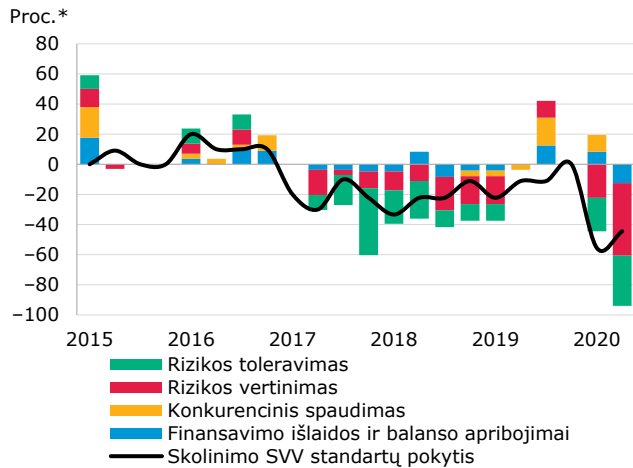
Dalis SVV subjektų dėl veiklos ypatumų neturi NT ar kitokio didelės vertės ilgalaikio materialiojo turto, todėl užstato ir paskolos vertės santykio modeliavimo rezultatai turėtų būti siejami tik su trumpalaikių paskolų NT užstato lygiu. Viena iš galimų ateities tyrimo sričių – išsamesnė apyvartinių paskolų užtikrinimo priemonių užstato lygio analizė.

2.1.3. Kredito įstaigų elgsenos pokyčiai

Kredito įstaigų teikiamų naujų paskolų srauto mažėjimą galėjo lemti ir sumažėjęs kai kurių bankų polinkis prisiimti riziką. 2018–2019 m. daugėjo artėjančio verslo ciklo lėtėjimo ženklų: pasaulio ekonomikos augimas prislopo, o Lietuvos ūkio aktyvumas jau kuris laikas buvo beviršijantis potencialų lygį. Tai atsispindėjo ir Lietuvos banko skelbiamose Lietuvos ekonomikos raidos prognozėse. Pavyzdžiui, 2019 m. kovo mėn. prognozėje numatyta, kad realusis BVP, 2018 m. išaugęs 3,4 proc., 2019 m. augs 2,7 proc., o 2020 m. jo augimas sulėtės iki 2,6 proc.²⁹ Šiuo laikotarpiu dalis bankų nurodė griežtinę skolinimo tiek įmonėms, tiek SVV įmonėms standartus, o pagrindinės priežastys buvo suvokiamos rizikos padidėjimas, galimai dėl ekonominių perspektyvų bei prastėjančių kai kurių įmonių rodiklių, bei sumažėjęs rizikos toleravimas (žr. 53 pav.; plačiau apie bankams priimtina rizikos lygį žr. 4 intarpa). Tai galėjo lemti, kad rizikingesnėms įmonėms kreditas bankuose pasidarė mažiau prieinamas. Vertinant naujų paskolų SVV įmonėms srautą matyti, kad nuo 2016 m. augo paskolų mažiausiai rizikingoms, t. y. aukščiausius *Scorify* reitingus (A ir B) turinčioms, įmonėms dalis (žr. 54 pav.).

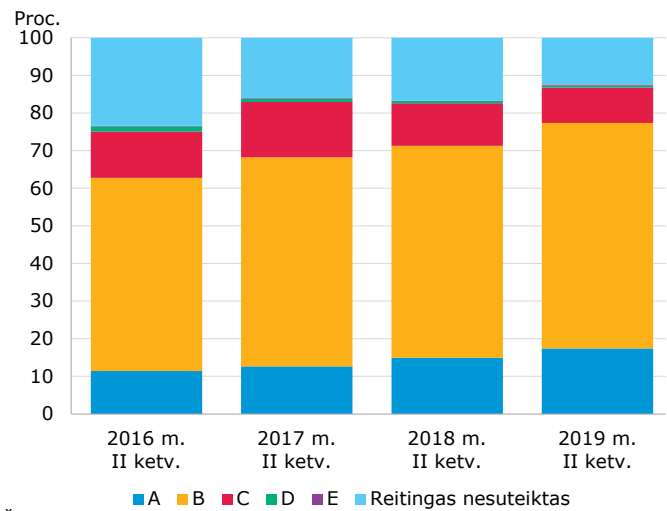
²⁹ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/21595_bf2565e17d8c136a40ebf248936d2f5d.pdf

53 pav. Bankų skolinimo SVV standartų ir juos lėmusių veiksnių pokytis per ketvirtį

Šaltiniai: bankų apklausa ir Lietuvos banko skaičiavimai.
* Bankų, kurie švelnino skolinimo standartus, ir bankų, kurie griežtino skolinimo standartus, dalių skirtumas.

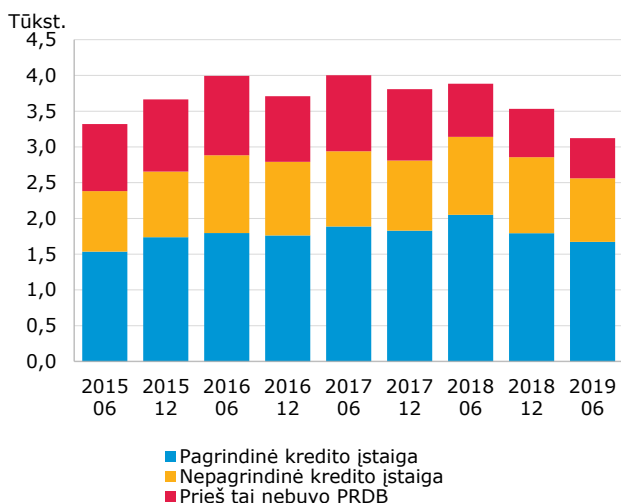
54 pav. Metinis naujų paskolų SVV įmonėms srautas pagal įmonės Scorify reitingą

Šaltiniai: Scorify, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

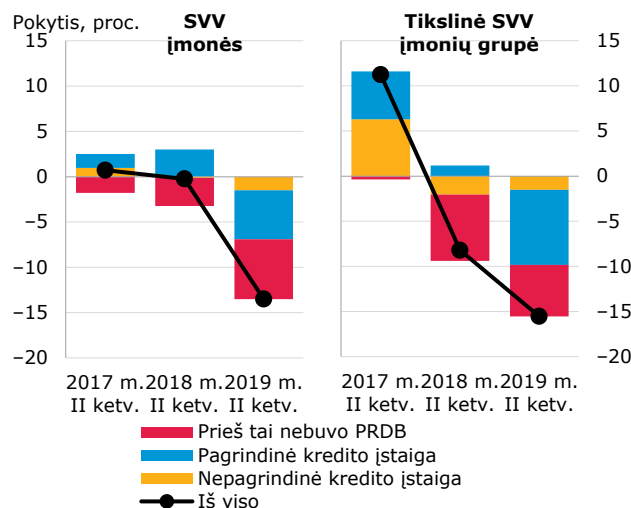
2019 m. santykių su kredito įstaigomis neturinčiomis įmonėms buvo suteikta mažiau paskolų. Ekonometrinė analizė parodė, kad apskritai 2019 m. bankai paskolas besikreipiančioms įmonėms suteikdavo rečiau (žr. 3 intarpą). Tai rodo ir mažėjantis finansuojamų SVV įmonių skaičius (žr. 55 pav.). Jau nuo 2017 m. kredito įstaigos pradėjo mažinti skolinimą prieš tai paskolų neėmusioms įmonėms³⁰. Ši tendencija dar labiau sustiprėjo 2018 m., ypač tai rodo tikslinės SVV įmonių grupės duomenys (žr. 56 pav.). 2019 m. mažėjo nepagrindinėje kredito įstaigoje³¹ finansuojamų SVV įmonių skaičius, tačiau dar mažiau įmonių buvo finansuojama pagrindinėje įstaigoje. 2019 m. II ketv., palyginti su 2017 m. II ketv., per metus finansuotų SVV įmonių ir tikslinės SVV grupės įmonių, iki tol neturėjusių paskolų kredito įstaigose, skaičius mažėjo dar sparčiau – atitinkamai 38 proc. ir 54 proc. Bendri per per metus finansuotų SVV įmonių ir tikslinės SVV grupės įmonių skaičiai 2019 m. II ketv. buvo 14 proc. ir 22 proc. mažesni nei 2017 m. atitinkamą ketvirtį. Ši tendencija taip pat gali būti mažesnio bankų polinkio priimti riziką požymis, nes įmonių, anksčiau neturėjusių santykių su kredito įstaigomis, riziką įvertinti sudėtingiau, tai atspindi ir naujiems klientams taikomos didesnės palūkanų normos bei didesnis užstatas (žr. 3 intarpą).

55 pav. Gavusių paskolų SVV įmonių skaičius pagal santykius su kredito įstaiga

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

56 pav. Per metus gavusių paskolų įmonių skaičius pagal santykį su kredito įstaiga

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

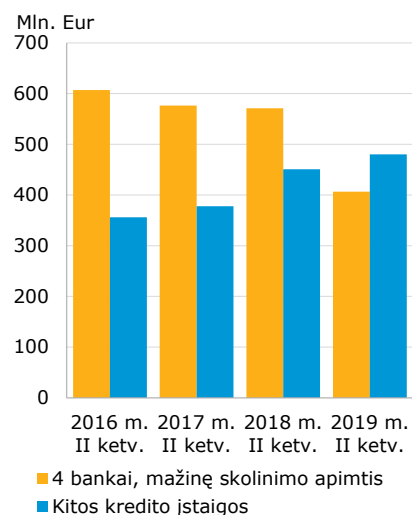
Kredito pasiūlos sumažėjimą lėmė sumažėjęs kelių bankų skolinimas, o labiausiai naujų paskolų srautas mažėjo skolinant statybos ir NT, paslaugų ir transporto SVV įmonėms. Analizuojant skolinimo SVV srautus matyti, kad reikšmingos įtakos turėjo tam tikrų rinkos dalyvių skolinimo sumažėjimas. Pavyzdžiui, skolinimą tikslinės SVV įmonių grupės įmonėms 2019 m. mažinę bankai suteikė 45 proc. mažiau paskolų nei 2016–2017 m. vidurkis.

³⁰ Daroma prielaida, kad jeigu apie įmonę nuo 2011 m. informacijos PRDB nėra, ji anksčiau nėra ėmusi paskolų.

³¹ Pagrindinė laikoma kredito įstaiga, kurioje įmonės paskolų likutis yra didžiausias. Kredito įstaigos, kuriose įmonės paskolų likučiai yra mažesni nei pagrindinėje kredito įstaigoje, laikomos nepagrindinėmis.

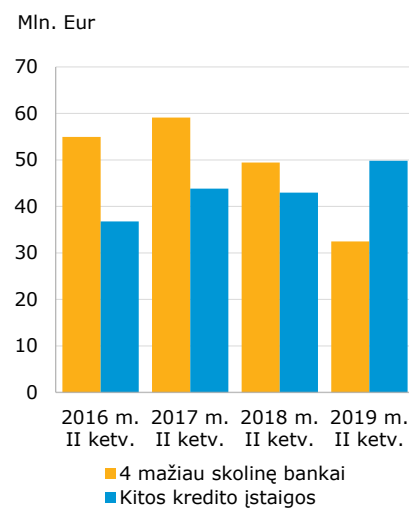
Kitose kredito įstaigose skolinimo apimtis didėjo arba buvo panaši, tačiau bendro kredito sumažėjimo visiškai neatsvėrė: 2019 m. II ketv. bendras metinis skolinimas SVV įmonėms ir SVV tikslinės grupės įmonėms buvo atitinkamai 8 proc. ir 15 proc. mažesnis nei vidutinis metinis srautas 2016–2017 m. (žr. 57 ir 58 pav.). Pažymėtina, kad daugiausia mažėjo skolinimas statybos ir NT, paslaugų ir transporto SVV įmonėms (žr. 59 pav.), o tai galėjo būti susiję su bankų sprendimais perskirstyti portfelį dėl jų vertinimo, didėjančios rizikos ar su portfelio pakankamumu.

57 pav. Metinis naujų paskolų SVV įmonėms srautas

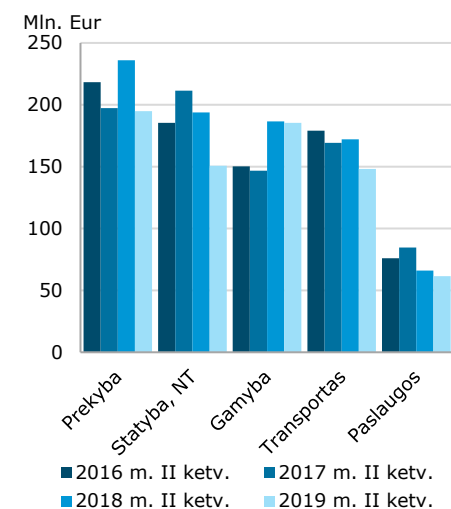
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

58 pav. Metinis naujų paskolų SVV tikslinės grupės įmonėms srautas

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

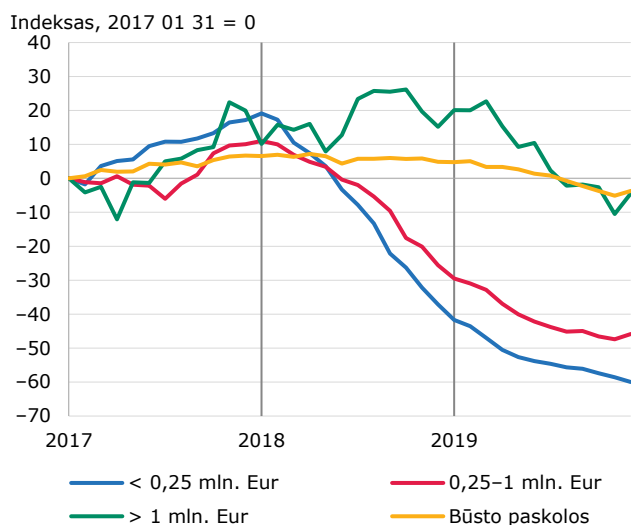
59 pav. Metinis naujų paskolų SVV įmonėms srautas pagal ekonominę veiklą

Šaltinis: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

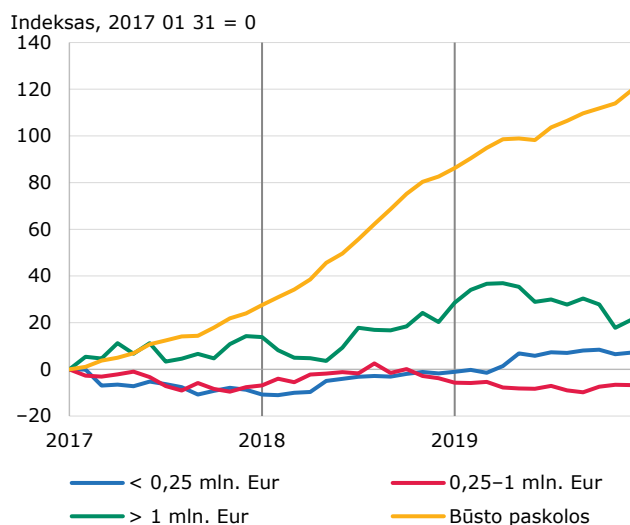
Nuo 2018 m. bankai perskirstė skolinimo srautus: mažiau teikė rizikingesnių mažų paskolų įmonėms ir daugiau – didelių paskolų įmonėms ir saugesnių būsto paskolų. Nors keli bankai nuo 2018 m. skolinimą SVV įmonėms reikšmingai sumažino, jų teikiamų naujų būsto paskolų srautas iš esmės nepakito, o naujų didelių paskolų srautai, paprastai tenkantys didesnėms įmonėms, 2018 m. sparčiai augo (žr. 60 pav.). Palyginti su 2017 m., 2019 m. naujų būsto paskolų ir įmonėms teikiamų didelių paskolų srautas irgi buvo šiek tiek mažesnis. Toks srautų perskirstymas gali rodyti bankų siekį mažinti portfelio rizikingumą perorientuojant skolinimą į saugesnius klientus, turinčius daugiau užstato ir stabilesnius lėšų šaltinius. Pažymėtina, kad kitos kredito įstaigos, kurios skolinimo SVV įmonėms nemažino, taip pat pasinaudojo palankia situacija būsto paskolų rinkoje ir skolinimo pajėgumus daugiausia nukreipė į šių paskolų teikimą (žr. 61 pav.). Jos taip pat paspartino didelių paskolų teikimą, o naujų mažų paskolų srautai nuo 2017 m. liko iš esmės nepakitę.

60 pav. 4 skolinusių mažiau bankų metinis naujų paskolų įmonėms srautas pagal paskolos dydį ir būsto paskolos

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

61 pav. Kitų kredito įstaigų metinis naujų paskolų įmonėms srautas pagal paskolos dydį ir būsto paskolos

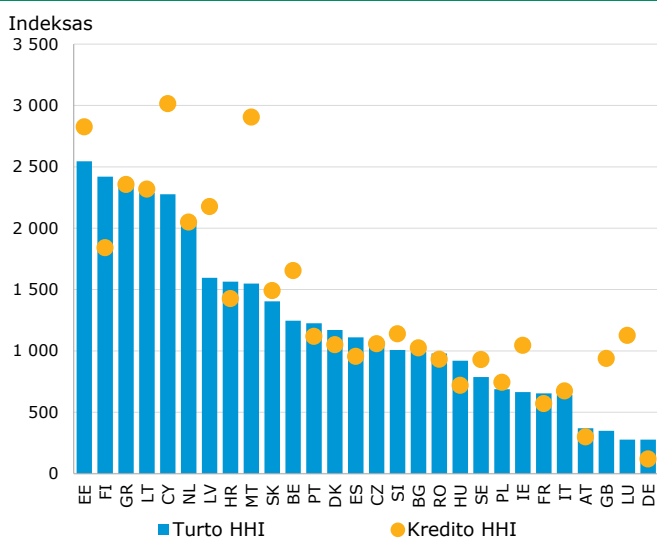

Šaltinis: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Nuo 2018 m. paskolų koncentracija didėjo skolinant visoms įmonėms, tačiau paskolų SVV įmonėms ir tikslinės SVV grupės įmonėms koncentracija yra mažesnė. Lietuvos, kaip ir daugelio kitų mažų ES šalių, kredito įstaigų sektorius yra labiau koncentruotas nei didelių ES šalių kredito įstaigų sektorius. Vertinant pagal kredito įstaigų

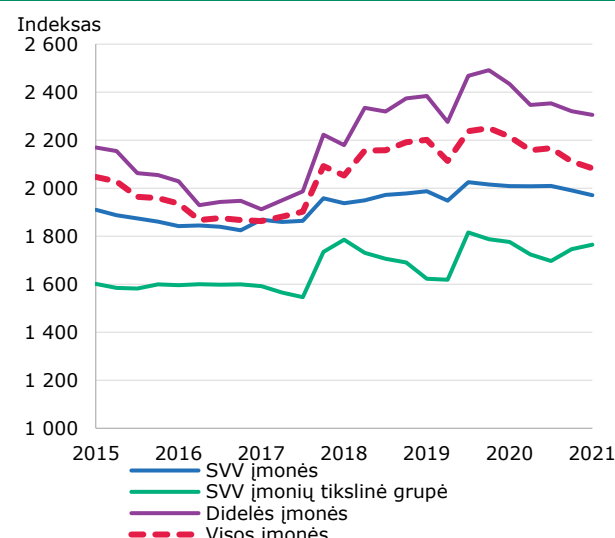
turtą, 2019 m. Lietuvos HHI³² reikšmė (2 289) buvo ketvirta didžiausia ES, o pagal kredito įstaigų suteiktus kreditus (2 318) penkta didžiausia ES (žr. 62 pav.). Skirtinguose šaltiniuose HHI reikšmė aiškinama nevienodai: vienuose didesnė nei 2 500 HHI reikšmė vertinama kaip rodanti labai koncentruotą rinką³³, kituose teigiama, kad tokią rinką rodytų HHI reikšmė, viršijanti 1 800³⁴. Vertinant tik paskolų įmonėms portfelį, matyti, kad koncentracija siekia apie 2 200 (žr. 63 pav.). Vis dėlto bankų verslo modeliai nevienodi, dalis jų specializuojasi finansuodami dideles, dalis – mažas įmones, todėl koncentracijos rodikliai irgi nėra vienodi. Didžiausia koncentracija susidaro skolinant didelėms įmonėms (2 300), o skolinimo SVV įmonėms koncentracija mažesnė (apie 2 000). Skolinimas SVV tikslinės grupės įmonėms yra pasiskirstęs tolygiausiai (apie 1 700). 2018–2019 m. skolinimas mažėjo tik kai kuriose kredito įstaigose, bet, *Nordea* ir *DNB* bankams veiklą Baltijos šalyse sutelkus, koncentracija teikiant kreditą įmonėms padidėjo. 2018 m. pastebimai padidėjo paskolų tikslinei SVV įmonių grupei koncentracija (+200), bet aktyviau įsitraukus mažesniems finansuotojams 2019 m. koncentracija vėl mažėjo ir priartėjo prie 2015–2017 m. lygio³⁵. Ekonometrinė analizė parodė, kad išaugusi koncentracija bankų sektoriuje buvo vienas svarbiausių veiksnių, 2018 m. lėmusių laikiną mažų paskolų pasiūlos trūkumą (žr. 2 intarpa).

62 pav. Kredito įstaigų koncentracija ES šalyse (2019 m.)

Šaltinis: ECB.

63 pav. Paskolų įmonėms koncentracija pagal įmonių dydį

Šaltinis: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Skolinimo sumažėjimui ir koncentracijos padidėjimui įtakos galėjo turėti Lietuvoje veikiančių didžiųjų bankų grupių sprendimai, kurių poveikis matyti ir kitose Baltijos šalyse. SAFE apklausa parodė, kad bankų kredito prieinamumas SVV įmonėms 2019 m. sumažėjo visose Baltijos šalyse ir ši tendencija reikšmingai išsiskyrė ES (žr. 64 pav.). Didžiųjų Šiaurės Europos šalių bankų *SEB*, *Luminor* ir *Danske* paskolų įmonėms portfeliai 2019 m. mažėjo ar bent reikšmingai nedidėjo visose trijose Baltijos šalyse, o mažesni bankai, priešingai, įmonėms skolino daugiau (žr. 1 priedo 21 pav.). Vis dėlto mažesnių bankų įsitraukimo Lietuvoje galėjo neužtekti, kad įmonių kreditavimo paklausa būtų visiškai patenkinta, todėl konkurencinė aplinka dėl skolinimo įmonėms galėjo laikinai suprastėti. Pavyzdžiui, lyginant bankų apklausos duomenis išryškėja, kad 2018 m. ir 2019 m. bankai Lietuvoje ir Estijoje vieninteliai euro zonoje nurodė pastebėję mažesnę konkurencinį spaudimą skolinimo maržoms, o tai atspindėjo šiose rinkose padidėjusios palūkanų normos (žr. 65 pav.; plačiau žr. 2.1.4 sk.). Konkurencinio spaudimo sumažėjimas Lietuvoje buvo stebimas dėl skolinimo statybos ir NT įmonėms: anksčiau stipriau konkuravę dėl skolinimo gamybos ir prekybos įmonėms, 2019 m. bankai nurodė nepastebėję konkurencinio spaudimo pokyčių šiuose sektoriuose, o ryškiausią konkurencinio spaudimo mažėjimą pajuto skolindami statybos ir NT įmonėms. Tam turėjo įtakos ir jau minėtas šių veiklų įmonių rizikos vertinimo pokytis (žr. 66 pav. ir 2.1.2 sk.).

Kaip aiškėja, kai kurie bankai, reaguodami į artėjantį verslo ciklo lėtėjimą ir stebėdami kai kurių įmonių būklės prastėjimą, 2018–2019 m. griežtino skolinimo standartus ir buvo mažiau linkę prisiimti riziką. Tai atspindi apklausų rezultatai: sąlyginai daugiau buvo skolinama mažiau rizikingoms įmonėms ir bankų mažiau konkuruota dėl skolinimo rizikingesniems sektoriams. Susitraukė tik kai kurių bankų kredito srautai, o modeliavimo rezultatai (žr. 2 intarpa) patvirtina, kad sumažėjusią kredito pasiūlą paaiškina pasikeitusios skolinimo struktūros (koncentracijos) kintamasis. Tikėtina, kad bendram finansavimo susitraukimui įtakos galėjo turėti Lietuvoje veikiančių didžiųjų bankų grupių

³² HHI rodo koncentracijos lygį rinkoje: artima 0 indekso reikšmė rodo tobulą konkurenciją, o 10 000 – rinkos monopoliją.

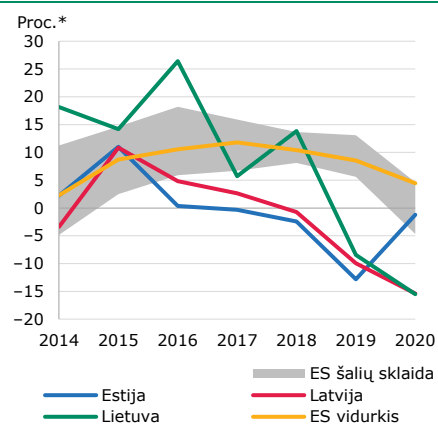
³³ <https://www.justice.gov/atr/herfindahl-hirschman-index>

³⁴ <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2253~cf7b9d7539.en.pdf>

³⁵ Koncentracijos padidėjimas 2019 m. pabaigoje susijęs su banko licencijos atsisakymu (atsakė bankas *Scania Finans Aktiebolag*) ir banko pasitraukimu (*Svenska Handelsbanken*).

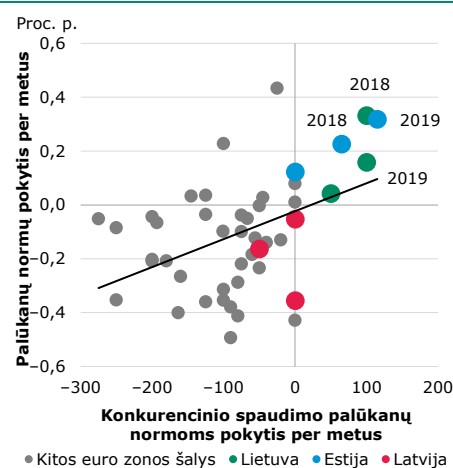
sprendimai, nes portfelių mažėjimas matyti ir kitose Baltijos šalyse. Kiti rinkos dalyviai, kurie skolino daugiau ar skolinimo reikšmingai nekeitė, visiškai atsverti kredito sumažėjimo SVV įmonėms nesugebėjo.

64 pav. Bankų kredito prieinamumo pokytis per pastaruosius 6 mėn.

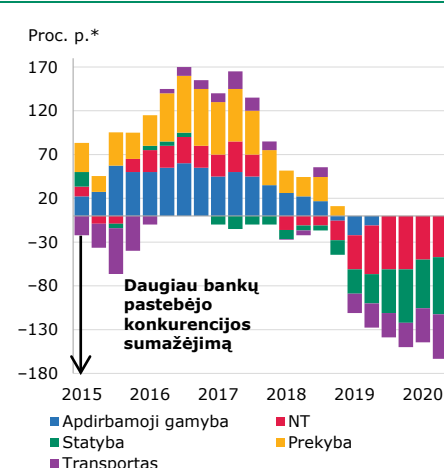
Šaltinis: SAFE.
* SVV įmonių, kurios teigė, kad prieinamumas gerėjo, ir SVV įmonių, kurios teigė, kad prieinamumas mažėjo, dalių skirtumas.

65 pav. Bankų apklausa: konkurencinis spaudimas ir paskolų įmonėms palūkanų normų kaita (2017–2019 m.)

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

66 pav. Bankų apklausa: konkurencinio spaudimo skolinant įmonėms pokytis pagal įmonių ekonomines veiklas

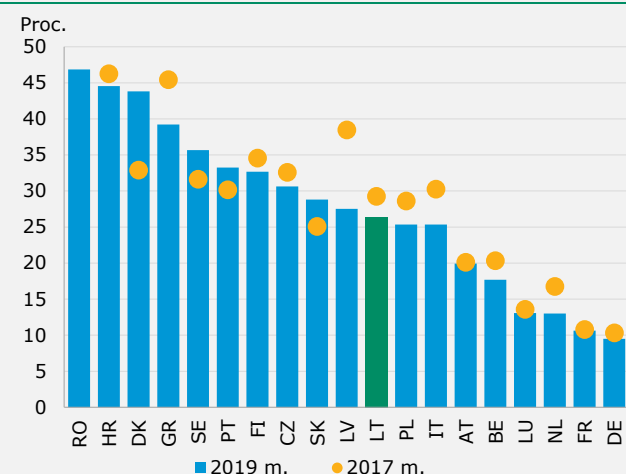
Šaltinis: Lietuvos bankas.
* Bankų, kurie jautė konkurencijos didėjimą, ir bankų, kurie jautė konkurencijos mažėjimą, dalių skirtumas. 4 ketv. slenkamieji vidurkiai. Iki 2015 m. – pusmečio duomenys.

4 intarpas. Lietuvoje veikiantiems bankams priimtinas rizikos lygis

Lietuvoje veikiantys bankai, palyginti su veikiančiais kitose ES šalyse, yra linkę priimti mažesnę riziką.

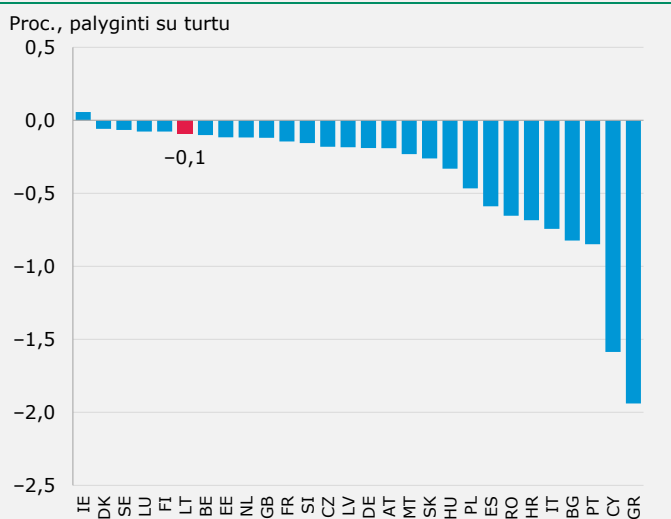
2018–2019 m. bankų apklausoje jie nurodė, kad yra linkę mažiau rizikuoti, ir tai atspindėjo skolinimas mažiau rizikingiems sektoriams (plačiau žr. 2.1.3 sk.). Tačiau jau ir iki tol Lietuvoje veikiantys bankai nebuvo linkę priimti daug rizikos. SVV įmonių pozicijų dalis didžiuosiuose bankuose, palyginti su pozicijomis kitose VRE šalyse veikiančiuose bankuose, yra nedidelė, nors tose šalyse, kaip ir Lietuvoje, didžiausią visų veikiančių įmonių dalį sudaro SVV įmonės (žr. A pav.). Nuo 2017 m. ši dalis dar labiau sumažėjo, nors SVV įmonės, kurioms bankai teikia paskolas, pasižymi itin mažu rizikingumu – jų įsipareigojimų nevykdymo tikimybė yra viena mažiausių ES (žr. C pav.). 2019 m. ketvirtąjį ketvirtį ši tikimybė siekė 1,3 proc. ir buvo perpus mažesnė už ES medianą (2,6 %). Konservatyvų bankų skolinimą rodytų maži paskolų nuvertėjimo nuostoliai – Lietuvoje veikiančių bankų paskolų nuostolingumas 2015–2019 m. buvo vienas mažiausių ES (žr. B pav.).

A pav. SVV dalis vidaus reitingais pagrįstą metodą taikančių bankų įmonių pozicijose

Šaltinis: ECB, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: Lietuvoje vidaus reitingais pagrįstą metodą taiko Swedbank ir SEB bankai. Rumunijos, Latvijos ir Austrijos duomenys – 2018 m.

B pav. Paskolų vertės sumažėjimo nuostoliai ES bankuose (2015–2019 m. vidurkis)

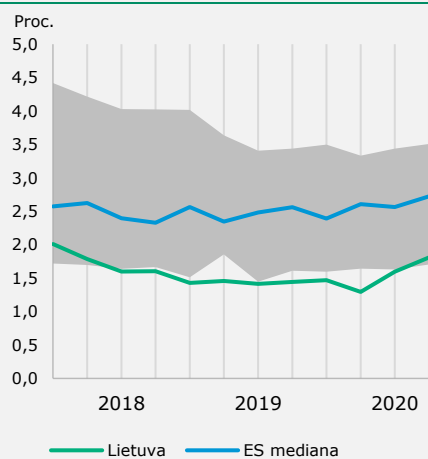

Šaltinis: ECB.

Mažas pakantumas rizikai būdingas didiesiems bankams, o mažesni bankai ir kredito unijos įmonėms taiko švelnesnius skolinimo standartus. Aukščiausią (A) reitingą turinčioms SVV įmonėms didžiausią dalį, apie 80 proc., paskolų yra suteikę trys didieji bankai, tačiau žemesnio reitingo įmonėms skolinama mažiau, pavyzdžiui, C reitingo SVV įmonių paskolų portfelyje didžiųjų bankų suteiktos paskolos sudaro tik apie 60 proc. (žr. D pav.). Ši tendencija matyti ir iš bankų paskolų portfelių. C reitingo įmonės didžiųjų bankų paskolų įmonėms portfeliuose sudaro 5,5 proc., tačiau jos sudaro net 18,3 proc. mažesnių bankų ir kredito unijų paskolų portfeliuose. Taip pat matyti, kad skolindami SVV įmonėms didieji bankai yra linkę pasirinkti geriausius klientus – A reitingo SVV įmonių dalis (14,1 %) yra beveik dvigubai didesnė nei mažesniuose bankuose ir kredito unijose (7,5 %), o C reitingo SVV įmonių dalis (13,5 %) mažesnė 6,4 proc. p. Vis dėlto bendras skolinimas visų reitingų įmonėms yra pasiskirstęs gana proporcingai: nors pagal sumą B reitingą turinčioms įmonėms yra suteikta daugiau paskolų nei A ar C reitingo įmonėms, paskolas gavusių SVV įmonių pasiskirstymas atitinka jų pasiskirstymą *Scorify* sąrašė (žr. E pav.).

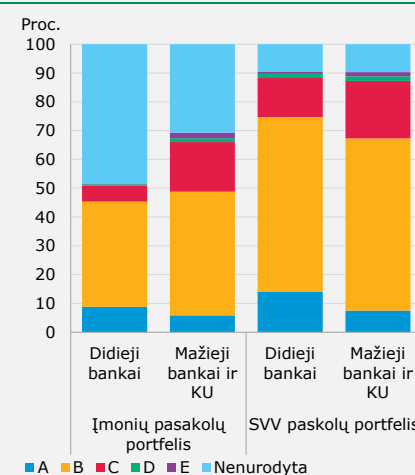
Taigi, SVV įmonių kredito prieinamumui įtaką gali daryti ne tik laikini veiksniai, lėmę prieinamumo sumažėjimą 2018–2019 m., bet ir struktūriškai griežtesni didžiųjų bankų skolinimo standartai. Tai matyti iš palyginti mažos SVV įmonių pozicijų dalies, nedidelių paskolų nuvertėjimo nuostolių ir skolinimo mažiausiai rizikingoms SVV įmonėms. Rizikingesnes įmones daugiausia finansuoja mažesnės kredito įstaigos, todėl skolinimo rinka yra susiskaidžiusi.

C pav. SVV įmonių išsipareigojimų nevykdymo tikimybės kaita

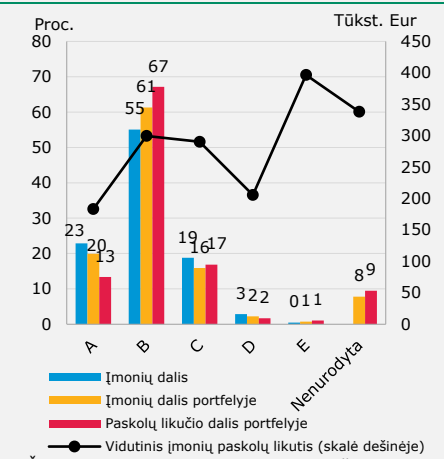
Šaltiniai: EBI ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: pilka spalva žymį ES tarpkvartilinį plotį.

D pav. Bankų paskolų portfeliai pagal įmonių reitingą (2019 m. II ketvirtis)

Šaltiniai: *Scorify*, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

E pav. SVV įmonių ir jų paskolų likučių pasiskirstymas pagal reitingą

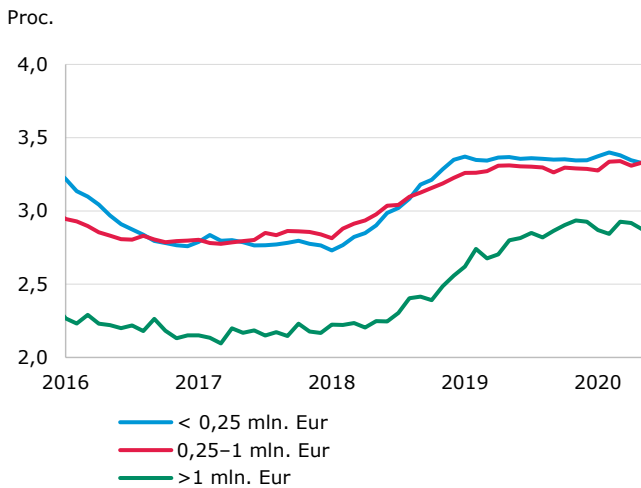
Šaltiniai: *Scorify* ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: įmonių (paskolų) dalys pagal reitingą skaičiuojamos neįtraukiant įmonių, kurių reitingas nenurodytas.

2.1.4. Palūkanų normos

Mažėjant skolinimo SVV įmonėms srautams, 2018–2019 m. kartu augo paskolų įmonėms palūkanų normos. 2016 m. ir 2017 m. įmonės galėjo pasiskolinti už vidutiniškai 2,2–2,3 proc. palūkanas, o 2019 m. palūkanų norma jau buvo 0,8 proc. p. didesnė ir siekė 3 proc. Augo ir mažų, ir didelių paskolų palūkanų normos, tačiau, nors labiausiai traukėsi naujų mažų paskolų srautai, sparčiausiai augo didesnių paskolų (virš 1 mln. Eur) palūkanų normos (žr. 67 pav.). Pagal palūkanų augimą Lietuva išsiskyrė iš kitų euro zonos šalių: iki 2018 m. bankų siūlomos palūkanų normos buvo arti euro zonos vidurkio, o 2019 m. tapo vienos didžiausių euro zonoje (žr. 68 pav.). Kadangi šiuo laikotarpiu kintamoji EURIBOR dalis jau buvo neigiama, padidėjimą sudarė bankų nustatyta marža, kuri 2019 m. pabaigoje pasiekė 2010 m., krizės laikotarpiu, stebėtą lygį (žr. 1 priedo 22 pav. ir 5 intarpa). SAFE apklausos rezultatai parodė, kad atitinkamu laikotarpiu išaugo įmonių, kurioms banko paskola neaktuali dėl per didelių palūkanų, dalis: 2017 m. tokių įmonių buvo sumažėję iki 6 proc., o 2018 m. ši dalis padidėjo iki 12 proc. ir 2019 m. sudarė 10 proc. (žr. 1 priedo 23 pav.). Taigi, palūkanų padidėjimas galėjo šiek tiek sumažinti kredito prieinamumą kai kurioms SVV įmonėms, tačiau tai nebuvo pagrindinė priežastis, kad SVV įmonėms bankų paskolos nebuvo aktualios³⁶. SAFE apklausos duomenimis, SVV įmonių, kurios kreipėsi banko paskolas, bet pasiūlymo atsisakė dėl per didelių palūkanų normų, nuo 2017 m. netgi mažėjo: 2017 m. tokių SVV įmonių buvo 7 proc., 2018 m. – 4 proc., o 2019 m. – 0 proc.

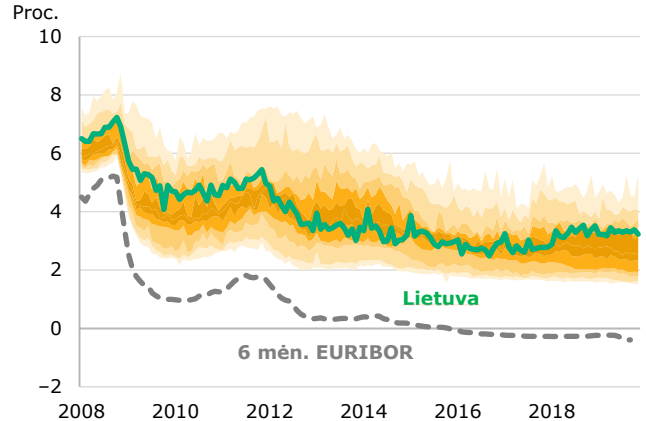
³⁶ SVV įmonėms bankų paskolos dažniausiai nėra aktualios, nes joms tokio tipo finansavimo nereikia (2019 m. jis sudarė 51 %).

67 pav. Naujų paskolų įmonėms palūkanų normos pagal paskolos dydį

Šaltinis: Lietuvos bankas.

68 pav. Mažų paskolų įmonėms (iki 1 mln. Eur) palūkanų normos euro zonoje

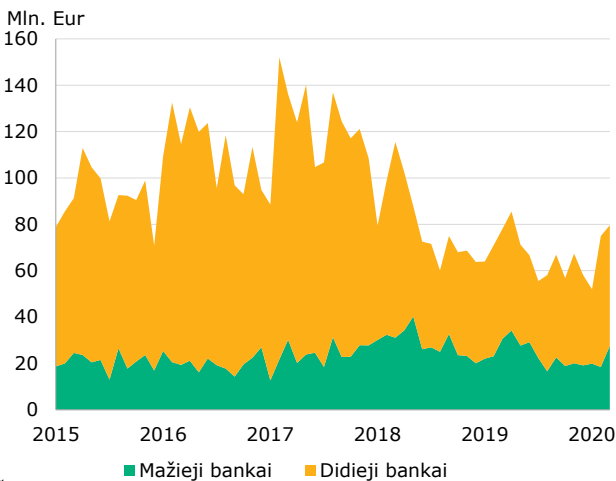
Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: gelsvai pažymėta sritis rodo palūkanų normų sklaidą tarp euro zonos šalių.

Didiesiems bankams sumažinus skolinimo srautus, rinkoje mažėjo skolinimo taikant mažas palūkanas pasiūla.

Nuo 2018 m. naujų mažų paskolų (iki 1 mln. Eur) srautas reikšmingai sumenko, o tam įtakos turėjo ir *Danske* pasitraukimas, ir *Luminor* reorganizavimo procesai, ir kai kurių kitų bankų skolinimo srauto mažėjimas (žr. 69 pav.). Vis dėlto mažesni rinkos dalyviai bendrą skolinimo srautą 2018–2019 m. padidino. Todėl paskolos tapo santykinai brangesnės. Mažiau paskolų buvo teikiama didžiųjų bankų, kurie taiko žemesnes palūkanų normas, o daugiau – mažesnių rinkos dalyvių, skolinančių už didesnes palūkanas (žr. 70 pav. ir 5 intarpą). Pažymėtina, kad dalis didžiųjų bankų ne tik mažino naujų paskolų srautą, bet ir šiek tiek didino palūkanų normas. Tai labiau atsispindėjo skolinant nuo 250 tūkst. iki 1 mln. Eur, o skolinant iki 250 tūkst. Eur taikomų palūkanų normų padidėjimą lėmė paskolų struktūros pasikeitimas pasitraukus *Danske* ir *Nordea* bankams. Didelę paskolų iki 250 tūkst. Eur dalį sudaro finansinė nuoma, o tokias paskolas teikiančių subjektų skaičius didesnis ir dėl esančio užstato kredito rizika, tikėtina, mažesnė.

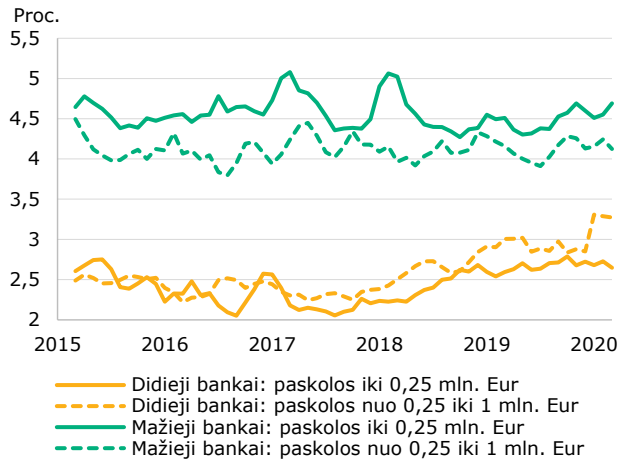
69 pav. Naujų paskolų (iki 1 mln. Eur) srautas per mėnesį

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: Didieji bankai – *Swedbank*, *SEB*, *Luminor* (iki 2017 m. pabaigos *DNB*), *Danske*, *Nordea*; mažieji bankai – Šiaulių bankas, Medicinos bankas, *Citadele*.

70 pav. Naujų paskolų palūkanų normos pagal paskolos dydį

Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

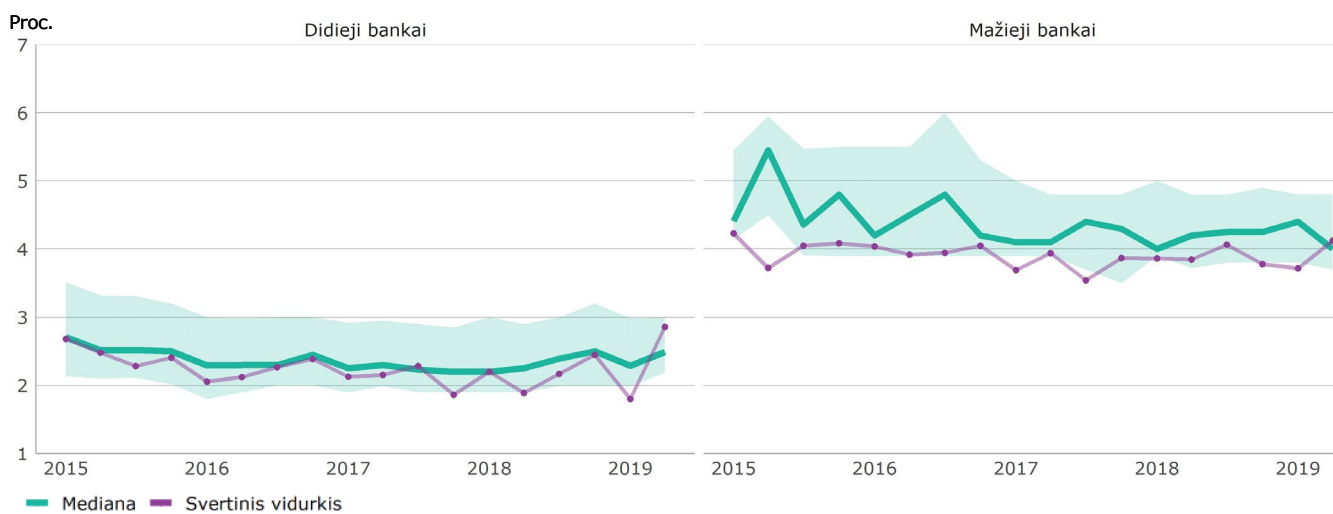
Pastabos: Didieji bankai – *Swedbank*, *SEB*, *Luminor* (iki 2017 m. pabaigos *DNB*), *Danske*, *Nordea*, mažieji bankai – Šiaulių bankas, Medicinos bankas, *Citadele*.

Mikroduomenų analizė rodo, kad palūkanų normų augimas vis dėlto labiau paveikė dideles įmones, o SVV įmonėms skolinimasis tapo brangesnis dėl sumažėjusio pigesnių paskolų srauto.

Kadangi labiau augo didesnėms paskoloms taikoma palūkanų norma, skolinimas labiau brango didelėms įmonėms (žr. 1 priedo 24 pav.). Jis labiau paveikė ir pokyčiai bankų sektoriuje, nes *Danske* ir *Nordea* bankai daugiausia teikė paskolas dideliems klientams, todėl šių bankų pasitraukimas reikšmingai padidino koncentraciją šiame segmente (žr. 63 pav.). Mažų paskolų ir SVV įmonių skolinimosi kaina augo dėl sumažėjusio naujų mažų paskolų srauto iš didžiųjų bankų (žr. 5 intarpą), o reikšmingų palūkanų normų pokyčių tarp didžiųjų ir mažųjų bankų nebuvo matyti (žr. 71 pav.). Tikėtina, kad palūkanų normos dydis kredito prieinamumui didelės įtakos neturėjo, nes įmonių finansavimas kitais išorės šaltiniais augo – įmonės sutiko skolintis prastesnėmis, nei didžiųjų bankų taikomomis, sąlygomis, o visos įmonių skolinimosi paklausos palūkanų norma reikšmingai neveikia (žr. 2 intarpą). 2018–2019 m. didėjo skolinimasis iš mažųjų bankų, taikančių

didesnes palūkanų normas (daugiau nei 4 %), iš sutelktinio finansavimo platformų, kuriose vyrauja vidutinės 7,5–15,3 proc. palūkanos, ir finansavimas SVP, nors didžiosios daugumos 2018–2019 m. emisijų (84 %) pajamingumas buvo didesnis nei 5 proc. ir svyravo nuo 1,9 iki 13 proc. Tai rodo, kad bankų kredito paklausa buvo didelė, bet ne visi bankai norėjo skolinti, net ir už didesnes palūkanas.

71 pav. Bankų paskolų SVV įmonėms palūkanų normos pagal bankų grupes

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastabos: Didieji bankai – Swedbank, SEB, Luminor (iki 2017 m. pabaigos DNB ir Nordea), mažieji bankai – Šiaulių bankas, Medicinos bankas, Citadele. Žalsvu plotu žymima pirmojo–trečiojo kvartilių sklaida.

Ekonometrinė analizė parodė, kad mažų paskolų palūkanų normų išaugimo, kaip ir naujo tokių paskolų srauto sumažėjimo, negalima paaiškinti įprastais veiksniais, tačiau didesnės palūkanos, tikėtina, turėjo nedidelę įtaką įmonių skolinimosi paklausai. Anksčiau aptartas paskolų įmonėms pasiūlos ir paklausos modeliavimas parodė, kad 2019 m. išaugusi palūkanų norma neturėjo reikšmingo poveikio įmonių skolinimosi paklausai, nes net ir padidėjusios palūkanos išliko istoriškai mažos (žr. 2 intarpą). Kredito susitraukimui buvo reikšmingesnis pasiūlos sumažėjimas, kurį sieja statistiškai reikšmingai sąryšis su 2018–2019 m. pasikeitusiu kredito įstaigų paskolų įmonėms koncentracijos indeksu. Panašūs veiksniai aiškėja ir iš paskolų palūkanų kainodaros ekonometrinės analizės rezultatų (žr. 5 intarpą). Bendram palūkanų normų lygio 2018–2019 m. augimui didelę įtaką darė būtent pasikeitusi naujų paskolų srauto struktūra, arba kompoziciniai efektai, kai palūkanų vidurkiui daugiau įtakos ėmė daryti brangesnės mažesnių bankų paskolos. Be to, nors paprastai maržų kaitai daugiausia įtakos turi finansavimo išlaidos, kredito rizika, kapitalo reikalavimai ir koncentracija, šie veiksniai negalėjo paaiškinti palūkanų normų padidėjimo 2019 m., todėl tikėtina, kad maržų augimą galėjo lemti ir kitokie bankų sprendimai ar veiksniai, kurių modelis negali užfiksuoti (plačiau žr. 2.1.3 sk.).

Taigi, 2018–2019 m. bankai SVV įmonėms taikomų palūkanų normų reikšmingai nekeitė, tačiau dėl sumažėjusio naujų pigesnių paskolų srauto iš didžiųjų bankų vidutinė bankų finansavimo SVV įmonėms kaina didėjo. Dėl skolinimosi pabrangimo galėjo sumažėti kai kurių SVV įmonių noras skolintis, bet tai nebuvo pagrindinis jas ribojantis veiksnys siekiant finansavimo. Ekonometrinė analizė patvirtino, kad 2018–2019 m. augančios palūkanų normos finansavimo paklausai įtakos neturėjo.

5 intarpas. Bankų paskolų palūkanų kainodara Lietuvoje

Lietuvoje įmonėms suteikiamų naujų paskolų palūkanų maržos 2018–2019 m. pastebimai augo ir tapo vienos didžiausių euro zonoje (žr. 68 pav. ir 1 priedo 22 pav.). Aukštas palūkanų normų lygis gali mažinti įmonių prieigą prie kredito, investicijų atsiperkamumą, silpninti įmonių finansinę padėtį ir taip turėti neigiamos įtakos ateities ekonomikos potencialui. Be to, įprastais rizikos veiksniais nepagrįstas palūkanų normų išaugimas gali byloti apie pasiūlos susitraukimą, todėl svarbu įvertinti palūkanų normą lemiančius veiksnius.

Šiame intarpe, remiantis ekonometriniais metodais, siekiama atsakyti į klausimą, kokie veiksniai lemia įmonėms teikiamų paskolų maržų raidą Lietuvoje. Naudojami bankų lygmens duomenys leidžia išplėsti 3 intarpe pateiktą mikroduomenų analizę ir įvertinti kitus veiksnius, galinčius turėti poveikį įmonių paskolų maržoms, tokius kaip finansavimo ar operacinės išlaidos, rinkos koncentracija.

Bankų paskolų maržų kainodaros modelis

Įkainodami paskolas, bankai paprastai atsižvelgia į keturis pagrindinius komponentus: 1) banko patiriamas ir būsimas finansavimo išlaidas; 2) banko administracines ir kitas veiklos sąnaudas; 3) tikėtinas paskolos nuostolius, t. y. paskolos ar kliento rizikingumą; 4) banko kapitalo kainą, kuri priklauso ir nuo kapitalo reikalavimų bei akcininkų siekiamos gražos. Akcininkų siekiama graža priklauso ne tik nuo akcininkų lūkesčių, bet ir nuo rinkos, kurioje veikia bankas, struktūros, taip pat paklauso, galimybės diferencijuoti paskolos produktą ir kt. (žr. Maudos, de Guevara 2004; Gambacorta 2006).

Norint suprasti, kaip skirtingi kainodaros elementai yra susiję su įmonėms teikiamų paskolų kaina, sudaromas supaprastintas bankų paskolų maržų kainodaros modelis. Paskolų maržos ($m_{b,t}$), apibrėžiamos kaip įmonėms teikiamų naujų paskolų palūkanų normos atėmus 3 mėn. trukmės indeksą EURIBOR³⁷, modeliuojamos naudojant panelinės regresijos modelį³⁸:

$$m_{b,t} = a_b + \beta \left(m_{b,t}^D \frac{D_{b,t}}{L_{b,t}} \right) + \delta \left(m_{b,t}^F \frac{F_{b,t}}{L_{b,t}} \right) + \gamma (CR_{b,t} \omega_{b,t}) + \rho X_{b,t} + e_t,$$

kur b – bankas, t – ketvirtis, a_b – individualus (fiksotas) efektas, $m_{b,t}^D$ – vidutinė indėlių palūkanų normos marža, $D_{b,t}$ indėliai, $L_{b,t}$ – bendras paskolų portfelio dydis, $m_{b,t}^F$ – Europos bankų obligacijų pajamingumo priedas, $F_{b,t}$ – įsipareigojimai užsienio kredito įstaigoms, $CR_{b,t}$ – bankams nustatyti kapitalo reikalavimai, $\omega_{b,t}$ – vidutinis paskolų rizikos svoris, $X_{b,t}$ – kiti kintamieji (pvz., klientų kredito rizika, rinkos koncentracija, suteiktų paskolų augimas ir kt.).

Analizė apima 8 Lietuvoje veikiančius bankus: *Swedbank*, *SEB*, Medicinos ir Šiaulių bankus, *Citadele*, *Luminor*, *Nordea* ir *Danske*³⁹. Šie bankai kartu 2015–2019 m. sudarė šiek tiek daugiau nei 90 proc. verslo paskolų portfelio. Naudojami 2006–2019 m. ketvirčių duomenys. Suteiktų naujų paskolų, indėlių ir jų palūkanų normų, bankų užsienio įsipareigojimų rodikliai imti iš PFĮ duomenų bazės. Administracinės išlaidos, atidėjiniai, paskolų rizikos svoriai – iš FINREP (finansinės atskaitomybės) ir COREP (bendrosios atskaitomybės) ataskaitų. Perteklinių rezervų įmokos, indėlių draudimo ir pertvarkymo fondo įmokos, kapitalo reikalavimai – Lietuvos banko duomenys, koncentracija (matuojama HHI, apskaičiuotu pagal paskolų įmonėms likutį) – Lietuvos banko skaičiavimai naudojant PFĮ duomenis, bankų obligacijų pajamingumas – iš *Refinitiv*.

Gauti rezultatai rodo, kad 2006–2019 m. maržų kaita yra statistiškai reikšmingai susijusi su bankų patiriamomis finansavimo indėliais išlaidomis, indėlių draudimo ir pertvarkymo fondo įmokomis, kredito rizika (atidėjimais), kapitalo reikalavimais ir rinkos koncentracija (žr. A lentelę). Pavyzdžiui, 1 proc. p. padidėjus bankų indėlių maržoms, paskolų maržos vidutiniškai padidėtų apie 0,55 proc. p., o padidėjus paskolų koncentracijai (HHI išaugus 1 000 punktu) paskolų maržos vidutiniškai padidėtų apie 0,68 proc. p.⁴⁰ Administracinės išlaidos, perteklinių rezervų įmokos ir suteiktų paskolų augimas nėra statistiškai reikšmingos palūkanų maržų komponentės.

Pastaraisiais metais, būtent 2018 m. ir 2019 m., įmonėms teikiamų paskolų maržų didėjimą tik iš dalies galima paaiškinti besikeičiančiais kapitalo reikalavimais ir padidėjusia koncentracija Lietuvos bankų sektoriuje (žr. A pav.). Apie 0,2 proc. p. padidėjimo, t. y. didžiausios maržų padidėjimo 2019 m. dalies (A pav. žymima pilka spalva), turimais duomenimis (finansavimo išlaidos, kredito rizika ir pan.) negalima paaiškinti. Ekonometrinio modelių apėmus visus su maržų didėjimu susijusius veiksnius, likusi nepaaiškinta maržų didėjimo dalis gali būti siejama su kitais veiksniais, pavyzdžiui, sumažėjusia kredito pasiūla ar didesnes gražos siekimu, t. y. diskrecinio pobūdžio kredito įstaigų sprendimais. Be to, kaip rodo kompoziciniai efektai (A pav. žymimi žalia spalva), pastaraisiais metais augo skolinimasis iš didesnes maržas taikančių bankų.

³⁸ Šis ekonometrinis modelis yra sudarytas ir rezultatai gauti darant tam tikras prielaidas. Įtraukiami visi stebimi duomenys apie bankų išlaidas. Be to, atsižvelgiama ir į kitus dažniausiai naudojamus kintamuosius, tokius kaip rinkos koncentracija ir kredito rizika (Maudos ir De Guevara 2004; Gambacorta 2008). Tačiau pasirinkti veiksniai nėra baigtiniai, o trūkstamų veiksmų įvertinimas galėtų turėti įtakos rezultatams. Pavyzdžiui, neįtraukiami makroekonominiai kintamieji, nusakantys pasiūlą lemiančius rinkos dalyvių lūkesčius ir makroekonominės prognozes (pvz., Lietuvos banko vertinimu, 2018–2019 m. daugėjo artėjančio verslo ciklo lėtėjimo ženklų, o dėl to rinkos dalyviai galėjo imtis tam tikrų atsargumo priemonių). Šių makroekonominių rodiklių bei kitų nekintančių banko kintamųjų įtaką galėtų absorbuoti individualūs fiksuoti laiko efektai, bet jie į modelį nėra įtraukiami, nes taip nebūtų galima apskaičiuoti rinkos koncentracijos efekto.

³⁹ *Danske* bankas teikė paskolas iki 2018 m. pabaigos. *Luminor* (iki 2018 m. pabaigos *DnB*) 2017 m. viduryje perėmė *Nordea* paskolų portfelį.

⁴⁰ 2017–2018 m. įmonių paskolų HHI augo nuo 2 060 iki 2 350. HHI apskaičiuotas pagal paskolų įmonėms likučius, naudojant PFĮ duomenis (kitais nei 64 pav., kur naudojami PRDB duomenys, prieinami tik nuo 2015 m.). Taip pasirinkta dėl ilgesnių duomenų eilučių prieinamumo.

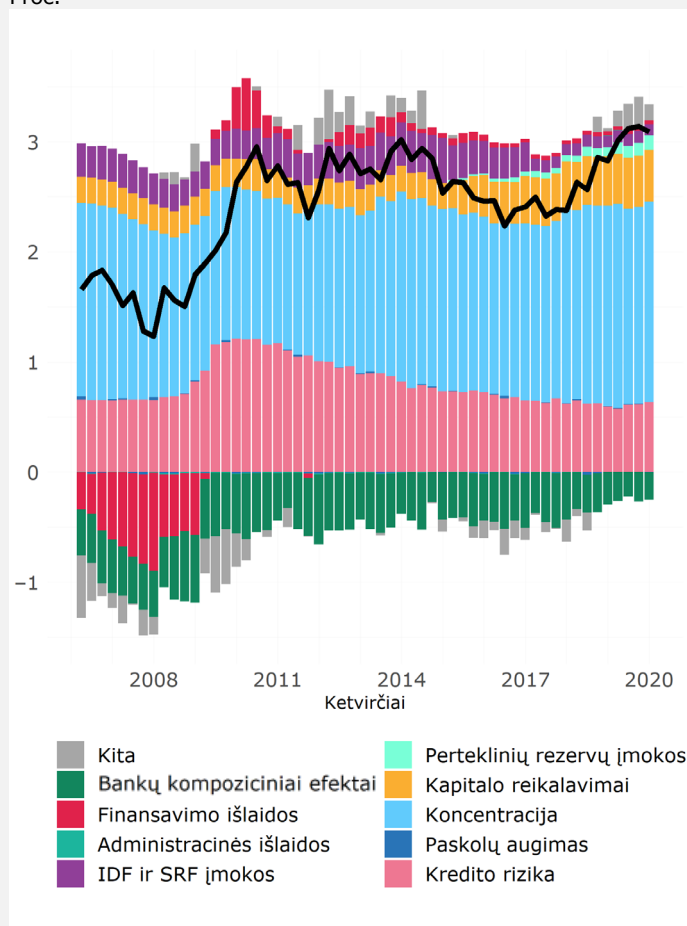
A lent. Panelinės regresijos taikymo rezultatai

Modelis	
Finansavimo indėliais išlaidos	0,55*** (0,06)
Finansavimo iš užsienio išlaidos	0,34** (0,15)
Administracinės išlaidos	0,003 (0,09)
Indėlių draudimo ir pertvarkymo fondo įmokos	1,72*** (0,52)
Kapitalo reikalavimai	0,06*** (0,02)
Kredito rizika/nuostoliai	0,06*** (0,02)
Koncentracija	0,68** (0,23)
Perteklinių rezervų įmokos	0,02 (0,01)
Paskolų augimas	0,001 (0,004)
Stebiniai	435
R ²	0,35
Banko FE	Taip

Statistinis reikšmingumas: *p < 0,1; **p < 0,05; ***p < 0,01.

A pav. Verslo paskolų palūkanų maržų išskaidymas

Proc.

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: verslo paskolos apima visas paskolas ne finansų bendrovėms. Pateikiamos stabilizuotos standartinės liekamosios paklaidos (ang. *robust standard errors*). Kredito rizika vertinama kaip atidėjinių ir paskolų santykis, imamas 2 ketvirčių ankstinimas; koncentracija vertinama kaip HHI (apskaičiuotas kaip paskolų įmonėms likutis), bankų kompoziciniai efektai – individualūs (fiksuoti) efektai, kita – liekanos. IDF – indėlių draudimo fondas, SRF – bendras pertvarkymo fondas (angl. *Single Resolution Fund*). Modelis įvertintas ir rezultatai pateikiami atsižvelgiant į bankų paskolų portfelio dydį, kuris yra kintamas.

Literatūra

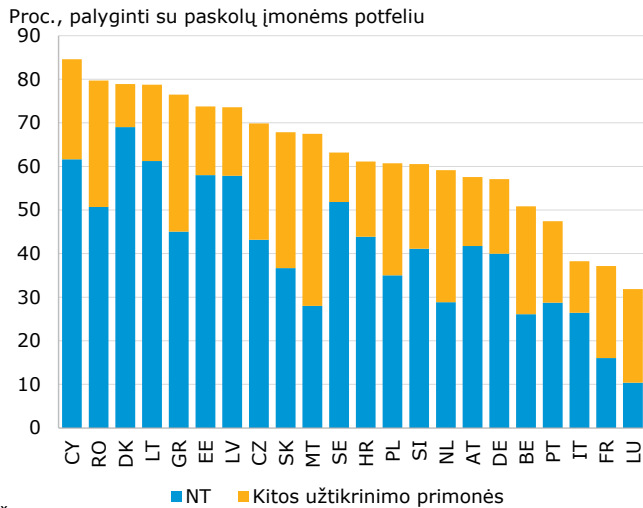
Gambacorta L. (2008). How do banks set interest rates? *European Economic Review* 52(5), 792–819.

Maudos J., De Guevara J. F. (2004). Factors explaining the interest margin in the banking sectors of the European Union. *Journal of Banking and Finance* 28(9), 2259–2281.

2.1.5. Užtikrinimo priemonių trūkumas ir išieškojimo problemos

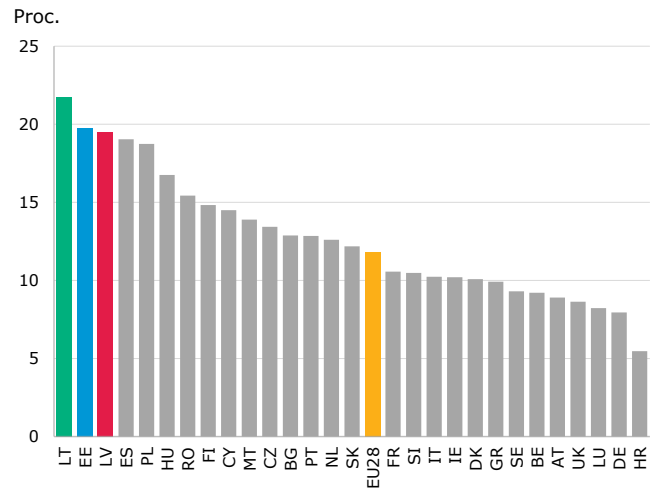
Užtikrinimo priemonių reikalavimai Lietuvoje riboja įmonių skolinimosi galimybes labiau nei vidutiniškai ES. Lietuvoje 61 proc. įmonių paskolų portfelio yra užtikrintos NT, o 18 proc. – kitomis užtikrinimo priemonėmis, ir bendrai ši paskolų dalis (79 %) yra viena didžiausių tarp ES šalių (žr. 72 pav.). Estijoje ir Latvijoje užtikrinimo priemonėmis užtikrinta paskolų dalis taip pat didelė ir viršija 70 proc. paskolų įmonėms portfelio. SAFE įmonių apklausos rodo, kad Baltijos šalyse SVV įmonių, kurios kaip pagrindinę priežastį, ribojančią finansavimo iš išorės gavimą, nurodė nepakankamą užstatą ar garantiją, dalys yra didžiausios ES (žr. 73 pav.). Lietuva pagal šį rodiklį yra pirma – jis sudaro 22 proc. apklaustų SVV įmonių. EIB apklausos rezultatai rodo, kad net ir gaunančios finansavimą įmonės nėra itin patenkintos užstato sąlygomis: 2019 m. užstato reikalavimais patenkintų Lietuvos SVV įmonių dalis buvo viena mažiausių ES (65 %; ES vidurkis – 80 %). Dėl aukštų užstato reikalavimų įmonėms kreditas tampa sunkiau prieinamas.

72 pav. Paskolos įmonėms pagal užstato rūšį (2019 m.)

Šaltinis: ECB.

73 pav. SVV įmonių, kurioms pagrindinė kliūtis gauti išorinį finansavimą yra nepakankamas užstatas arba garantija, dalis (2019 m.)

Šaltinis: SAFE.

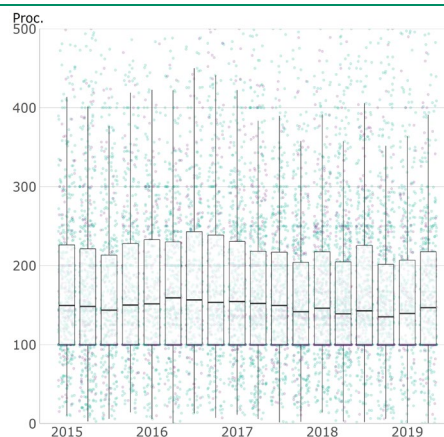
Mikroduomenys rodo, kad SVV įmonėms paprastai reikia užtikrinti bent 100 proc. paskolos vertės, bet vidutiniškai paskolų užstatas sudaro apie 150 proc. paskolos vertės (žr. 74 pav.). Šiek tiek skiriasi skirtingų paskolos tipų užstato lygis, be to, reikšminga dalis paskolų suteikiamos taikant užstato lygį, kuris yra didesnis nei vidutinė reikšmė, sudaranti 150 proc. (žr. 75 pav.). Viena vertus, aukštus užstato reikalavimus, ypač įkeičiant NT, iš dalies gali paaiškinti turto nedalumas: įkeičiamas visas turto vienetas, todėl gali būti viršijami banko keliami užstato reikalavimai. Kita vertus, neatmestina, kad kai kuriais atvejais didelis NT užstato lygis gali reikšti kredito įstaigų norą apsisaugoti nuo didesnės rizikos. Ekonometrinė analizė, atlikta modeliuojant apyvartinių paskolų NT užstato lygį, parodė, kad ilgiau veikiančioms įmonėms, taip pat įmonėms, turinčioms geresnius kredito reitingus ar imančioms didesnę paskolą, taikomo NT užstato lygis yra mažesnis (žr. 3 intarpą). Be to, NT užstato apyvartinėms paskoloms lygį mažina kito tipo turtas (pinigai ar atsargos), bet modelis neparodė, kad garantijos ir laidavimai turėtų statistiškai reikšmingą įtaką⁴¹. Įvertinus visus veiksnius, aiškėja, kad užstato lygiui įmonės dydis nėra statistiškai reikšmingas.

SVV įmonių nepasitenkinimą užstato dydžiu gali lemti ne tik aukšti reikalavimai, bet ir įkeičiamo turto trūkumas. Suteiktų paskolų analizė rodo, kad užstato lygis pastaraisiais metais buvo pastovus (žr. 74 pav.), o SVV įmonių dalis, kurios kaip pagrindinę finansavimo gavimą ribojančią priežastį nurodė nepakankamą užstatą ar garantiją, reikšmingai nekito nuo 2016 m., todėl užstato reikalavimų neatitikimas yra labiau struktūrinio pobūdžio problema. Dėl duomenų trūkumo Lietuvoje taikomus užstato reikalavimus sudėtinga palyginti su taikomais kitose šalimis, tačiau, sprendžiant iš Pasaulio banko vykdomos įmonių apklausos duomenų, užstato reikalavimai Lietuvoje reikšmingai nesiskiria⁴² (žr. 76 pav.). Tai rodo, kad SVV įmonių nepasitenkinimas užstato reikalavimais gali kilti ir dėl to, kad SVV įmonės yra sukaupusios mažiau turto, kurį galėtų įkeisti. Tai matoma ir iš įmonių balansų – nuosavybės lygis mažesnėse įmonėse yra žemesnis nei didesnėse (žr. 17 pav.) ir mažesnės, o ypač – labai mažos, įmonės materialiojo turto turi nedaug (žr. 1 priedo 25 pav.). Ekonometrinis modeliavimas parodė, kad daugiau materialiojo turto turinčių įmonių NT užstato lygis didesnis, o tai gali reikšti, kad jo neturinčios įmonės, norėdamos gauti paskolą, turi labiau tenkinti kitas sąlygas (pvz., įkeisti kitą turtą, jų rizikos lygis turi būti mažesnis). Taigi, tinkamo įkaito trūkumas taip pat gali paaiškinti, kodėl įmonės negauna visos prašomos paskolos sumos.

⁴¹ Analizuojamais duomenimis nėra nurodyti garantijų tipai, t. y. negalima nustatyti, kurios garantijos yra individualios, o kurios – portfelinės. Gali būti, kad agreguoto garantijų poveikio statistinį nereikšmingumą nulėmė galinti būti skirtinga kelių tipų garantijų įtaka NT užstato lygiui.

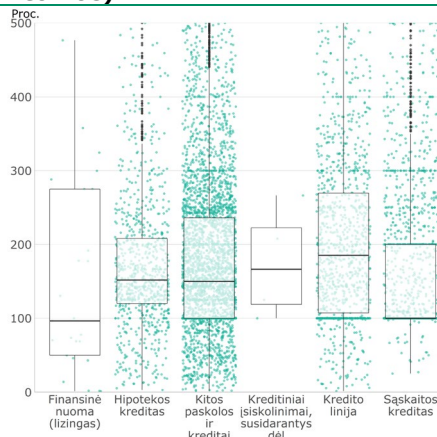
⁴² Pasaulio banko atliekamos įmonių apklausos duomenimis (2019 m.), Lietuvoje užstato reikalavimai vidutiniškai siekė 167 proc. paskolos vertės, aukščiausi reikalavimai taikyti virš 100 darbuotojų turinčioms įmonėms ir nuo 5 iki 19 darbuotojų turinčioms įmonėms, atitinkamai 184 proc. ir 170 proc., o 20–99 darbuotojus turinčioms įmonėms taikyti reikalavimai sudarė 143 proc.

74 pav. Įkeisto turto ir naujų paskolų vertės santykio pasiskirstymo kaita

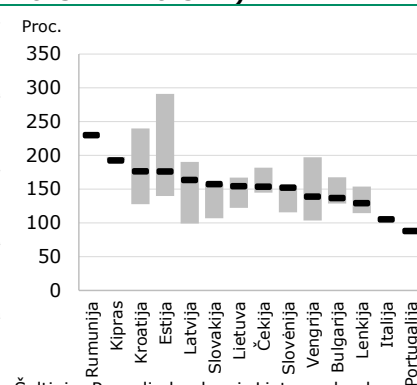
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai

75 pav. Įkeisto turto ir naujų paskolų vertės santykis pagal paskolos tipą (2015 m.–2019 m. II ketvirtis)

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai

76 pav. Įkeisto turto ir paskolos vertės santykis pagal Pasaulio banko įmonių apklausą (2009 m., 2013 m. ir 2019 m.)

Šaltinis: Pasaulio bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: pilka spalva žymima sklaida tarp mažiausios ir didžiausios vertės, o juoda linija – vidutinė reikšmė. Rumunijos, Italijos ir Portugalijos įmonės apklausoje dalyvavo tik 2019 m.

Lietuvos kredito įstaigų siekis didesniu užstatu užsitikrinti paskolas sietinas ir su nepalankiomis nemokumo procedūromis bei santykinai mažomis galimybėmis atgauti turtą nemokumo atveju. Pasaulio banko atliktas šalių konkurencingumo vertinimas rodo, kad Lietuvoje iki 2019 m. pabaigos veikusi nemokumo sąranga buvo nepakankamai efektyvi⁴³. 2020 m. Pasaulio banko apžvalgoje *Doing Business*, įvertinus nemokumo procedūrų efektyvumą, Lietuvai skirtas gerokai žemesnis indeksas (89) nei kitoms Baltijos šalims (Latvijai – 55, Estijai – 54)⁴⁴. *Doing Business* duomenimis, nemokumo proceso kaina kreditoriui (palyginti su turtu) Lietuvoje siekė 15 proc., o aukšto pajamų lygio EBPO šalių vidurkis buvo 9,3 proc. Atgaunamo turto dalis Lietuvoje sudarė 40 proc. ir net 30 proc. p. atsiliko nuo aukšto pajamų lygio EBPO šalių vidurkio (70 %). Išieškojimo laikotarpis Lietuvoje taip pat buvo vidutiniškai ilgesnis (2,3 m.) nei aukšto pajamų lygio EBPO šalyse (1,7 m.)⁴⁵.

Kaip rodo EBI skelbiami apibendrinti ES bankų duomenys, bankų paskolų Lietuvos SVV įmonėms LGD rodiklis, t. y. nuostolių dydžio įsipareigojimų nevykdymo atveju įvertis, yra vienas didesnių Europoje. 2018 m. ketvirtąjį ketvirtį šio įverčio vidurkis siekė 39,8 proc., nors ES šalių įverčio vidurkis sudarė 34,1 proc., o Danijos, Švedijos ir Nyderlandų – mažiau nei 20 proc.⁴⁶ Tai rodo bankų vertinimą, kad Lietuvos SVV įmonių nemokumo atveju jie atgautų santykinai (palyginti su kitų šalių SVV įmonėmis) nedaug turto⁴⁷.

Vis dėlto trijų didžiausių Lietuvoje įsisteigusių bankų faktinė atgaunama SVV įmonių neveiksnių paskolų dalis yra viena didesnių ES, o tai gali rodyti, kad didieji Lietuvoje įsisteigę bankai užsitikrina didesnę ar geresnę kokybę turtą nei vidutinis kitose ES šalyse įsisteigusių bankų užsitikrinamas turtas. EBI 2020 m. atliko išsamų tyrimą, kuriame, panaudodama faktinius 2015–2018 m. paskolų duomenimis, įvertino paskolų išieškojimo atvejų statistiką. Ataskaitoje, kurioje buvo vertinamos 27 ES šalių paskolų išieškojimo sistemos, pateikta informacija apie paskolų išieškojimo trukmę, atgaunamą paskolos dalį ir išieškojimo proceso kainą rodo, kad į tyrimą įtrauktų trijų Lietuvoje įsisteigusių bankų rodikliai, palyginti su kitose ES šalyse įsisteigusių bankų rodikliais, pakankamai geri⁴⁸. Pavyzdžiui, iš neveiksnių paskolų suteiktų SVV įmonėms, Lietuvoje atgaunama dalis siekia 54,7 proc., o ES šalių vidurkis yra 33,8 proc. (žr. 77 pav.). SVV įmonių neveiksnių paskolų išieškojimo trukmė Lietuvoje siekia 3,2 metus, o ES šalių vidurkis yra 3,3 metų (žr. 78 pav.). Geresni faktiniai Lietuvoje veikiančių bankų išieškojimo rodikliai, palyginti su Pasaulio banko įverčiais ir su kitų ES šalių (kurių nemokumo sistemos vertinamos geriau) bankais, rodo, kad Lietuvos bankų veiksmai didina jų galimybes atgauti didesnę neveiksnių paskolos dalį. Be kita ko, tai gali reikšti ir Lietuvoje įsisteigusių bankų siekį užsitikrinti geresnę kokybę ar didesnę užstatą, palyginti su kitų šalių bankais.

⁴³ Nuo 2020 m. sausio 1 d., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymui, Lietuvoje pradėjo veikti iš esmės atnaujintas nemokumo reguliavimas. Čia aptariamas tik ankstesnis, analizuojamu laikotarpiu aktualus reguliavimas. Esminiai jo pokyčiai apibendrinami 6 intarpe.

⁴⁴ Išvados padarytos įvertinus hipotetinę situaciją, kokios trukmės ir kainos nemokumo procedūros būtų taikomos šalyje viešbučio nemokumo atveju.

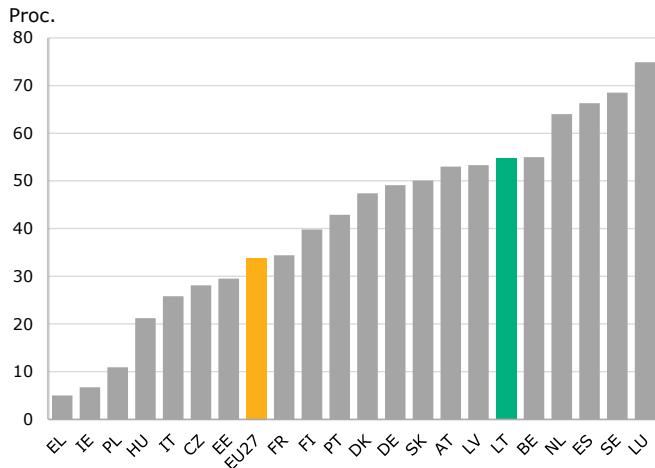
⁴⁵ <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>

⁴⁶ <https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/2666948/14c862e7-1e79-4782-a281-de81467c76b1/KRI%20-%20Risk%20parameters%20annex%20-%20Q4%202018.pdf?retry=1>. LGD – nuostoliai įsipareigojimų nevykdymo atveju (angl. *loss given default*). Tai pinigų suma, kurią finansų įstaiga praranda, kai skolininkas neįvykdo įsipareigojimų (proc., palyginti su banko paskolos nominaliąja verte). Daugiau informacijos apie bankų LGD skaičiavimo metodiką žr. <https://service.betterregulation.com/document/374267>.

⁴⁷ Į imtį patenka tik tie bankai, kurie naudoja vidaus reitingais pagrįstus modelius.

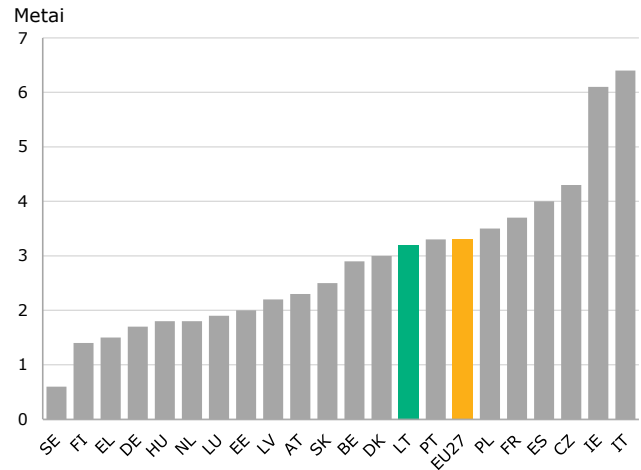
⁴⁸ EBI (2020). *Report on the benchmarking of national loan enforcement frameworks*.

77 pav. Atgaunamos neveikusių paskolų SVV įmonėms dalies vidurkis (2015–2018 m.)

Šaltinis: EBI.

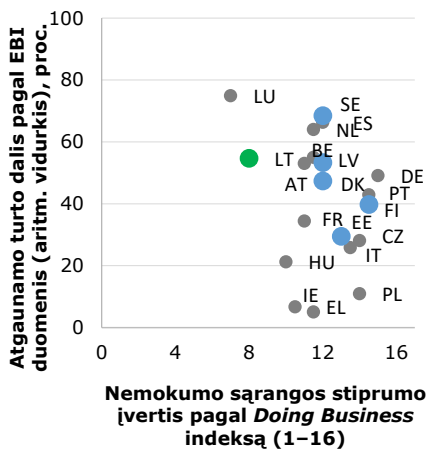
78 pav. SVV įmonių neveikusių paskolų išieškojimo trukmės vidurkis (2015–2018 m.)

Šaltinis: EBI.

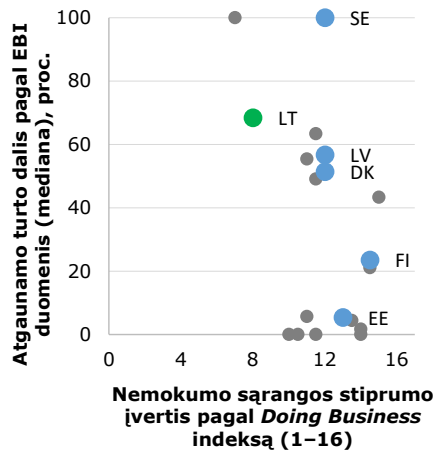
Nepakankamai efektyviai iki 2019 m. pabaigos Lietuvoje veikusi nemokumo sąranga galėjo prisidėti prie finansų įstaigų praktikos taikyti palyginti didelius užstato reikalavimus. Nors įvairios šalies ir tarptautinės institucijos vertina, kad Lietuvoje nemokumo reguliavimas buvo vienas neefektyviausių ES ir neefektyviausias Šiaurės ir Baltijos šalių regione (žr. 79–81 pav.), finansų įstaigų atgaunama SVV paskolų dalis nemokumo atveju yra palyginti didelė. EBI tyrimo duomenimis, 2015–2018 m. trijų didžiausių Lietuvoje įsisteigusių bankų vidutinė atgaunama paskolų dalis SVV įmonių nemokumo atveju buvo palyginti didelė: pagal ją Lietuva lenkė Estiją, Suomiją, daugelį kitų ES šalių, beveik prilygo Latvijai ir Danijai, atsiliko nuo Švedijos (žr. 79 pav.).

79 pav. ES šalių nemokumo sąrangų stiprumo įverčio ir bankų atgaunamos nemokių SVV paskolų dalies aritmetinio vidurkio palyginimas

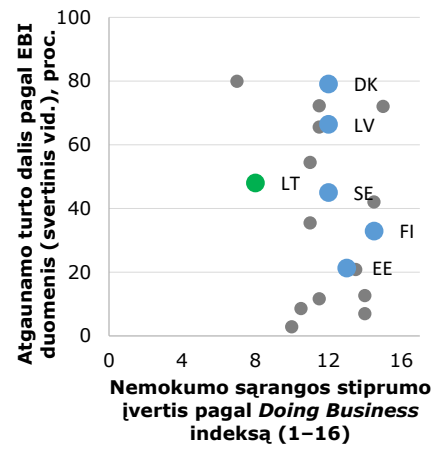
Šaltiniai: *Doing Business*, EBI ir Lietuvos banko skaičiavimai.

80 pav. ES šalių nemokumo sąrangų stiprumo įverčio ir bankų atgaunamos nemokių SVV paskolų dalies medianos palyginimas

Šaltiniai: *Doing Business*, EBI ir Lietuvos banko skaičiavimai.

81 pav. ES šalių nemokumo sąrangų stiprumo įverčio ir bankų atgaunamos nemokių SVV paskolų dalies svartinio vidurkio palyginimas

Šaltiniai: *Doing Business*, EBI ir Lietuvos banko skaičiavimai.

6 intarpas. Pagrindiniai įmonių nemokumo reguliavimo pakeitimai⁴⁹

Siekiant efektyvesnio įmonių nemokumo reguliavimo proceso, taip pat sprendžiant kitas nemokumo srities problemas, Lietuvoje buvo reikšmingai atnaujintas įmonių nemokumo reguliavimas ir šie pakeitimai įsigaliojo nuo 2020 m. sausio 1 d. Esminius pakeitimus, kurie galėtų pagerinti įmonių kreditavimo galimybes, galima suskirstyti į tris grupes.

⁴⁹ Intarpas parengtas remiantis Finansų ministerijos pateikta informacija ir apima nuo 2020 m. sausio 1 d. galiojantį reguliavimą su vėlesniais pakeitimais, atliktais įgyvendinant ES [Restruktūrizavimo ir nemokumo direktyvos](#) nuostatas.

Pakeitimai, kuriais siekta sudaryti prielaidas geresniam kreditorių reikalavimų tenkinimui

1. Ankstyvojo perspėjimo sistemos dėl gresiančio nemokumo sukūrimas. Viešasis sektorius įgaliojtas identifikuoti finansinius sunkumus patiriančius verslo subjektus ir informuoti juos apie galimą nemokumo grėsmę bei teikti pagalbą verslui, t. y. konsultacijas, kaip išvengti tolesnių nepageidaujamų pasekmių⁵⁰. Tokia sistema Lietuvoje pradėjo veikti nuo 2021 m. liepos 17 d. Tikimasi, kad taip bus atkreiptas verslo subjektų dėmesys į patiriamus finansinius sunkumus ir skatinama ieškoti sprendimų iki tampant nemokiam arba laiku inicijuoti nemokumo procesus.

2. Ankstinamas nemokumo procesų inicijavimas. Pirmiausia, toks siekis įgyvendinamas įtvirtinus naują nemokumo sąvoką, kuria nustatoma, kad įmonė laikoma nemokia, jei ji laiku nevykdo turtinių prievolių arba jos įsipareigojimai viršija turimo turto vertę. Iki pakeitimų įmonė buvo laikoma nemokia tik tokiu atveju, jei jos pradelsti įsipareigojimai (skolos, neatlikti darbai) viršijo pusę į balansą įrašyto turto vertės. Be to, siekiant užtikrinti, kad kuo anksčiau būtų imamasi veiksmų finansiniams sunkumams įveikti, įmonės vadovui nustatoma pareiga nedelsiant inicijuoti nemokumo procesą, jei įmonė tampa nemoki. Kartu įtvirtinama įmonės vadovo teisė kreiptis dėl nemokumo proceso inicijavimo esant įmonės nemokumo tikimybei⁵¹.

3. Sudaromos geresnės prielaidos išsaugoti verslą jį restruktūrizuojant. Naujoji nemokumo sąvoka numato, kad nemokumas nebūtinai turi baigtis įmonės bankrotu. Nuo šiol nemoki įmonė gali būti restruktūrizuojama, priešingai nei anksčiau, su sąlyga, kad pagrįs savo gyvybingumą, t. y. įrodys, kad vykdo ūkinę komercinę veiklą, leisiančią jai vykdyti savo prievolės ateityje. Sudarytos ir kitos paskatos inicijuoti šį procesą:

- numatyta daugiau asmenų, kurie gali inicijuoti restruktūrizavimo procesą: be skolininko, tokią teisę nuo šiol turi ir kreditoriai, jei pradelsti reikalavimai viršija 10 minimaliųjų mėnesinių algų;
- sudaryta galimybė iš bankroto pereiti į restruktūrizavimą;
- sudarytos didesnės paskatos restruktūrizuojamai įmonei suteikti finansavimą, nustačius didesnę tokio finansavimo apsaugą: tokie sandoriai negali būti pripažinti negaliojančiais, jei jie sudaryti nepažeidžiant įstatymų ir ne apgaulės būdu, o suteikusiems finansavimą kreditoriams negali būti taikoma civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė remiantis argumentu, kad tas finansavimas sukelia neigiamų pasekmių visų kreditorių interesams. Be to, suteikusių finansavimą kreditorių reikalavimai, neužtikrinti įkeitimu ir (arba) hipoteka, restruktūrizavimui nepavykus būtų tenkinami pirmąja eile.

4. Pakeistas nemokumo proceso išlaidų reglamentavimas. Pirmiausia, nemokumo administratoriaus atlygis labiau susietas su jo veiklos efektyvumu. Nustatoma, kad nemokumo administratorius gauna dviejų dalių atlygį: bazinį ir kintamąjį, kurio dydis susietas su darbo rezultatais ir graža kreditoriams. Be to, siekiant mažinti restruktūrizavimo išlaidas, nustatoma, kad nemokumo administratorius restruktūrizavimo procese gali būti neskiriamas⁵². Tokiu atveju jo teises ir pareigas įgyvendina įmonės vadovas.

Pakeitimai, kuriais siekta sudaryti prielaidas mažinti nemokumo procesų trukmę

1. Optimizuota nemokumo proceso trukmė. Pakeitimais įtvirtintas nemokumo proceso efektyvumo principas, taip pat nustatyti konkretūs ginčų nagrinėjimo ir teismo nutarčių priėmimo terminai, nuo 2 iki 1 metų sutrumpintas terminas, per kurį įmonė turi būti likviduojama dėl bankroto, įvesta rašytinė teismo proceso tvarka su tam tikromis išimtimis. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto rengėjai tikisi, kad dėl šių pokyčių bankroto proceso trukmė sutrumpės iki 1 metų ir 1 mėn., t. y. 8–9 mėnesiais, palyginti su per 2017 m. baigtų bankroto procesų vidutine trukme.

2. Aiškiau reglamentuota galimybė žlungančią įmonę parduoti kaip verslą bankroto proceso metu ir taip išvengti ilgai trunkančio ir įmonės vertę mažinančio turto pardavimo dalimis. Iki tol galioję teisės aktai nedraudė bankroto metu parduoti įmonės ar jos dalies kaip turinio komplekso, tačiau Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytos tokio pardavimo procedūros nebuvo suderintos su įmonių bankroto proceso reglamentavimu, o tai trukdė pasinaudoti tokia galimybe.

3. Sukurtos paskatos kreditoriams aktyviau kontroliuoti nemokumo procesą, o nemokumo administratoriams labiau rūpintis spartesne jo baigtimi. Nustatoma, kad tik gavus visas lėšas (pardavus turtą ir

⁵⁰ <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/ankstyvojo-perspejimo-sistema-daugiau-galimybiu-padeti-verslui>

⁵¹ Pagal Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 2 straipsnio 7¹ dalį, juridinio asmens nemokumo tikimybė – padėtis, kai realiai tikėtina, kad juridinis asmuo taps nemokus per artimiausius tris mėnesius.

⁵² Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 35 straipsnio 2¹ dalyje nustatyti atvejai, kai nemokumo administratoriaus skyrimas restruktūrizavimo byloje yra privalomas.

surinkus kitas lėšas), parengus galutinę bankroto proceso ataskaitą ir ją patvirtinus teisme, nemokumo administratorius galės atsiskaityti su kitais neprivilegiuotais kreditoriais⁵³ ir gauti kintamąjį atlygį už bankroto administravimą.

Pakeitimai, kuriais siekta sustiprinti įkaito turėtojų ir hipotekos kreditorių teisinę padėtį nemokumo procese

1. Sudarytos galimybės įkaito turėtojui ir hipotekos kreditoriui kuo greičiau patenkinti savo reikalavimą iš įkeisto turto, t. y. įkaito turėtojas ir hipotekos kreditorius galės perimti įkeistą turtą ir nebetęsti bankroto proceso iki teismo nutarties likviduoti įmonę priėmimo dienos su sąlyga, kad netikslinga sunkumus patiriančią įmonę parduoti kaip verslą arba ją restruktūrizuoti.

2. Apribotas bankroto proceso administravimo išlaidų padengimas iš įkeisto turto. Bankroto proceso administravimo išlaidų suma turi būti proporcinga atitinkamai įkeisto ir neįkeisto turto vertei ir negali viršyti 15 proc. parduoto ar perimto turto vertės dydžio, likusio atskaičius dėl įkeisto turto patirtas bankroto proceso administravimo išlaidas. Pagal anksčiau galiojusį reguliavimą nebuvo nustatyta, kokią šių išlaidų dalį turėtų padengti įkaito turėtojas ir (ar) hipotekos kreditorius, taigi praktikoje iš lėšų, gautų pardavus ar perdavus įkeistą turtą, buvo dengiamos visos bankroto proceso administravimo išlaidos.

3. Suteikta daugiau teisių įkaito turėtojams ir hipotekos kreditoriams, kai parduodamas įkeistas turtas. Įkaito turėtojas įgyja teisę nustatyti greitai gendančio ar prarandančio vertę įkeisto turto pardavimo kainą, o įkaito turėtojas ir (ar) hipotekos kreditorius – sutikti ar nesutikti su įmonės kaip verslo pardavimu, jeigu jos turto sąraše yra įkeistas turtas.

4. Įtvirtinta išskirtinė įkaito turėtojo teisė prašyti panaikinti prievolių vykdymo sustabdymą. Įkaito turėtojas gali prašyti teismo panaikinti restruktūrizuojamos įmonės prievolių vykdymo sustabdymą, galiojantį restruktūrizavimo plano rengimo laikotarpiu.

Pakeistas nemokumo reguliavimas Lietuvoje, EBPO vertinimu, gali būti vienas efektyviausių EBPO šalyse⁵⁴. Pakeistu reguliavimu sprendžiamos nemokumo proceso neefektyvumo problemos, tačiau tik nuo to, kaip šios naujos nuostatos bus taikomos praktikoje ir kokia linkme bus plėtojama teismų praktika jas aiškinant, priklausys, ar bus pasiekti šiais pakeitimais siekti tikslai.

Taigi, reikalingo užstato trūkumas yra svarbus SVV įmonių kredito prieinamumą ribojantis veiksnys. Su didesniais užstato reikalavimais susiduria prastesnį kredito reitingą turinčios įmonės, taip pat įmonės, turinčios daugiau materialiojo turto, o tai gali reikšti, kad mažiau materialiojo turto turinčios įmonės turi kompensuoti NT užstato trūkumą kitomis priemonėmis. Materialiojo turto lygis mažesnėse įmonėse yra mažesnis, taigi atitinkamai mažesnės ir jų galimybės įkeisti turtą. Įmonės dydis neturi statistiškai reikšmingos įtakos užstato dydžiui, bet mažesnių paskolų užstato dydžiai yra didesni, o tokias paskolas paprastai ima mažesnės įmonės. Ekonometrinis modeliavimas neparodė, kad garantijos būtų statistiškai reikšmingos NT užstato dydžiui⁵⁵. Užstato reikalavimo dydį Lietuvoje, be kitų veiksnių, gali lemti ir nemokumo sąranga, kuri iki 2020 m. buvo vertinama gana prastai ir lėmė santykinį nemokumo procese atgaunamos įmonių turto dalies mažumą. Kita vertus, faktinė Lietuvoje veikiančių didžiųjų bankų atgauta neveiksnių SVV paskolų dalis yra didesnė nei vidutinė ES, o tai gali rodyti papildomus Lietuvos bankų veiksmus valdant riziką, pavyzdžiui, didesnius reikalavimus dėl užstato dydžio ar jo kokybės.

⁵³ Privilegiuotais kreditoriais laikomi darbuotojai, įkaito turėtojai ir žemės ūkio veiklos subjektai, kurių reikalavimai pagal Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 95 straipsnį tenkinami palankesne tvarka.

⁵⁴ https://www.keeper.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-surveys-lithuania-2020_62663b1d-en#page38

⁵⁵ Analizuojamais duomenimis nėra nurodyti garantijų tipai, t. y. negalima nustatyti, kurios garantijos yra individualios, o kurios – portfelinės. Gali būti, kad agreguoto garantijų poveikio statistinį nereikšmingumą nulėmė galinti būti skirtinga kelių tipų garantijų įtaka NT užstato lygiui.

2.1.6. Kredito įstaigų veiklos reguliavimas

Finansų rinkų reguliavimu ir priežiūra siekiama, kad finansų sistema veiktų patikimai ir efektyviai, darniai vystytųsi, rinkos dalyviai elgtųsi atsakingai. Tiek reguliavimu, tiek priežiūra didžiausias dėmesys skiriamas sistemškai svarbesniems finansų rinkos dalyviams ar finansinėms paslaugoms ir produktams, kurie kelia didžiausią riziką finansų sistemos stabilumui ar vartotojams. Pavyzdžiui, kredito įstaigoms (bankams ir kredito unijoms) dėl jų turimos galimybės naudotis gyventojų indėliais kaip finansavimu ir svarbos finansuojant ekonomiką taikomi įvairūs rizikos ribojimo reikalavimai, nors finansų įstaigoms, skolinančioms kitoms ne finansų įmonėms ir neturinčioms galimybių priimti indėlių, tokie reikalavimai netaikomi, dalies jų veikla nėra prižiūrima. Bankams, specializuotiems bankams ir centrinėms kredito unijoms (individualiai ir konsoliduotai centrinės kredito unijos grupės mastu) taikomi įvairūs kiekybiniai reikalavimai (kapitalo, likvidumo, didelių pozicijų ribojimo, minimalių nuosavų lėšų ir tinkamų įsipareigojimų), taip pat kokybiniai reikalavimai (vidaus kontrolės sistemos, vidaus valdymo, atlygio politikos, gaivinimo planų, priežiūrinės atskaitomybės, veiklos skaidrumo ir duomenų skelbimo). Kredito unijoms taikomi įvairūs kiekybiniai ir kokybiniai priežiūros reikalavimai, tačiau jie skiriasi nuo reikalavimų, taikomų bankams ir centrinėms kredito unijoms.

Iš kiekybinių reikalavimų, taikomų skolinant SVV, reikšmingiausiais kredito įstaigoms galima laikyti kapitalo reikalavimus. Kapitalo reikalavimų įtaka skirtingoms turto grupėms (paskoloms be įkeitimo, įmonėms teikiamoms paskoloms su NT įkeitimu, namų ūkiams teikiamoms būsto paskoloms su NT įkeitimu, vyriausybės vertybiniais popieriais, lėšoms kredito įstaigose ir pan.) nėra vienoda, nes skaičiuojant kapitalo poreikį atsižvelgiama į atitinkamų turto grupių rizikos lygį. ES finansų įstaigoms taikomame Kapitalo reikalavimų reglamente išsamiai aprašyta, kaip turi būti įvertinta skirtingų turto grupių rizika. Apskritai skolinimas įmonėms laikomas rizikingesniu nei skolinimas namų ūkiams, o skolinimas be įkeitimo – rizikingesniu nei skolinimas su įkeitimu.

Pastebėtina, kad kapitalo reikalavimai skolinant nedidelėms įmonėms iš dalies palankesni nei skolinant kitoms įmonėms. Nors tarptautiniu lygiu diskutuojama, ar po pasaulinės 2008–2009 m. finansų krizės *Bazelio III* susitarimu sugriežtinti arba priimti nauji kapitalo ir likvidumo reikalavimai pernelyg nemažina skolinimo SVV patrauklumo, tam tikrų institucijų (pvz., Pasaulio banko) nuomone, negalima teigti, kad jie išskirtinai veiktų SVV įmones, nes reguliavimo pokyčiai vyko numačius pakankamą pereinamąjį laikotarpį⁵⁶. Be to, galima taikyti vadinamąjį MVĮ rėmimo koeficientą (angl. *SME supporting factor*), kuris mažina kapitalo poreikį skolinant nedidelėms įmonėms. Iki 2020 m. vidurio ES reguliavimas numatė, kad įmonės įsipareigojimams kredito įstaigoje esant iki 1,5 mln. Eur ir įmonės apyvartai siekiant iki 50 mln. Eur per metus, faktinis kapitalo poreikis galėjo būti sumažintas 23,81 proc., palyginti su apskaičiuotu pagal rizikos įvertinimą kapitalo poreikiu. Nuo 2020 m. birželio 27 d. MVĮ rėmimo koeficientas taikomas dar plačiau, nepriklausomai nuo įsipareigojimų dydžio: įmonės įsipareigojimams kredito įstaigoje esant iki 2,5 mln. Eur, taikomas tas pats 23,81 proc. sumažinimas, o esant didesniems nei 2,5 mln. Eur – 15 proc. sumažinimas. Tai reiškia, kad, esant tai pačiai įmonės bankroto tikimybei, kapitalo reikalavimas skolinant SVV įmonėms yra santykinai palankesnis nei skolinant didelėms įmonėms. Lietuvos bankų sektoriuje SVV pozicijoms⁵⁷ taikomi vidutiniai rizikos koeficientai 2018–2019 m. iš esmės nesikeitė arba mažėjo: SVV pozicijų, kurioms taikomas standartizuotas kredito rizikos vertinimo metodas⁵⁸, rizikos koeficientas 2019 m. sumažėjo apie 5 proc. p. (iki maždaug 53 %) ir nebuvo didesnis nei rizikos koeficientas, taikomas didelių įmonių pozicijoms (žr. 82 pav.), o SVV pozicijų, kurių kredito rizika vertinama vidaus reitingais pagrįstais modeliais⁵⁹, rizikos koeficientas buvo 55–58 proc. ir apie 10 proc. p. didesnis nei didelių įmonių pozicijų (žr. 83 pav.)⁶⁰.

⁵⁶ https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/dd44ba10-4469-4054-ac68-5deec1a335ac/G20_Policy_Report.pdf?MOD=AJPERES&CVID=jkWST-A

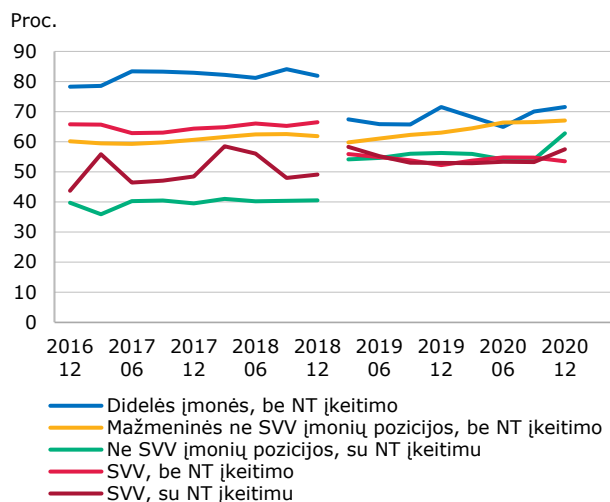
⁵⁷ Pozicija – tai kredito įstaigos turtas (pvz., suteiktos paskolos, įsigyti vertybiniai popieriai) arba nebalansinis straipsnis (pvz., nepanaudota kredito linijos suma, suteiktos garantijos). Skaidymas į pozicijas naudojamas kapitalo reikalavimo skaičiavimo tikslais renkamos ataskaitose, todėl vidutinius rizikos koeficientus galima apskaičiuoti pozicijoms, apimančioms ir paskolų portfelį, bet ne atskirai paskolų portfeliiui.

⁵⁸ Standartizuoto metodo taikymas reiškia, kad pozicijoms priskiriami nustatyti pastovūs rizikos koeficientai.

⁵⁹ Vidaus reitingais pagrįsto metodo taikymas iš esmės reiškia, kad pozicijoms priskiriami rizikos koeficientai, įvertinti ekonometriniais modeliais, kuriais atsižvelgiama į pozicijų ir šalies ypatumus ir kurie yra patvirtinti priežiūros institucijos.

⁶⁰ Čia aptariami visoms SVV pozicijoms taikomi rizikos koeficientai. Duomenys apie naujų pozicijų (pvz., naujų paskolų) rizikos koeficientus nerenkami.

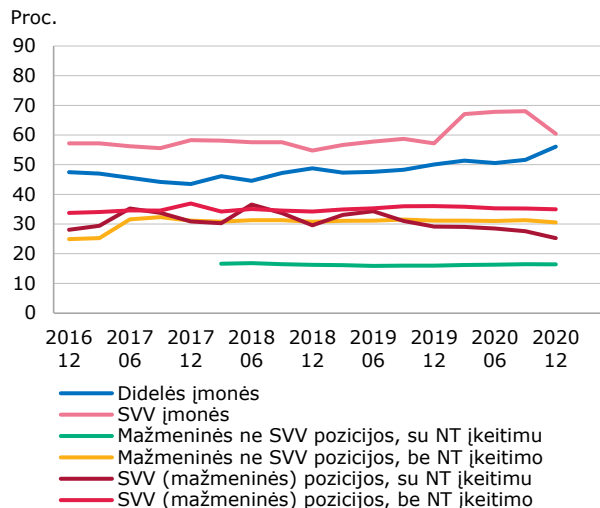
82 pav. Vidutiniai rizikos koeficientai pozicijoms, kurioms taikomas standartizuotas metodas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastabos: 1) 2019 m. I ketv. pasikeitė kredito įstaigų imtis, todėl duomenys nėra palyginami; 2) po rėmimo koeficiento SVV pozicijoms pritaikymo.

83 pav. Vidutiniai rizikos koeficientai pozicijoms, kurioms taikomas vidaus reitingais pagrįstas metodas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastaba: po rėmimo koeficiento SVV pozicijoms pritaikymo.

2018–2019 m. kapitalo reikalavimai Lietuvoje šiek tiek didėjo, Lietuvos bankui pirmą kartą nustačius teigiamą anticiklinio kapitalo rezervo (AKR) normą.

Toks sprendimas buvo priimtas atsižvelgiant į didelį aktyvumą kredito ir NT rinkose, labiau nei potencialusis lygis augančią ekonomiką, pelningai veikiančius bankus ir siekiant, kad bankai turėtų papildomą kapitalo atsargą, kuri krizės atveju būtų panaudojama siekiant sušvelninti šoko įtaką kredito pasiūlai. Lietuvoje veikiantys bankai jau buvo sukaukę pakankamą kapitalo atsargą, didesnę nei naujas reikalavimas, o teigiamos AKR normos padidėjimas nuo 0 iki 0,5, vėliau – iki 1 proc. ir jos įsigaliojimas vyko laipsniškai, per 1,5 metų⁶¹ (žr. 84 pav.). Lietuvos banko skaičiavimais⁶², kapitalo reikalavimų padidėjimas 1 proc. p. galėtų padidinti skolinimosi kainą iki 0,14 proc. p. ir sumažinti kredito metinį augimą apie 1 proc. p., o ilguoju laikotarpiu galimas neigiamas poveikis ekonomikai iš esmės išnyktų. Maždaug toks poveikis nustatomas ir kituose panašaus pobūdžio tyrimuose⁶³. Be to, empiriniai tyrimai rodo, kad reikalavimo padidėjimo poveikis skolinimui priklauso ir nuo įvairių ekonominių veiksnių: esant teigiamam produkcijos atotrūkiui, bankams turint didesnę, nei numatyta, kapitalo atsargą ir dirbant pelningiau, kapitalo reikalavimo padidėjimo 1 proc. p. neigiama įtaka bankų teikiamo kredito pokyčiui būna nežymi⁶⁴. Būtent tokia ekonomikos ir bankų situacija buvo Lietuvoje, kai buvo nustatyta teigiama AKR norma, todėl tikėtina, kad AKR padidėjimas reikšmingesnės įtakos bankų skolinimo apimčiai neturėjo.

Lietuvos banko reguliariosios apklausos rodytų, kad AKR normos padidėjimas galėjo turėti didesnės įtakos skolinimo kainai, o ne apimčiai. Tik vienas bankų apklausoje dalyvavęs bankas nurodė 2019 m. pirmąjį ketvirtį mažinęs skolinimo apimtį todėl, kad siekė atitikti didesnius kapitalo reikalavimus. Tuo pat metu penki bankai nurodė padidinę palūkanų normas, o du nurodė mažinę turto rizikingumą. Vis dėlto šie atsakymai nesuteikia informacijos apie įtakos dydį. Tai, kad kapitalo reikalavimai šiek tiek padidino mažų paskolų palūkanų normas, patvirtina ekonometrinis modeliavimas (žr. 5 intarpą), tačiau tai ne vienintelis veiksnys, paaiškinantis palūkanų padidėjimą 2018–2019 m.

⁶¹ Lietuvos bankas 2017 m. gruodžio mėn. paskelbė, kad AKR norma padidinama nuo 0 iki 0,5 proc. ir įsigalios 2018 m. pabaigoje. 2018 m. birželio mėn. AKR norma buvo padidinta iki 1 proc. ir įsigaliojo 2019 m. pirmojo pusmečio pabaigoje. Apskritai papildomi kapitalo reikalavimai (be minimaliųjų) – makroprudenciniai kapitalo rezervai ir papildomi individualūs II ramsčio reikalavimai – Lietuvoje palaipsniui pradėti taikyti nuo 2015 m. vidurio, atsižvelgiant į Bazelio III susitarimu nustatytus reikalavimus ES, taip didinant finansų sektoriaus atsparumą sisteminei rizikai ir netikėtiems šokams. 2021 m. balandžio 1 d. AKR norma buvo sumažinta nuo 1 iki 0 proc., siekiant atlaisvinti AKR sukauptą bankų kapitalą, kuris galėtų būti panaudotas potencialiems nuostoliams padengti ir skolinimo pasiūlai palaikyti.

⁶² https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/18382_d8b3e723f1ca01df8d9cf40a4293ac4c.pdf.

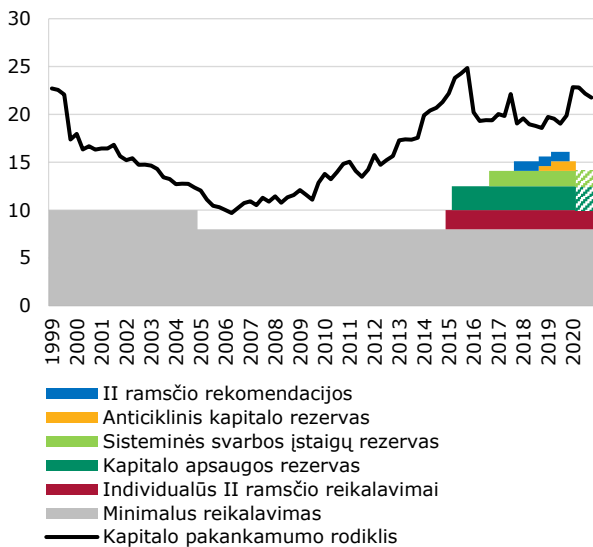
⁶³ Martynova N. (2015). *Effect of bank capital requirements on economic growth: A survey*, Working Paper No. 467; Lietuvos bankas (2018). Bankų kapitalo poveikis ekonomikai: ką rodo pokrizinio laikotarpio tyrimai? *Finansinio stabilumo apžvalga*. 2017:

https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/16832_5cb844962786a46e2e4180a35c34a7ea.pdf.

⁶⁴ <https://www.ecb.europa.eu/pub/financial-stability/fsr/html/ecb.fsr202011~b7be9ae1f1.en.html#toc46>.

84 pav. Bankų sektoriaus kapitalo pakankamumo rodiklis ir kapitalo reikalavimai

Proc., palyginti su pagal riziką įvertintu turtu

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastabos: II ramsčio reikalavimai apytiksliai. Reaguojant į COVID-19 protrūkį, laikinai leista nesilaikyti jungtinio kapitalo rezervo reikalavimo.

Nuo 2018 m. Lietuvoje įgyvendinus kredito unijų sektoriaus reformą ir perėjus prie tvaresnio kredito unijų sektoriaus veiklos modelio, šis sektorius pradėjo veikti pagal naują reglamentavimą. Paminėtina, kad centrinių kredito unijų grupėms konsoliduotai yra taikomi tokie kapitalo ir likvidumo reikalavimai kaip bankams. Tačiau pavienėms kredito unijoms taikomas kapitalo reikalavimas mažesnis⁶⁵ nei bankams, nors kai kurie kredito unijoms taikomi reikalavimai ir griežtesni nei reikalavimai bankams. Pavyzdžiui, numatyta, kad suteikiant paskolą ilgesniam nei 5 metų laikotarpiui, paskola turi būti užtikrinama bent viena iš šių priemonių: hipoteka, vyriausybės vertybinių popierių įkeitimu, indėlio įkeitimu, valstybės garantijų institucijos suteikiama garantija, ribotai – įsigyjamu kilnojamu daiktu⁶⁶. Didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui ribojimas⁶⁷ kredito unijoms numatytas toks pat kaip bankams, tačiau, mažoms kredito unijoms (ar mažiems bankams) kapitalo turint palyginti nedaug, maksimali galima paskolos suma vienam gavėjui irgi nedidelė. Tokiu atveju, kai kredito unija viena negali suteikti reikiamo dydžio paskolos, ji gali teikti sindikuotą paskolą kartu su kitomis kredito

unijomis arba centrine kredito unija.

Kredito įstaigos moka įmokas į indėlių draudimo bei pertvarkymo fondus, bet jų mokėjimo sąlygos 2018–2019 m. reikšmingai nesikeitė. Nuo 2016 m. kredito įstaigos moka įmokas į pertvarkymo fondą ir už pertvarkymo funkcijos vykdymą. Pastebėtina, kad nuo 2017 m. Lietuvoje įmokos į indėlių draudimo fondą yra reikšmingai sumažėjusios – taikoma metinė norma sudaro 0,1 proc. apdraustų indėlių bazės, anksčiau per metus buvo mokama 0,45 proc. privačiojo sektoriaus indėlių sumos.

Teisinis reguliavimas, apimantis pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo (PPTF) prevenciją, nuo 2012 m. buvo nuosekliai griežtinamas⁶⁸, jis ir jo įgyvendinimas tikslintas ES ir Lietuvoje taip pat ir 2018–2019 m. Komerciniai bankai privalo nustatyti vidaus kontrolės procedūras ir imtis priemonių, kad banko infrastruktūra nebūtų naudojama PPTF, turėti šiam tikslui skirtą tvarkos aprašą, numatyti procedūras ir jų laikytis, tinkamai vertinti rizikas ir užtikrinti priemones joms valdyti, identifikuoti įtartinas mokėjimo operacijas ar sandorius ir apie juos pranešti Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Bankams investavus į procesų ir sistemų tobulinimą, jų naudojamos priemonės ir sistemos tapo gerokai pažangesnės, skiriama dėmesio ir išteklių PPTF prevencijai įgyvendinti. Griežtą požiūrį į tinkamą procedūrų vykdymą lemia ir pastaraisiais metais pasirodę neigiami pranešimai dėl galimos pinigų plovimo veiklos Šiaurės ir Baltijos šalių regiono bankuose, nors Lietuvos jie tiesiogiai ir nepalietė. Pastebėtina, kad PPTF prevencijos reikalavimai itin aktualūs mokėjimo paslaugoms. Kadangi pastaruoju metu gaunama daugiau mokėjimo paslaugų vartotojų skundų dėl finansų įstaigų sprendimų neatidaryti mokėjimų sąskaitų, jas apriboti arba uždaryti, aiškinant tai finansų įstaigų vidaus rizikos valdymo procedūromis, Lietuvos bankas 2021 m. balandžio 20 d. paskelbė pradėsiantis tyrimą⁶⁹, ar finansų įstaigų taikomos pinigų plovimo prevencijos priemonės ir rizikos vengimo politika (angl. *de-risking*) nemažina finansinių paslaugų prieinamumo tam tikroms vartotojų grupėms.

2.2. PAPILDOMAI ATLIKTOS TIKSLINĖS APKLAUSOS DĖL SVV FINANSAVIMO PRIEINAMUMO

Iki šiol analizė iš esmės buvo grindžiama reguliariai renkamais kiekybiniais duomenimis, ekonometrinu modeliavimu ir jau turima kokybinio pobūdžio informacija. Siekiant išplėsti tyrimą ir gauti papildomų įžvalgų, atliktos dvi papildomos

⁶⁵ Pavienių kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų dydžius žr. <https://www.lb.lt/lt/ku-veiklos-reikalavimai-ir-normatyvai#ex-1-3>.

⁶⁶ Kilnojamojo daikto, įsigyto už skolinimo sandorio lėšas, įkeitimu, tačiau ne daugiau negu 30 proc. skolinimo sumos ir ne ilgesniam kaip 7 metų terminui nuo skolinimo sandorio sudarymo.

⁶⁷ Didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas – paskolos suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 proc. kredito unijos perskaičiuoto kapitalo (kredito unijų, kurios yra centrinių kredito unijų narės, tačiau kurių kapitalo pakankamumo rodiklis nėra pasiekęs 10,5 proc., paskolos suma vienam skolininkui iki 2027 m. gruodžio 31 d. neturi viršyti mažesniojo iš šių dydžių: 25 proc. kredito unijos perskaičiuoto kapitalo arba 150 000 Eur).

⁶⁸ <https://www.lb.lt/uploads/documents/files/2019%2004%2003%20LB%20AML%20BFK%20pristatymas%20LRS.pdf>

⁶⁹ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/tyrimas-kaip-pasiekti-pusiausvyra-tarp-pinigu-plovimo-rizikos-vengimo-politikos-ir-finansiniu-paslaugu-prieinamumo>

apklausos. Viena apima tikslinę SVV įmonių grupę, kuri, atsižvelgiant į įvertintus duomenis, išskirta kaip galimai labiausiai paveikta sumažėjusio kreditavimo. Kita apklausa apima finansų įmones, teikiančias kreditavimą šiai tikslinei grupei. Abi apklausos papildytos interviu, kurio metu apklausta dalis SVV įmonių ir finansų įstaigų. Toliau aprašomos iš šių apklausų bei interviu gautos svarbiausios išvados.

2.2.1. Tikslinė SVV įmonių apklausa ir pokalbiai su įmonėmis

Tikslinė SVV įmonių grupė atrinkta naudojantis *Sodros*, PRDB ir Registrų centro duomenimis. Remiantis PFĮ (bankų, užsienio bankų filialų ir kredito unijų) duomenimis nustatyta, kad 2019 m. labiausiai sumažėjo paskolų iki 1 mln. Eur. Šis sumažėjimas buvo stebimas ir PRDB. Palyginus 2019 m. suteiktų PRDB paskolų iki 1 mln. Eur skaičių su 2018 m. skaičiumi nustatyta, kad labiausiai sumažėjo paskolų įmonėms, turinčioms iki 25 darbuotojų, gaunančioms pardavimo pajamų nuo 100 tūkst. iki 1 mln. Eur ir turinčioms turto nuo 100 tūkst. ir 1 mln. Eur. Tada nustatytos tam tikros išskirtys (pvz., įmonės, turinčios mažai darbuotojų, bet gaunančios labai dideles pajamas), pasirinktos įmonių teisinės formos rūšys, vykdomos ekonominės veiklos. Dėl veiklos pobūdžio, kuris gali turėti įtakos kredito prieinamumui, apklausoje nedalyvavo žemės ūkio, miškininkystės ir žuvininkystės, finansų ir draudimo įmonės⁷⁰. Dėl didelės kontroliuojančiųjų bendrovių ir valstybinių įmonių dalies neįtrauktos ir kitų veiklų įmonės: kasybos ir karjerų eksploatavimo; elektros, dujų, garo tiekimo ir oro kondicionavimo; vandens tiekimo; profesinės, mokslinės ir techninės veiklos; viešojo valdymo ir gynybos; privalomojo socialinio draudimo; švietimo; žmonių sveikatos priežiūros ir socialinio darbo bei kitų paslaugų⁷¹. Vertinant, ar kredito įstaiga pateikė užklausą PRDB, įmonės taip pat atrinktos pagal tai, ar 2019 m. turėjo išorinio finansavimo poreikį. Tokia atranka pasirinkta siekiant kiek įmanoma labiau susiaurinti įmonių imtį, neįtraukiant tų įmonių, kurioms kreditavimas, tikėtina, nebuvo svarbus. Įvertinus visas nurodytas aplinkybes, į SVV tikslinę grupę atrinktos įmonės, tenkinančios tokias sąlygas:

- turi nuo 5 iki 25 darbuotojų;
- veikia bent 3 metus;
- dėl jų finansų įstaigos 2019 m. pateikė bent vieną užklausą į PRDB;
- 2018 m. yra pateikusios finansines ataskaitas Registrų centrui (Lietuvos bankui pasiekiami Tarpžinybinė duomenų saugykla), iš kurių matyti, kad:
 - pardavimo pajamos siekia nuo 100 tūkst. iki 1 mln. Eur;
 - turtas siekia nuo 100 tūkst. iki 1 mln. Eur;
- nėra vykdoma įmonės bankroto ar likvidavimo procedūra;
- įmonė nėra valstybės, savivaldybės ar viešoji įmonė, partija, profsąjunga, asociacija, sodininkų bendrija ir pan.;
- vykdo gamybos, paslaugų, prekybos, statybos, NT arba transporto ekonominę veiklą. Šios veiklos apima didžiąją dalį Lietuvos įmonių, sudaro didžiąją dalį bankų paskolų ir yra santykinai mažiau specifinės.

Siekiant įvertinti 2019 m. kredito prieinamumą SVV įmonėms, apklaustos Lietuvoje veikiančios tikslinei grupei priklausančios SVV įmonės. Joms el. paštu (pagal Registrų centre esančius įrašus) išsiųsti klausimynai, siekiant išsiaiškinti tokio pobūdžio informaciją: kokioje geografinėje teritorijoje įmonė vykdo ūkinę veiklą ir kokia pagrindinė jos veiklos sritis; kaip įmonė vertina savo finansinę būklę ir kredito prieinamumą; kaip keitėsi galimybės gauti finansavimą; ar 2019 m. kilo išorinio finansavimo poreikis; ar įmonės dalykiniai santykiai su pagrindine finansų įstaiga yra ilgalaikiai, t. y. ar įmonė bet kuriuo metu turi galimybę naudotis papildomu finansavimu (pvz., kredito linija, sąskaitos likučio perviršiu ar pereinamumu); ar įmonė mėgino keisti pagrindinę finansų įstaigą; ar mėgino kreiptis į kitus nei bankai finansuotojus (kredito unijas, sutelktinio finansavimo platformas, rizikos kapitalo fondus, lizingo, faktoringo ir kitas skolinimo paslaugas teikiančias bendroves); ar įmonei pavyko gauti visą prašomą finansavimą arba jo dalį; kokios priežastys lėmė, kad finansavimas nebuvo suteiktas arba dėl kokių priežasčių jo buvo atsisakyta. Taip pat buvo klausama, kokio dydžio užstatą, palyginti su paskolos dydžiu, nurodė pateikti finansų įstaiga, kokią pasiūlė metinę palūkanų normą, ar siekdama gauti finansavimą SVV įmonė mėgino naudotis *Invegos* siūlomomis priemonėmis.

Iš pakviestų apklausoje dalyvauti 2 389 SVV įmonių 292 pradėjo pildyti apklausos klausimyną, o 209 įmonės jį užpildė iki galo. Iš jų 10 priklausė įmonių grupei, todėl nebuvo laikomos SVV įmonėmis. Taigi, tinkamų atsakymų gauta 199 ir šis skaičius buvo gana tolygiai pasiskirstęs tarp ekonominių veiklų. Iš 199 įmonių 85 teigė finansavimo 2019 m. nesiekusios. Jos į imtį galėjo patekti dėl to, kad tikslinė SVV įmonių grupė atrinkta iš Lietuvos banko administruojamos PRDB, kurioje kredito davėjas gali tikrinti informaciją ne sulaukęs naujos paraiškos, o, pavyzdžiui, siekdamas patikrinti esamo skolininko įsiskolinimus. Atskirais atvejais ir pačios įmonės buvo pamiršusios, kad siekė finansavimo, arba jos siekė finansinės nuomos, bet, kaip parodė vėlesnis kontaktavimas su įmonėmis, nevertino jos kaip finansavimo. Iš 114 finansavimo siekusių įmonių 20 jo negavo (18 %), 4 įmonės finansavimo atsisakė dėl prastų sąlygų (4 %), 14 įmonių gavo ne visą prašytą finansavimą arba jį gavo kitokiomis, nei pageidavo, sąlygomis (12 %) ir 76 įmonių gavo visą prašytą finansavimą (67 %; žr. 85 pav.).

Gavus tikslinės SVV įmonių apklausos atsakymus, duomenys apibendrinti ir padarytos tokios pagrindinės išvados.

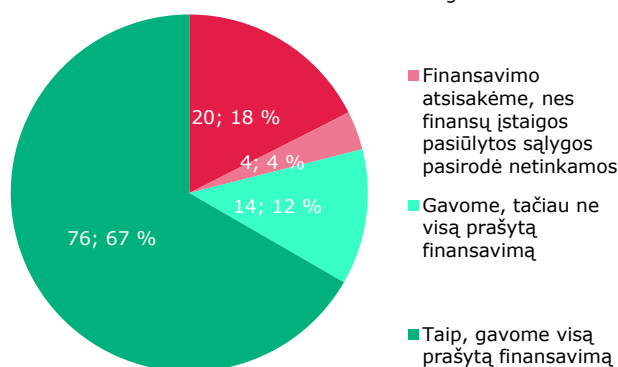
⁷⁰ Atitinka EVRK kodus A ir K.

⁷¹ Atitinka EVRK kodus B, D, E, M, O, P, Q ir S.

1. **Dėl finansavimo poreikio.** 2019 m. SVV kreditavimo poreikis augo – didesnė atsakiusiųjų dalis teigė, kad išorinio finansavimo poreikis 2019 m. didėjo (46 %) arba nekito (36 %). Labiausiai finansavimo poreikis augo tarp gamybos įmonių (54 %), tačiau bent trečdalis kitokią veiklą vykdančių įmonių taip pat nurodė finansavimo poreikio augimą.
2. **Dėl dalykinių santykių su kredito įstaiga pastovumu.** Įmonėms, neturinčioms ilgalaikių dalykinių santykių su finansų įstaigomis, finansavimą 2019 m. gauti buvo sunkiau (žr. 86 pav.).
3. **Dėl palūkanų normų įtakos finansavimui.** Šiek tiek daugiau nei trečdalis SVV įmonių galimybės gauti finansavimą 2019 m. blogėjo dėl didėjančių palūkanų normų.
4. **Dėl užtikrinimo priemonių įtakos finansavimui.** SVV įmonėms sudėtinga pateikti finansų įstaigos numatomo dydžio užstatą. 17 proc. SVV įmonių nurodė, kad bent vienas jų finansavimo prašymas buvo atmestas dėl nepakankamo užstato.
5. **Dėl finansinės būklės ir veiklos rezultatų įtakos finansavimui.** SVV įmonės finansavimo dažniausiai negauna dėl prastos finansinės būklės ir veiklos rezultatų. 48 proc. tikslinės SVV įmonių apklausos dalyvių nurodė, kad bent vienas jų finansavimo prašymas buvo atmestas dėl šios priežasties. Tiesa, finansavimo dėl prastos finansinės būklės negavusių įmonių *Scorify* kredito reitingai nebuvo reikšmingai prastesni nei ji gavusių įmonių.
6. **Dėl finansavimo pasinaudojant *Invegos* siūlomomis priemonėmis.** Net 80 apklaustų SVV įmonių (70 %) nurodė, kad siekdamas gauti finansavimą nemėgino pasinaudoti *Invegos* siūlomomis priemonėmis.

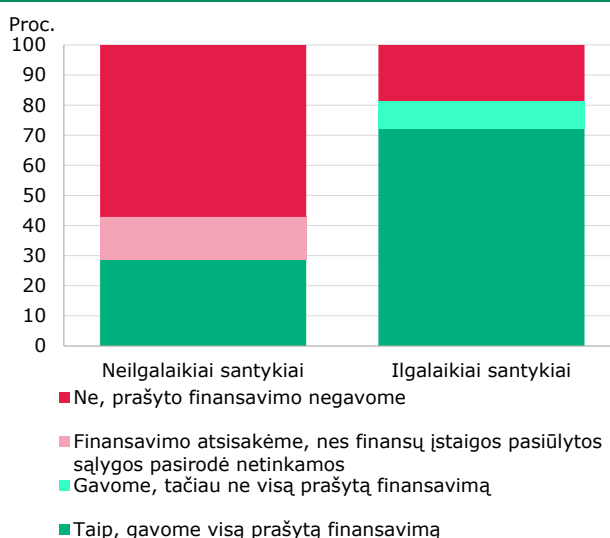
85 pav. Tikslinė SVV įmonių apklausa: ar 2019 m. gavote finansavimą iš finansų įstaigos?

Ats. skaičius

Šaltinis: Lietuvos bankas.

86 pav. Gavusių ir negavusių finansavimą tikslinės SVV įmonių grupės pasiskirstymas pagal santykius su finansų įstaiga

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Be to, 20 SVV įmonių, kurios tikslinėje apklausoje nurodė, kad 2019 m. turėjo finansavimo poreikį ir kreipėsi į vieną dvi finansų įstaigas (bankus), bet finansavimo negavo ir į alternatyvius finansuotojus nesikreipė, buvo apklaustos interviu būdu (telefonu). Taip buvo siekiama išsiaiškinti, kodėl įmonės nesikreipė į kitus nei bankai finansuotojus, ir siekta išsamiau išsiaiškinti jų patirtį prašant finansavimo bankuose bei paraiškų atmetimo priežastis. Apklaustų įmonių teigimu, galimybės gauti finansavimą bankuose riboja tai, kad jos yra mažos įmonės, jų finansinė būklė prastesnė, nei numato bankų reikalavimai, jos neturi tinkamo ar pakankamo užstato, bankai griežtai vertina daugelį aspektų, pavyzdžiui, įmonės vadovo asmeninę kredito istoriją. Šios įmonės nemėgino naudotis ir *Invegos* siūlomomis priemonėmis.

Apibendrinus tikslinės SVV įmonių apklausos ir interviu rezultatus, galima teigti, kad nors SVV išorinio finansavimo poreikis 2019 m. augo, SVV įmonių nurodytos paraiškų atmetimo arba atsisakymo gauti siūlomą finansavimą priežastys rodo, kad dažniausiai šios įmonės finansavimo negauna dėl prastai vertinamos įmonės būklės, užstato reikalavimų, o pačios finansavimo dažniausiai atsisako dėl finansų įstaigų taikomų didelių palūkanų normų. Įtakos gali turėti ir aplinkybė, kad SVV įmonės neturi ilgalaikių dalykinių santykių su finansų įstaiga ar prašydamos finansavimo nesinaudoja *Invegos* siūlomomis priemonėmis.

Tikslinės SVV įmonių apklausos ir interviu metu išsiaiškinta, kad SVV įmonės dažniausiai kreipiasi tik į vieną ar dvi finansų įstaigas, dažniausiai bankus, tačiau jei bankuose finansavimo negauna, į kredito unijas ar kitus finansuotojus dažniausiai nesikreipia. Kliūtis gauti finansavimą yra ir finansinio raštingumo trūkumas. Atsižvelgiant į tai, priežastys, galinčios turėti reikšmingos įtakos SVV įmonėms siekiant gauti prašomą finansavimą, plačiau nagrinėjamos 7 intarpe.

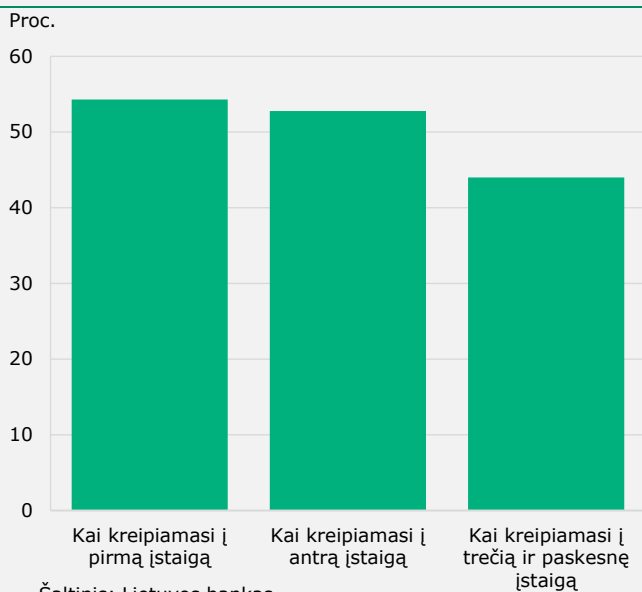
7 intarpas. Įmonių finansinis raštingumas ir informuotumas apie finansavimo alternatyvas

SVV įmonės yra linkusios kreiptis į kelias rinkoje veikiančias kredito įstaigas. Tikslinė SVV įmonių apklausa parodė, kad dažniausiai kreipiamasi į vieną arba dvi finansų įstaigas (75 % atsakiusiuju) ir tik 10 proc. įmonių kreipiasi į daugiau nei tris finansų įstaigas. PRDB duomenų ekonometrinė analizė rodo, kad į kuo daugiau įstaigų kreipiamasi, tuo didesnė tikimybė, kad įmonė gaus paskolą (žr. 3 intarpa). Šią tendenciją iš dalies atskleidžia ir tikslinės SVV įmonių apklausos rezultatai: finansavimo tikimybė panaši kreipiantis į pirmą ir antrą įstaigą, bet ji reikšmingai nemažėja kreipiantis į trečią ar paskesnę įstaigą (žr. A pav.). Taip pat matyti, kad įmonės yra linkusios kreiptis į vienos rūšies finansų įstaigas, dažniausiai bankus: 82 proc. apklausoje dalyvavusių įmonių kreipėsi tik į bankus. Iš visų įmonių pildytų paraiškų dėl finansavimo tik 12 proc. buvo nukreiptos į kredito unijas ar kitas finansų įstaigas.

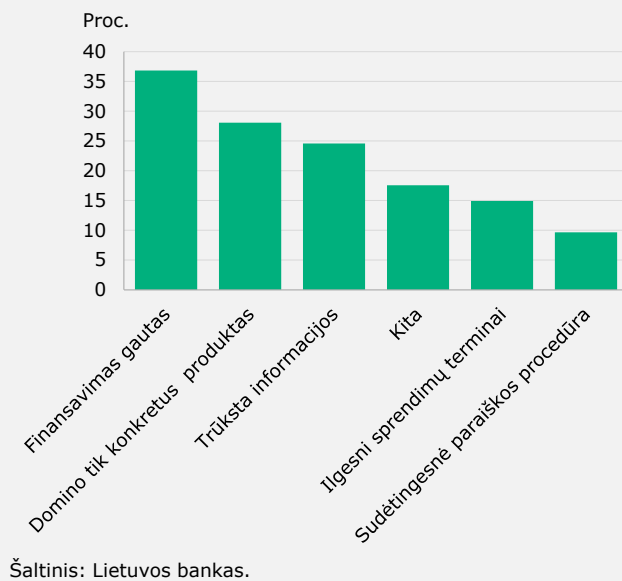
Mažesnė paslaugų pasiūla, didesnė finansavimo kaina ir informacijos trūkumas mažina alternatyvių finansuotojų paieškas. SVV įmonės į alternatyvius finansuotojus dažniausiai nesikreipia todėl, kad gauna finansavimą banke, tačiau 28 proc. įmonių teigia, kad jas domina produktai, kurių kitos finansų įstaigos neteikia; ketvirtadaliui SVV įmonių trūksta informacijos apie alternatyvius finansuotojus (žr. B pav.). SVV teigimu, bankai siūlo plačiausią finansinių produktų spektrą: trumpalaikes ir ilgalaikes paskolas, kredito liniją, sąskaitos kredito poreikvojimą, finansinę nuomą. Kredito unijose populiariausios yra trumpalaikės ir ilgalaikės paskolos, o alternatyvūs finansuotojai labiau koncentruojasi į trumpalaikį finansavimą. Alternatyvių finansuotojų siūloma kaina dažnai yra didesnė nei bankų, nes ir jų finansavimas yra brangesnis – jie neturi prieigos prie itin pigių finansavimo šaltinių, kaip antai indėliai. Vis dėlto dalis alternatyvių investuotojų specializuojasi teikti trumpalaikes paskolas SVV įmonėms ir galėtų suteikti kreditą toms įmonėms, kurioms bankai skolinti atsisako.

Kadangi įmonėms trūksta informacijos apie alternatyvius finansuotojus, jos yra linkusios kreiptis tik į vieną du bankus, o tai mažina tikimybę gauti finansavimą. Vis dėlto alternatyvūs finansuotojai dažnai negali pasiūlyti reikiamų produktų (pvz., ilgalaikių paskolų) ir konkurencingų finansavimo sąlygų.

A pav. Tikslinė SVV apklausa: patenkintų paraiškų dalis pagal kreipimosi į finansų įstaigą eiliškumą

B pav. Tikslinė SVV apklausa: priežastys, dėl kurių SVV tikslinės grupės įmonės kreipiasi tik į vienos rūšies finansų įstaigas

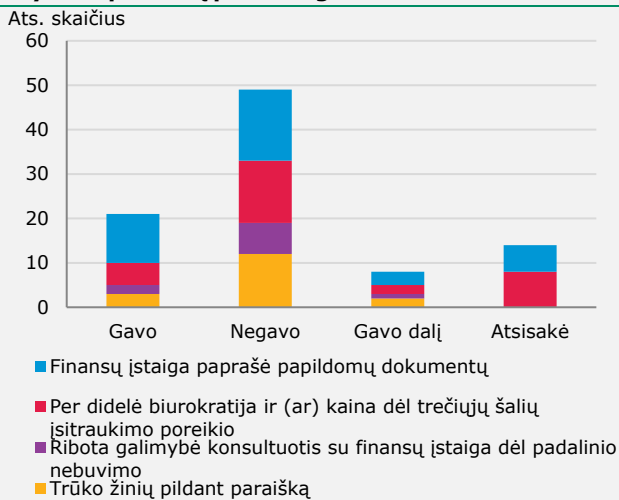

Finansinio raštingumo trūkumas gali tapti kliūtimi finansavimo siekiančioms SVV įmonėms. SVV įmonės nurodė, kad pildydamos paraiškas dėl finansavimo susiduria su sunkumais. Ketvirtadalis įmonių, kurių finansavimo procesas nebuvo sklandus (apie 10 % dalyvavusių apklausoje), teigė, kad joms trūko žinių, kaip pildyti paraišką (žr. C pav.). Kelios SVV įmonės nurodė, kad finansavimo nesuteikimo priežastis galėjo būti paraiškose padarytos klaidos (SVV įmonės nurodė ir tai, kad paraišką pildyti sunkiau, nes galimybės konsultuotis su profesionaliais yra ribotos, iš dalies dėl to, kad regionuose trūksta finansų įstaigų padalinių). Sunkumai pildant paraiškas dėl finansavimo tampa dar aktualesni vykstant skaitmenizacijai ir paslaugoms keliantis į internetinę erdvę. Didžiausią regioninių padalinių tinklą turi bankai, tačiau pastaraisiais metais jie yra linkę mažinti padalinių skaičių, dalis naujų finansų įstaigų paslaugas teikia tik internetu. Tikslinė finansų įstaigų apklausa parodė, kad 2019 m. du apklausoje dalyvavę bankai mažino regioninių padalinių skaičių, o vienam jų reikšmingai optimizavus tinklą buvo stebimas ir finansavimo paraiškų tų regionų padaliniuose sumažėjimas. Finansinio raštingumo trūkumą rodo ir tai, kad dalis SVV įmonių nežino apie galimybę pasinaudoti valstybės parama finansavimui gauti arba mano, kad tai padaryti yra sudėtinga. Interviu su tikslinės SVV grupės

įmonėmis (dalyvavo 20 įmonių) parodė, kad daugelis apklaustųjų net nesvarstė apie galimybę kreiptis į valstybės pagalbos priemones administruojančią *Invega*, dažnai dėl to, kad neturėjo informacijos apie šią įstaigą ir galimą valstybės paramą. Nemaža dalis įmonių nurodė, kad gauti *Invegos* paramą yra sudėtinga, reikia pateikti daug dokumentų, keliama kitų reikalavimų, kuriuos įmonei savarankiškai įgyvendinti yra sudėtinga. Dalis apklaustųjų įmonių sėkmingą *Invegos* paramos gavimą siejo su išorės konsultantų ar bankų darbuotojų pagalba bendraujant su šia įstaiga. Trečiųjų asmenų įsitraukimo poreikis rodo, jog SVV įmonėms trūksta žinių pildant paraiškas. Tačiau interviu metu SVV įmonės taip pat nurodė, kad samdytis konsultantus paraiškoms pildyti būtų brangu.

Kai paraiškos teikimo procesas nesklaidus, tikimybė, kad SVV įmonių finansavimo poreikis bus patenkintas, mažėja. Informacijos trūkumas irgi yra viena iš priežasčių, kodėl SVV įmonės dažniausiai finansavimo pirmiausia kreipiasi į bankus ir, jeigu paraiška netenkinama, nebando kreiptis į alternatyvius finansuotojus. Interviu metu dalis SVV įmonių įvardijo, kad dėl informacijos apie alternatyvius finansuotojus trūkumo dažniausiai kreipiasi tik į bankus. Iš tikslinės SVV įmonių apklausos matyti, jog dalis SVV įmonių mano, kad alternatyvių finansuotojų paraiškų nagrinėjimo terminai yra ilgesni, paraiškų teikimo procedūra sudėtingesnė, nors niekada nesikreipė į alternatyvius finansuotojus. Tai rodo, kad SVV įmonėms trūksta informacijos tiek apie juos, tiek apie jų teikiamas paslaugas.

C pav. Tikslinė SVV apklausa: kokių patyrėte sunkumų pildydami paraišką paskolai gauti?

Šaltinis: Lietuvos bankas.

pusės įmonių ataskaitų rinkiniai atitiko Verslo apskaitos standartus ir Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo nuostatas. Finansų įstaigos tikslinėje apklausoje taip pat išskyrė finansinio raštingumo didinimą kaip priemonę, kuri prisidėtų skatinant tikslinės SVV įmonių grupės finansavimą. Finansų įstaigų teigimu, reikėtų gerinti įmonių apskaitos tvarkymo kokybę, padėti parengti verslo planus, Registrų centrui teikti išplėstinius įmonių balansus.

Finansinio raštingumo stokos padarinius išryškina ir kiti duomenų šaltiniai.

Europos Komisijos atliekamos SAFE apklausos duomenimis, iš SVV įmonių, nesikreipusių į bankus dėl paskolos, 14 proc. kaip priežastį nurodė per didelę biurokratinę naštą (ES šalių vidurkis – 8 %). Tikėtina, kad tokia didelė dalis susidaro dėl finansinių žinių stokos, kuri riboja ne tik įmonių galimybes pateikti kokybiškas paraiškas dėl finansavimo, bet ir tinkamai parengti finansines ataskaitas, atsiskaityti už veiklą. Pavyzdžiui, beveik trečdalis įmonių 2018 m. Registrų centrui nebuvo pateikusių finansinių ataskaitų (plačiau žr. 8 intarpą), o pateiktų įmonių ataskaitos ne visada buvo kokybiškos. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Finansų ministerijos atlikta finansinių ataskaitų kokybės analizė⁷² parodė, kad dalis įmonių pildė ne savo kategorijos finansinių ataskaitų rinkinius, kad beveik visos įmonės, kuriose turėjo būti atliktas metinių finansinių ataskaitų auditas, jo išvadų nepateikė ir tik šiek tiek daugiau nei

2.2.2. Tikslinė finansų įstaigų apklausa ir pokalbiai su finansų įstaigomis bei susijusiomis institucijomis

Siekiant nustatyti SVV įmonėms 2019 m. taikytas finansavimo sąlygas bei paklausos ir pasiūlos pokyčius, buvo apklaustos 32 Lietuvoje veikiančios finansų įstaigos. Siekiant plačiau aptarti galimas skolinimo SVV įmonėms problemas ir pagal surinktą informaciją paruošti tikslinių SVV įmonių ir finansų įstaigų apklausų klausimynus, prieš vykdant apklausą atlikti interviu su 8 kredito įstaigomis ir 2 kitomis finansų įstaigomis, skolinančiomis SVV įmonėms, ir nacionalinėmis plėtros įstaigomis (*Invega*, UAB Žemės ūkio paskolų garantijos fondu ir UAB Viešųjų investicijų plėtros agentūra) bei Lietuvos smulkiojo ir vidutinio verslo taryba.

Tikslinės finansų įstaigų apklausos klausimynas buvo išsiųstas 7 Lietuvoje veikiantiems bankams, 6 užsienio bankų filialams, 6 lizingo bendrovėms, 2 centrinėms kredito unijoms ir 4 persitvarkančioms į specializuotą banką kredito unijoms. Anketa taip pat išsiųsta 5 sutelktinio finansavimo platformų operatoriams ir 2 kitiems alternatyviems finansuotojams, teikiantiems kreditą SVV įmonėms.

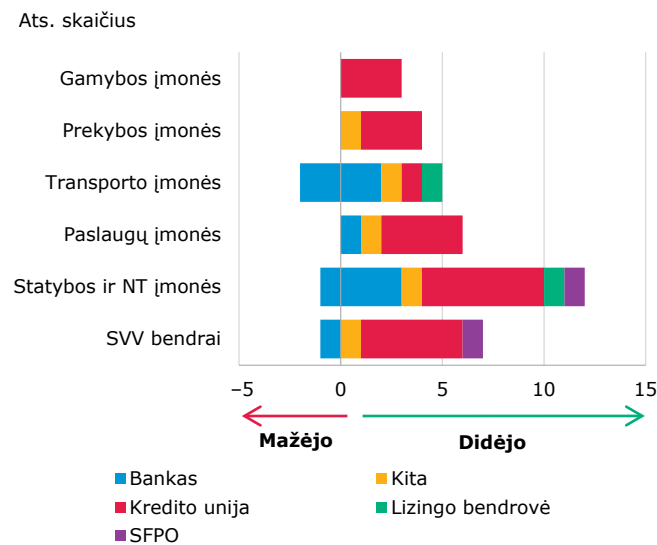
⁷² <http://www.avnt.lt/assets/Veiklos-sritys/Apskaita/ATASKAITA2018-METU-FINANSINIU-ATASKAITU-KOKYBE2019-12-30.pdf>;

[https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/ATASKAITA_2019%20METU%20FINANSINIU%20ATASKAITU%20KOKYBE_2020%20APZVALGA%20\(1\).pdf](https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/ATASKAITA_2019%20METU%20FINANSINIU%20ATASKAITU%20KOKYBE_2020%20APZVALGA%20(1).pdf)

Į klausimus atsakė 14 finansų įstaigų: 6 kredito unijos, 3 bankai, 1 užsienio bankų filialas, 2 lizingo bendrovės (viena iš jų nurodė SVV įmonių nekredituojanti), 1 sutelktinio finansavimo platformų operatorius (SFPO) ir 1 alternatyvaus finansavimo įstaiga.

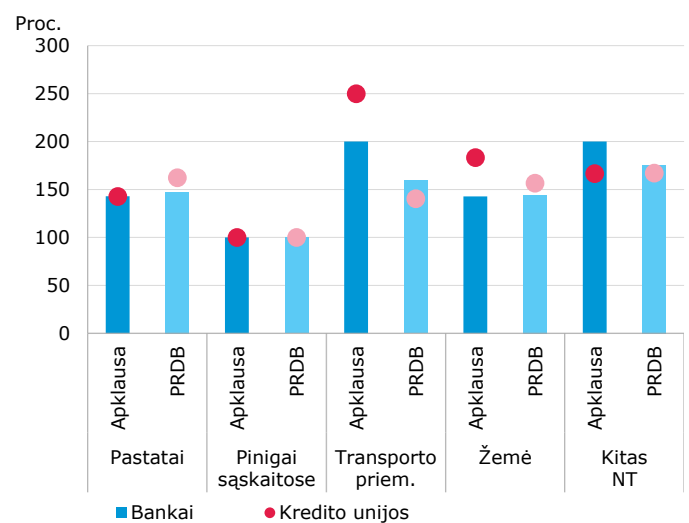
Paklausa. Tikslinėje finansų įstaigų apklausoje tik vienas bankas nurodė, kad apskritai SVV įmonių finansavimo paklausa 2019 m. mažėjo. Kitos finansų įstaigos nurodė, kad finansavimo paklausa pokyčių nebuvo arba paklausa didėjo – augančią paklausą fiksavo beveik visos apklausoje dalyvavusios kredito unijos ir alternatyvūs finansuotojai (žr. 87 pav.). Taip pat matyti, kad finansavimo paklausa labiausiai augo statybų ir NT sektoriuje. Iš visų apklaustų finansų įstaigų tik vienas bankas nurodė, kad finansavimo paklausa šiame sektoriuje mažėjo. Pastebėtina, kad tendencijos labiausiai išsiskyrė vertinant transporto įmonių skolinimosi paklausą: pusė atsakiusių bankų fiksavo augimą, pusė – sumažėjimą, o didžioji dalis alternatyvių finansuotojų paklausos pokyčių šioje rinkoje neišžvelgė (du nurodė paklausą augus).

87 pav. Tikslinė finansų įstaigų apklausa: kaip keitėsi tikslinės grupės SVV įmonių skolinimo paklausa Jūsų įstaigoje?

Šaltinis: Lietuvos bankas.

88 pav. Įkeisto turto ir paskolos sumos santykis pagal įkeičiamo turto tipą (medianos)

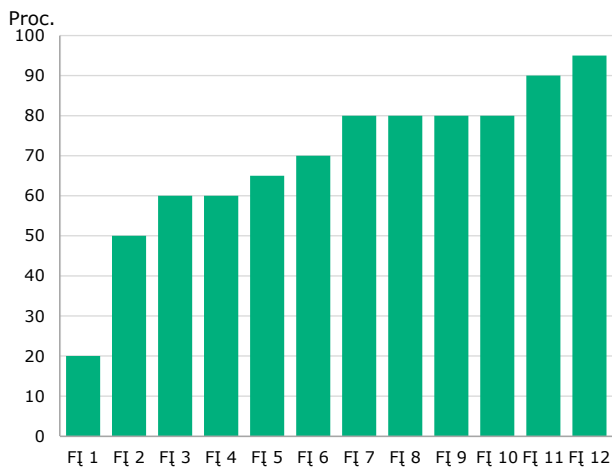
Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: pateiktos apklausoje dalyvavusių bankų ir kredito unijų medianos.

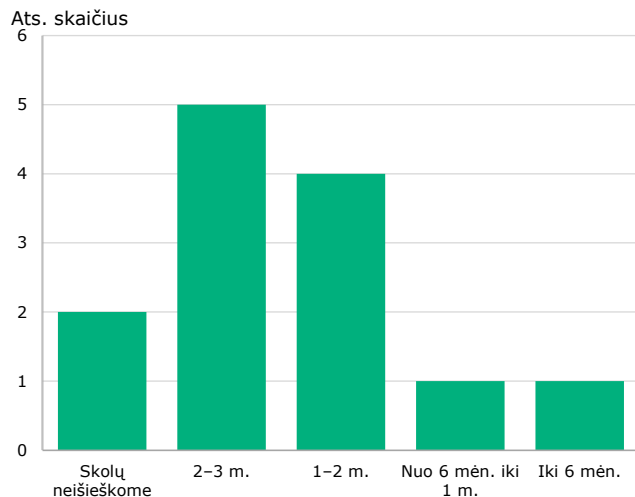
Rizika. Apklaustų finansų įstaigų vertinimu, kredito rizika visoje tikslinėje SVV įmonių grupėje 2019 m. nedidėjo. Rizikingumu, anot dalies apklaustųjų, išsiskyrė tik statybų ir NT sektorius ir transporto sektorius. Visi apklausti bankai nurodė, kad NT sektoriuje veikiančių SVV įmonių rizikos lygis didėjo, o kiti finansuotojai nurodė, kad rizika nesikeitė ar net (vienos įstaigos teigimu) sumažėjo. Rizikos augimą, kaip nurodo apklaustos finansų įstaigos, lėmė įmonių finansinės padėties blogėjimas ir dideli jau turimi finansiniai įsipareigojimai. Apklausoje dalyvavę 3 bankai nurodė, kad transporto sektoriuje veikiančių SVV įmonių rizikos lygis didėjo (tai nurodė ir dar vienas finansuotojas). Kitos finansų įstaigos rizikos lygio pokyčių nepastebėjo. Kaip bendros vyraujančios rizikos padidėjimo priežastys šiame sektoriuje išryškėjo neapibrėžtumas dėl Mobilumo paketo bei ankstesni įmonių įsiskolinimai.

Užstatai. Anot apklaustų finansų įstaigų, daugiausia užstato yra prašoma įkeičiant transporto priemones – daugiau nei 200 proc. paskolos sumos; įkeičiant pastatus ar žemę dažniausiai prašoma apie 140 proc. paskolos sumos, o įkeičiant pinigus sąskaitose – apie 100 proc. paskolos sumos (žr. 88 pav.). Apklausoje duomenimis, tikslinės SVV grupės įmonių nemokumo atveju vidutinė atgaunama paskolos dalis svyruoja 60–80 proc. (žr. 89 pav.). Didžioji apklaustų finansų įstaigų dalis nurodė, kad SVV įmonės paskolų išieškojimas paprastai trunka 2–3 metus (žr. 90 pav.). Kelios finansų įstaigos nurodė, kad išieškojimo procedūrų supaprastinimas galėtų prisidėti skatinant finansavimą SVV įmonėms.

Teikiami produktai. Beveik visos tikslinėje apklausoje dalyvavusios finansų įstaigos teikia trumpalaikes (neteikia 2 finansų įstaigos) ir ilgalaikes paskolas (neteikia 3 finansų įstaigos), todėl didžiausia konkurencija susidaro teikiant šiuos produktus. Taip pat plačiai paplitusi kredito linijos paslauga (jos neteikia tik 4 apklaustos dalyviai). Finansinės nuomos, faktoringo ir sąskaitos kredito poreikio paslaugas siūlo mažesnė apklaustų įstaigų dalis. Pavyzdžiui, sąskaitos kredito poreikio paslaugą, be bankų, nurodo teikianti tik viena kredito unija.

89 pav. Tikslinė finansų įstaigų apklausa: SVV įmonės skolos išieškojimo norma

Šaltinis: Lietuvos bankas.

90 pav. Tikslinė finansų įstaigų apklausa: SVV paskolų išieškojimo trukmė

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Reguliavimas. Mažai tikėtina, kad skolinant SVV įmonėms neigiamą įtaką 2018–2019 m. galėjo daryti finansų sektoriaus reguliavimas. Tikslinės finansų įstaigų apklausos respondentai nenurodė, kad reguliavimo veiksniai būtų paveikę skolinimą tikslinės SVV grupės įmonėms – gautas tik vienas atsakymas (iš 10 kredito įstaigų), kad aukštesni kapitalo reikalavimai riboja kredito unijas. Klausiami dėl PPTF prevencijos priemonių, keli bankai interviu su finansų įstaigomis metu nurodė, kad, siekdami atitikti reguliavimą ir bankų korespondentų reikalavimus, jie taiko griežtus PPTF prevencijos reikalavimus (tikrina sandorių lėšų kilmę, renka informaciją apie klientų naudos gavėjus), todėl dalis įmonių paskolų paraiškų yra atmetama. Šių bankų teigimu, paraiškos gali būti netenkinamos, jei įmonės akcininkų struktūra neskaidri, struktūroje yra lengvatines apmokestinimo zonose registruotų įmonių, įmonė turi prekybos santykių su partneriais didelės rizikos (PPTF požiūriu) šalyse ir pan. Tikslinėje finansų įstaigų apklausoje tik viena įstaiga nurodė, kad tai buvo viena iš keturių pagrindinių paskolų paraiškų atmetimo priežasčių. Vis dėlto nė viena finansų įstaiga nenurodė, kad dėl PPTF prevencijos reikalavimų 2019 m. būtų mažinusi skolinimo apimtį SVV įmonėms, o SVV tikslinės grupės įmonės taip pat nenurodė, kad dėl to būtų patyrusios didesnių apribojimų, kai siekė gauti finansavimą.

8 intarpas. Iššūkiai dėl dalies įmonių žemo nuosavo kapitalo lygio ir finansinės atskaitomybės stoka

Prieiga prie bankų kreditavimo gali būti sunkesnė dėl SVV įmonėms kylančių ilgalaikių iššūkių. Vienas iš ilgalaikių iššūkių yra žemas nuosavo kapitalo lygis. Atlikta Registrų centrui pateiktų finansinių ataskaitų rinkinių analizė parodė, kad apie 20 proc. Lietuvoje veikiančių juridinių asmenų, kurių 99 proc. yra SVV įmonės, nuosavo kapitalo rodiklis yra neigiamas, t. y. įmonės turtas mažesnis nei įsipareigojimai (žr. A pav.). Vertinant absoliučiaisiais skaičiais, 2018 m. Lietuvoje veikė apie 14 tūkst. įmonių, kurių nuosavas kapitalas buvo neigiamas. Didžiausią neigiamą kapitalą turinčių įmonių dalį (apie 90 %) sudaro labai mažos įmonės. Tarp neigiamą kapitalą turinčių įmonių didžiausią dalį (apie 80 %) sudaro uždarosios akcinės bendrovės.

Iš veikusių neigiamo kapitalo įmonių apie 10 tūkst. (71,5 %) buvo veikiančios trejus metus ir ilgiau, taigi kreditas joms galėtų būti prieinamas, tačiau sunkumų pasiskolinti gali kilti dėl neigiamo nuosavo kapitalo. Kitos 4 tūkst. (28,5 %) neigiamą kapitalą turinčių įmonių buvo įsteigtos 2015 m. arba vėliau, o ankstyvuojų įmonės gyvavimo laikotarpiu investicijų poreikis paprastai viršija įmonės sukauptą turtą ir veiklos pinigų srautus, tokios įmonės mažiau atsparios finansiniams sukrėtimams, nes neturi didelių atsargų⁷³. Dvejus trejus metus ar trumpiau veikiančioms įmonėms bankų kreditavimas sunkiai prieinamas vien dėl veiklos trukmės (tai patvirtina ir pokalbiai su finansų įstaigomis), nes jos dažnai būna dar nepelningos, neturi užstatui tinkamo turto, kredito istorijos.

Įmonės, kurių nuosavo kapitalo rodiklis yra neigiamas, finansų įstaigoms kaip klientai nėra priimtinos dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirma, įmonių, kurių įsipareigojimai yra didesni už turtą, vertė yra neigiama, o veiklos modelis gali būti netvarus. Antra, tai gali rodyti neskaidrią veiklą ir teisinio reguliavimo nepaisymą. Pagal uždarosioms akcinėms bendrovėms taikomą teisinį reguliavimą⁷⁴, padėtį, kai nuosavas kapitalas tampa mažesnis kaip pusė įstatuose nurodyto įstatinio kapitalo (taigi, ir kai nuosavas kapitalas tampa neigiamas), bendrovė turi ištaisyti ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo informacijos apie tokią padėtį gavimo dienos.

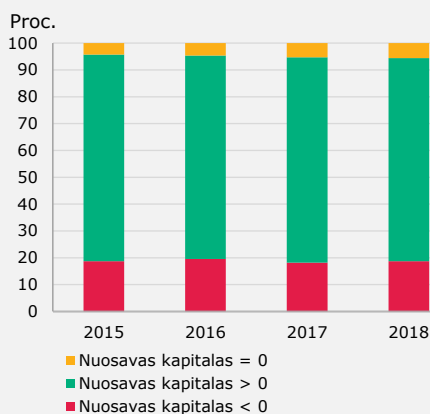
⁷³ Frielinghaus A., Mostert B., Firer C. (2005). Capital structure and the firm's life stage. *South African Journal of Business Management* 36(4), 9–18.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 38 straipsnio 3 dalis.

Tačiau uždarojioms akcinėms bendrovėms, kurios veikia trumpiau nei 18 mėnesių, taikomas 12 mėnesių padėties ištaisymo terminas. Sprendžiant iš 2015–2018 m. Registrų centrui pateiktų finansinių ataskaitų, beveik pusėje neigiamo kapitalo įmonių ši padėtis truko ilgiau nei dvejus metus iš eilės. Pastebėtina, kad teisinis reguliavimas dėl nuosavo kapitalo sumažėjimo arba neigiamo kapitalo aktualus ne visų teisinių formų SVV subjektams. SVV įmonės, įsteigtoms kaip neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys (individualiosios įmonės arba ūkinės bendrijos), netaikomi griežti įstatinio kapitalo apribojimai⁷⁵.

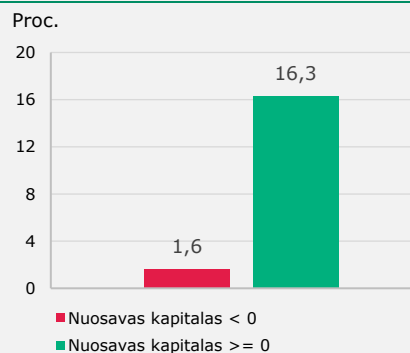
Pokalbiuose kai kurios finansų įstaigos teigė, kad jos nefinansuotų tokių įmonių, kurių nuosavo kapitalo rodikliai yra neigiami, arba finansuotų tik išskirtiniais atvejais, taikydamos papildomas sąlygas (pvz., jei akcininkų paskolos įmonėms būtų subordinuotos). Taigi, sprendžiant iš 2018 m. duomenų, daugiau nei 10 tūkst. SVV įmonių prieiga prie bankų kredito galėjo būti apribota vien dėl neigiamo nuosavo kapitalo. PRDB ir Registrų centrui pateiktų finansinių ataskaitų analizė rodo, kad tik 1,6 proc. įmonių, kurių nuosavas kapitalas yra neigiamas, turi paskolų kredito įstaigose, o paskolų kredito įstaigose turinčių įmonių, kurių nuosavas kapitalas nėra neigiamas, yra 16,3 proc. (žr. B pav.). Be to, neigiamo kapitalo įmonių paskolų užtikrinimo NT lygis yra santykinai didesnis (žr. C pav.).

A pav. Lietuvoje veikiančių įmonių pasiskirstymas pagal nuosavo kapitalo dydį

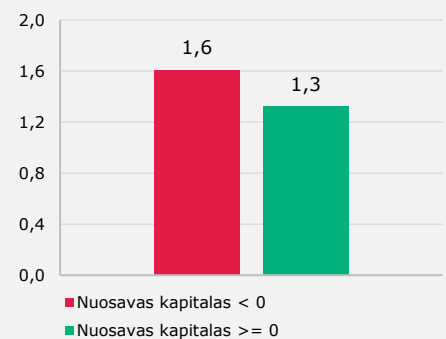
Šaltinis: Lietuvos bankas.

B pav. Įmonių, kurioms 2018 m. suteiktas kreditas, dalis

Šaltinis: Lietuvos bankas.
Pastaba: įmonių nuosavo kapitalo duomenys apima 2017 m. ir 2018 m.

C pav. Įmonių, kurioms 2018 m. suteiktas kreditas, įkeisto NT vertės ir suteikto kredito mediana

Šaltinis: Lietuvos bankas.
Pastaba: įmonių nuosavo kapitalo duomenys apima 2017 m. ir 2018 m.; įkeisto NT vertė nurodyta tik 40 proc. visų suteiktų paskolų.

Dar vienas finansavimui svarbus veiksnys – įmonių finansinės atskaitomybės trūkumas. Reikšminga dalis įmonių vengia teikti metinių finansinių ataskaitų rinkinius Registrų centrui, o įmonės, kurios juos pateikia, dažnai vengia kartu pateikti ir privalomąsias auditoriaus išvadas. Privalomosios auditoriaus išvados reikalavimas taikomas uždarojioms akcinėms bendrovėms, kurių bent du rodikliai viršija šiuos dydžius: 1) balanse nurodyto turto vertė – 1,8 mln. Eur; 2) pardavimo grynosios pajamos per ataskaitinius finansinius metus – 3,5 mln. Eur; 3) vidutinis metinis darbuotojų skaičius per ataskaitinius metus – 50 darbuotojų. Taigi, auditoriaus išvados reikalavimas nėra aktualus labai mažoms įmonėms, nes jos šių rodiklių negali viršyti, tačiau jis gali būti svarbus mažoms ir vidutinėms įmonėms.

2020 m. birželio 1 d. duomenimis, Registrų centrui metinių finansinių ataskaitų rinkinių už 2018 m. nebuvo pateikusios 48 233 įmonės, kurios tokią prievolę turi (apie 44 tūkst. iš jų nėra likviduojamos, reorganizuojamos ar kitaip pertvarkomos), o tai sudaro apie 31 proc. įmonių. Be to, apie ketvirtadalis (35,5 tūkst.) įmonių nėra pateikusios finansinių ataskaitų rinkinių už paskutinius trejus ar daugiau metų. Naujausia Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Finansų ministerijos atliktos finansinių ataskaitų kokybės analizė parodė, kad iš atsitiktinai atrinktų 100 įmonių visose turėjo būti atliktas metinių finansinių ataskaitų auditas, tačiau nė viena nepateikė jo išvadų Registrų centrui (ankstesnių metų analizės rezultatai: iš atsitiktinai atrinktų 100 įmonių 94 turėjo būti atliktas metinių finansinių ataskaitų auditas, jo išvadų Registrų centrui nepateikė nė viena)⁷⁶.

Dalis finansų įstaigų tikslinėje apklausoje įvardijo, kad finansinių ataskaitų rinkinio iš SVV įmonės dažnai paprašo tiesiogiai, o Registrų centro duomenis naudoja kaip papildomą informacijos šaltinį. Kita dalis skolintojų visada naudoja įmonių Registrų centrui pateiktus metinių finansinių ataskaitų rinkinius, o jei jų nėra, prašo juos pateikti ir tik tada priima sprendimą dėl kreditavimo.

⁷⁵ Individualiosioms įmonėms netaikomas įstatinio kapitalo apribojimas, o ūkinėms bendrijoms netaikomas pradinio kapitalo žemiausias lygis.

⁷⁶ Žr. 72 išnašą.

3. TYRIMO IŠVADOS

SVV finansavimo struktūra

SVV įmonių turtą sudaranti nuosavybės dalis yra mažesnė nei didelių įmonių, t. y. joms finansavimas išorės šaltiniais yra aktualesnis. Vis dėlto Lietuvos įmonių įsipareigojimų dalis, palyginti su kitomis ES valstybėmis, yra viena mažiausių. Lietuvoje įsisteigusios SVV įmonės retai finansuojamos kredito įstaigų ar kitų finansų įstaigų paskolomis ir yra linkusios kliautis paskolomis ar prekybos kreditais iš ne finansų įmonių. Prekybos kreditais labiau linkusios naudotis mažesnės SVV įmonės, kurioms gauti paskolą iš kredito įstaigų sunkiau. Pavyzdžiui, atsižvelgus į kitus veiksnius, darančius įtaką paskolos gavimo tikimybei, matyti, kad labai mažų įmonių tikimybė gauti paskolą yra reikšmingai mažesnė nei mažų ar vidutinių įmonių. Be kitų veiksnių (mažo finansinio raštingumo, finansinės atskaitomybės stoka, užstato trūkumas), prie to gali prisidėti ir Lietuvoje veikiančioms didiesiems bankams priimtinos rizikos lygis, kuris, sprendžiant iš tam tikrų rodiklių, yra santykinai nedidelis. Vis dėlto, nepaisant įmonės dydžio, didesnės rizikos įmonės iš mažesnių finansuotojų geba pasiskolinti – bendras paskolų SVV įmonėms pasiskirstymas atspindi skirtingo rizikingumo įmonių pasiskirstymą.

SVV finansavimo pokyčiai 2018–2019 m.

Nors šalies ekonomika ir įmonių poreikis skolintis tebeaugo, kredito įstaigų SVV įmonėms teikiamų naujų paskolų srautai 2018 m. antroje pusėje ir 2019 m., palyginti su ankstesniais laikotarpiais, sumažėjo. Dėl to kredito prieinamumas SVV įmonėms galėjo sumažėti. Jį atspindėjo ir tuo laikotarpiu išaugusi atmestų įmonių paskolų paraiškų dalis. Labiau mažėjo kelių didžiųjų bankų, taikančių mažesnes palūkanų normas, skolinimo srautas, dėl to finansavimas santykinai pabrango. Tiesa, tuo pačiu laikotarpiu įmonių skolinimasis iš kelių mažesnių bankų, kredito unijų ir alternatyvių finansuotojų įstaigų augo, ir tai šį trūkumą iš dalies kompensavo. Vis dėlto tam tikrų įmonių grupių finansavimo galimybės suprastėjo. Tai didesnės rizikos SVV įmonės (mažesnio kredito reitingo), mažesni darbuotojų skaičių turinčios įmonės, ilgalaikių santykių su finansų įstaigomis neturinčios įmonės, taip pat įmonės, veikiančios NT ir statybų, transporto sektoriuose.

SVV finansavimo pokyčius lėmę veiksniai

Kreditavimo SVV įmonėms sumažėjimą 2018–2019 m. galėjo lemti keletas veiksnių. Pirma, bankai atsargiau vertino NT ir statybų bei transporto sektorius. Nors šių sektorių finansiniai rodikliai dar nebuvo pablogėję (išskyrus statybų sektorių), dalis bankų matė besikaupiant rizikas NT sektoriuje ir dėl įsigaliosiančio Mobilumo paketo suprastėjančias transporto įmonių perspektyvas. Antra, dalis bankų apskritai buvo mažiau linkę rizikuoti, t. y. rečiau finansavo bet kurios ekonominės veiklos įmones, turinčias prastesnį reitingą, nors įmonių finansinė būklė (išskyrus statybų sektoriaus įmones) tuo laikotarpiu neblogėjo. Trečia, kai kurie bankai didino palūkanų normas ir juose finansuojamų klientų skaičius sparčiai mažėjo. Tai rodytų tų bankų vidaus sprendimus, kurie galėjo būti susiję su tuo metu vykusiais bankų persitvarkymo procesais. Visi šie veiksniai turėjo tam tikrą poveikį, bet jie gali būti vertinami kaip trumpalaikiai.

SVV finansavimo galimybes ribojantys ilgalaikiai trukdžiai

Galima išskirti svarbiausius ilgalaikius trukdžius, ribojančius SVV finansavimo galimybes. Tai tinkamo užstato trūkumas, finansinės atskaitomybės stoka, informuotumo apie finansavimo galimybių įvairovę stoka ir finansinio raštingumo trūkumas.

Užstato trūkumas. Nors užstato reikalavimai bankų kreditavimo apimties sumažėjimo 2018–2019 m. nenulėmė, jie yra reikšminga kliūtis SVV įmonėms pasiskolinti, todėl gali būti vertinami kaip ilgalaikis iššūkis. Užstato reikalavimų įgyvendinimo problemą gali lemti tai, kad mažesnėms įmonėms trūksta įkeisti tinkamo turto, taip pat iki 2019 m. buvusi neefektyvi nemokumo sąranga Lietuvoje ir kai kurių kredito įstaigų poreikis apsidrausti nuo didesnės rizikos. Vertinant trumpalaikes paskolas taikomas ekonometrinis modeliavimas neparodė, kad papildomos valstybės garantijos turėtų reikšmingos įtakos NT užstato dydžiui.

Informuotumo apie finansavimo galimybių įvairovę stoka. SVV įmonėms trūksta informacijos apie finansavimo alternatyvas ar esamas valstybės pagalbos priemones. Siekdamas finansavimo, SVV įmonės yra linkusios kreiptis tik į vieną ar du bankus ir dažnai nežino apie alternatyvių finansuotojų teikiamas galimybes. Tiesa, alternatyvūs finansuotojai ne visada gali pasiūlyti reikiamų produktų (pvz., ilgalaikių paskolų) ar patrauklią finansavimo kainą.

Iššūkiai dėl dalies įmonių žemo nuosavo kapitalo lygio ir finansinės atskaitomybės stoka. Įmonių finansinės atskaitomybės trūkumai riboja galimybes pasiskolinti. Apskritai apie trečdalis įmonių Lietuvoje privalomų metinių ataskaitų Registrų centrui išvis neteikia ir tam tikriems finansuotojams yra mažiau priimtinos dėl to. Be to, penktadalio metines finansines ataskaitas teikiančių įmonių nuosavas kapitalas yra neigiamas dydžio, taigi jos gali būti vertinamos kaip nemokios arba dalis jų gali veikti neskaidriai, dėl to nepriimtinos finansavimą teikiančioms kredito įstaigoms.

Finansinio raštingumo trūkumas. Reikšminga dalis SVV įmonių, siekdamas finansavimo, su sunkumais susiduria dėl mažo finansinio raštingumo. Dėl to jos negali tinkamai užpildyti ir pateikti reikiamų dokumentų finansų įstaigoms, nemoka tinkamai pasirinkti finansavimo šaltinio ar valstybės pagalbos priemonių, netinkamai rengia finansines ataskaitas.

4. REKOMENDACIJOS

Atliktas tyrimas atskleidė tiek trumpalaikius, tiek ilgalaikius veiksnius, kurie turėjo neigiamos įtakos SVV įmonėms siekiant gauti finansavimą 2018–2019 m. Situacijai nesikeičiant, jie gali ir toliau daryti neigiamą įtaką. Trumpalaikis finansavimo galimybių sumažėjimas daugiausia palietė didesnės rizikos ir mažesnes įmones. Tačiau ypač svarbu ilgalaikiai veiksniai, kuriuos galima vadinti rinkoje egzistuojančiais trukdžiais, slopinančiais SVV finansavimo galimybių potencialą. Šie trukdžiai apima: SVV įmonių finansinio raštingumo trūkumą, finansinės atskaitomybės stoką arba nepakankamą finansinių ataskaitų kokybę, veikimą turint neigiamą kapitalą, nepakankamą informaciją apie mažesnių finansų įstaigų siūlomas skolinimo galimybes, tinkamo užstato trūkumą. Valstybės teikiama pagalba dalį šių trukdžių mažina, tačiau tam tikrais atvejais galėtų būti nukreipiama tikslingiau, atsižvelgiant į šiame tyrime atskleistas problemas.

Siekiant didinti SVV finansavimo galimybes, minėtų trukdžių mažinimas ir valstybės pagalbos tikslingumas yra ypač svarbios kryptys. Rinkos trukdžių šalinimas ne tik gerintų besikreipiančių dėl finansavimo SVV įmonių galimybes gauti finansavimą, bet ir didintų SVV finansavimo rinkos patrauklumą finansuotojams ir taip skatintų naujų rinkos dalyvių atsiradimą, esamų finansų įstaigų plėtrą bei geresnes finansų įstaigų finansavimo sąlygas.

Atsižvelgiant į paminėtas aplinkybes ir siekiant mažinti įvardytus rinkos trukdžius, rekomenduojama pasitelkti tokias priemonių grupes:

- 1) Informacijos apie įvairių finansinių šaltinių pasiekiamumą SVV didinimą;
- 2) SVV įmonių finansinės atskaitomybės stiprinimą;
- 3) SVV aktualių procedūrų lengvinimą ir įmonių finansinio raštingumo didinimą;
- 4) SVV finansavimo riziką mažinančių priemonių ir teisės aktų tobulinimą;
- 5) pradėtų iniciatyvų, kuriomis gerinama SVV finansavimo aplinka, įgyvendinimą ir tolesnį plėtojimą.

Atsižvelgiant į tai, toliau pateikiamos rekomendacijos, kurių įgyvendinimas galėtų prisidėti prie SVV finansavimo galimybių didinimo. Rekomendacijos yra nukreiptos į institucijas, atsakingas už konkrečių sričių ekonominę politiką, į nepriklausomas institucijas, verslo asociacijas, todėl valstybės įstaigos, tokios kaip nacionalinės plėtros įstaigos ar verslo plėtros agentūros, nėra minimos. Vis dėlto politiką įgyvendinančių valstybės įstaigų vaidmuo prisidedant prie rekomendacijų įgyvendinimo yra labai svarbus.

4.1. INFORMACIJOS APIE ĮVAIRIŲ FINANSINIŲ ŠALTINIŲ PASIEKIAMUMĄ SVV DIDINIMAS

SVV tikslinės grupės apklausa parodė, kad įmonės dažniausiai kreipiasi į vieną arba dvi finansų įstaigas, dažniausiai bankus. Tačiau ekonometrinė analizė rodo, kad į kuo daugiau kredito įstaigų kreipiamasi, tuo didesnė tikimybė gauti paskolą bent iš vienos kredito įstaigos, taikant paskolai šiek tiek mažesnę palūkanų normą. Todėl svarbu užtikrinti, kad SVV įmonės gautų pakankamai informacijos apie įvairius finansavimo šaltinius, įskaitant alternatyvius. Tai galima padaryti aktyviai viešinant informaciją apie finansavimo šaltinių įvairovę, pasitelkiant įvairius informavimo būdus bei formas (rašytinį informavimą, virtualiuosius gidus, konsultacijas ir kt.), įpareigojant finansavimo nesuteikusią kredito įstaigą informuoti SVV įmonę apie kitas finansavimo teikiančias įstaigas ar į jas nukreipti. Tokios priemonės analizė yra numatyta ir naujajame Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų plane: jame numatyta įvertinti galimybę įpareigoti bankus informuoti paskolos negavusią įmonę apie alternatyvius finansuotojus⁷⁷. Be to, tikslinė SVV įmonių apklausa parodė, kad informacijos apie finansavimo šaltinių įvairovę bendrovėms trūksta net jei ne vienoje valstybės įsteigtoje įstaigoje (pavyzdžiui, INVEGA ar VŠĮ „Versli Lietuva“) informacija bei konsultacijos finansavimo tema yra teikiamos. Todėl svarbu ne tik aktyviai viešinti informaciją apie finansavimo šaltinių įvairovę, bet ir įvertinti šiuo metu teikiamos informacijos apie finansavimo šaltinius ir jos sklaidą efektyvumą, užtikrinti bendrą informacijos sklaidos koordinavimą, kad būtų išvengta informacijos fragmentiškumo, ir taip palengvinti jos pasiekiamumą SVV. Alternatyvių finansuotojų informuotumą apie skolininkus didintų galimybės gauti prieigą prie Lietuvos banko tvarkomos PRDB išplėtimas, jei tai būtų suderinama su bendraisiais duomenų apsaugos reikalavimais ir kitais teisės aktais.

⁷⁷ Kapitalo rinkų sąjunga yra ES planas sukurti tikrai bendrą kapitalo rinką visoje ES. Ja siekiama, kad investicijos ir sutaupos laisvai judėtų visose valstybėse narėse ir tuo galėtų pasinaudoti piliečiai, investuotojai ir įmonės nepriklausomai nuo jų buvimo vietos. Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų planas – priemonių rinkinys, kuriuo siekiama gilesnės kapitalo rinkų integracijos.

1 lentelė

Problema	Rekomendacija	Priemonės	Institucija
SVV įmonės neišnaudoja finansinių šaltinių įvairovės	Sustiprinti informacijos apie finansavimo šaltinių įvairovę sklaidą	<p>1) parengti SVV įmonėms skirtą lengvai suprantamą ir patogiai prieinamą informacinę medžiagą, apimančią įvairius finansavimo šaltinius, įskaitant alternatyviuosius;</p> <p>2) efektyviai ir koordinuotai skleisti informaciją apie įvairius finansavimo šaltinius, įskaitant alternatyviuosius, ir tinkamą finansavimo šaltinių pasirinkimą atsižvelgiant į individualius SVV įmonių poreikius (pvz., dalyti parengtą informacinę medžiagą, rengti konsultacijas, diegti virtualiuosius gidus ir pan.). Kartu užtikrinti skirtingų institucijų įgyvendinamų informavimo priemonių bendrą koordinavimą;</p> <p>3) užtikrinti, kad SVV įmonės, kurių finansavimo paraiškos buvo atmestos, gautų informaciją apie kitus galimus finansuotojus (pvz., pasiekiant susitarimą su rinkos dalyviais, juos įpareigojant arba taikant kitas priemones nukreipti SVV įmones į specialų interneto puslapį ar kitą informacijos šaltinį, kuriame būtų nurodyti visi SVV finansuotojai).</p>	<p>Ekonomikos ir inovacijų ministerija</p> <p>Finansų ministerija</p> <p>Lietuvos bankų asociacija</p> <p>Lietuvos bankas</p>
	Siekti sumažinti informacijos apie skolininkų asimetriją tarp kredito įstaigų ir kitų finansų įstaigų	<p>Įvertinti prieigos prie PRDB suteikimo ne kredito įstaigoms galimybes. Prieiga prie PRDB ne kredito įstaigoms leistų tiksliau ir didesnei finansų įstaigų grupei vertinti besiskolinančių įmonių kreditingumą ir laiduotojų finansinę būklę. Jei kitos finansų įstaigos teiktų duomenis į PRDB apie savo suteiktas paskolas, informacija apie įmones būtų išsamesnė ir padėtų tiksliau įvertinti įmonių kreditingumą.</p>	Lietuvos bankas

4.2. SVV ĮMONIŲ FINANSINĖS ATSKAITOMYBĖS STIPRINIMAS

35,5 tūkst. įmonių Lietuvoje nėra pateikusių finansinių ataskaitų rinkinių už paskutinius trejus ar daugiau metų, taigi jos neįgyvendina finansinės atskaitomybės prievolės teikti finansinių ataskaitų rinkinius Registrų centrui. Finansų įstaigų apklausa rodo, kad daliai finansuotojų tokių ataskaitų pateikimas galėtų būti svarbus priimant sprendimą suteikti kreditą. Be to, nepateikus finansinių ataskaitų Registrų centrui ar kredito biurams⁷⁸, sunkiau apskaičiuoti įmonės kredito reitingą. Kredito reitingas aktualus daliai finansuotojų priimant sprendimą dėl kliento rizikingumo lygio ir kredito suteikimo sąlygų. Taigi, tos įmonės, kurios nepateikia finansinių ataskaitų rinkinių, gali patirti sunkumų siekdamos kredito. Todėl, siekiant padidinti SVV finansavimo galimybes, svarbu užtikrinti, kad finansinės atskaitomybės prievolė būtų įgyvendinama tinkamai. Tai galima padaryti kuriant paskatas SVV įmonėms teikti finansines ataskaitas, nuosekliai informuojant jas apie finansinių ataskaitų teikimo svarbą siekiant kreditavimo ir galimas sankcijas už ataskaitų nepateikimą, teikiant valstybės pagalbą tik įsitikinus, kad finansinės atskaitomybės reikalavimų yra laikomasi. Be to, rekomenduotina stiprinti įstatymuose numatytų sankcijų už finansinės atskaitomybės reikalavimo nesilaikymą įgyvendinimą. Pažymėtina, kad dalis poveikio priemonių, susijusių su finansinių ataskaitų neteikimu, yra tobulinamos jau šiuo metu. Be to, iš finansines ataskaitas teikiančių įmonių apie 14 tūkst. įmonių, kurių apie 90 proc. sudaro labai mažos įmonės, nuosavas kapitalas yra neigiamo dydžio. Nors pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą bendrovės⁷⁹ turi pareigą per 6 mėnesius neigiamo kapitalo rodiklį ištaisyti, beveik pusė įmonių, kurių kapitalo rodiklis buvo neigiamas, tokį kapitalą turėjo ilgiau nei dvejus metus iš eilės. Tai gali reikšti, kad jų veiklos modelis yra netvarus, arba gali rodyti neskaidrią veiklą, teisinio reguliavimo nepaisymą. Pokalbiai su finansų įstaigomis parodė, kad didžioji

⁷⁸ Kredito biuras – bendrovė, iš įvairių teisėtų šaltinių renkanti ir sisteminanti informaciją apie fizinių ir juridinių asmenų įsiskolinimus, finansinius įsipareigojimus, mokėjimo įpročius, jų juridinę, ekonominę bei finansinę būklę.

⁷⁹ Uždarosios akcinės bendrovės ir akcinės bendrovės; uždarosioms akcinėms bendrovėms, kurios veikia trumpiau nei 18 mėnesių, taikomas 12 mėnesių padėties ištaisymo terminas.

dalį finansuotojų nesuteiktų finansavimo įmonėms, kurių nuosavo kapitalo rodiklis yra neigiamas, arba jas finansuotų tik išskirtiniais atvejais, taikydamos papildomas sąlygas. Todėl, norint padidinti SVV įmonių finansavimo galimybes, svarbu užtikrinti, kad būtų tinkamai laikomasi finansinės atskaitomybės principų ir teisės aktuose nustatytų reikalavimų dėl nuosavo kapitalo.

2 lentelė

Problema	Rekomendacija	Priemonės	Institucija
	Sustiprinti kontrolę, kaip neigiamą kapitalą turinčios įmonės laikosi teisinio reguliavimo	1) principingiau taikyti įstatymuose numatytas priemones įmonėms, kurios veikia turėdamos neigiamą nuosavą kapitalą , taip sustiprinant įstatymuose numatytų priemonių kontrolę; 2) įmones , turinčias neigiamą kapitalą arba beveik pasiekusias neigiamą kapitalo lygį, reguliariai informuoti apie galimas neigiamas pasekmes , įskaitant sunkumus gauti finansavimą.	Ekonomikos ir inovacijų ministerija Finansų ministerija Teisingumo ministerija
SVV įmonės nepateikia finansinių ataskaitų rinkinių arba juos pateikia netinkamai, veikia turėdamos neigiamą kapitalą	Sustiprinti finansinės atskaitomybės reikalavimų laikymąsi	1) įvertinti finansinės atskaitomybės reikalavimų nesilaikymo priežastis; 2) sustiprinti Lietuvos Respublikos įmonių finansinės atskaitomybės įstatymo laikymosi priežiūrą ir kontrolę ; 3) informuoti SVV įmones apie finansinių ataskaitų teikimo svarbą siekiant kreditavimo ir apie galimas sankcijas ar kitas pasekmes jų nepateikus; 4) užtikrinti teikiamų finansinių ataskaitų kokybę .	Finansų ministerija Ekonomikos ir inovacijų ministerija Teisingumo ministerija
	Pasiekti, kad valstybės pagalbos priemonėmis naudotųsi tik finansinės atskaitomybės reikalavimų besilaikančios įmonės	1) į valstybės pagalbos priemonių aprašus kaip vieną iš būtinų reikalavimų pareiškėjui (paramos gavėjui) įtraukti reikalavimą būti pateikus finansines ataskaitas Registrų centrai . Kai tai yra privaloma, ataskaitos turi būti audituotos; 2) reguliariai informuoti įmones apie reikalavimą būti oficialiai pateikus finansines ataskaitas siekiant gauti valstybės pagalbą.	Finansų ministerija Ekonomikos ir inovacijų ministerija

4.3. SVV AKTUALIŲ PROCEDŪRŲ LENGVINIMAS IR ĮMONIŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO DIDINIMAS

Europos Komisijos atliekama SAFE apklausa parodė, kad iš SVV įmonių, nesikreipusių į bankus dėl paskolos, 14 proc. kaip priežastį nurodė per didelę biurokratinę naštą (ES šalių vidurkis yra 3 %). Tikslinė SVV įmonių apklausa taip pat parodė, kad Lietuvoje biurokratinė našta siekiant gauti paskolą yra didelė, o valstybės pagalbos priemonės nėra pakankamai aiškios. Kartu tikslinė SVV apklausa parodė, kad nemaža atmetų SVV įmonių paskolų paraiškų dalis yra susijusi su sudėtingomis procedūromis ar papildoma dokumentacija. Todėl, siekiant padidinti SVV įmonių finansavimo galimybes, svarbu ieškoti galimybių tiek mažinti biurokratinę naštą ar lengvinti tam tikras procedūras (pvz., atliekant reguliarius *ex post* programų vertinimus), tiek ir didinti įmonių finansinį raštingumą. Taip dokumentacija nebūtų pernelyg didelis trukdis gauti finansavimą. Tai galima pasiekti vengiant pakartotinai rinkti informaciją apie SVV įmonę, jei informacija jau pateikta, didinant su kreditavimu susijusių valstybės pagalbos priemonių aiškumą ir paprastumą. Pasirinkti individualius įmonės poreikius atitinkančią valstybės pagalbos priemonę padėtų šių priemonių administravimo centralizavimas, t. y. „vieno langelio“ principo taikymas. SVV finansinis raštingumas gali būti didinamas įtraukiant informavimo, konsultavimo, mokymo priemones.

3 lentelė

Problema	Rekomendacija	Priemonės	Institucija
Siekiant finansavimo, SVV tenka susidurti su sudėtingomis procedūromis	Vengti pakartotinio informacijos rinkimo, didinti valstybės registruose ir (arba) informacinėse sistemose saugomų duomenų integralumą	<p>1) mažinti renkamos informacijos dubliavimą ir efektyvinti formų, privalomų valstybės pagalbos siekiantiems SVV subjektams, pildymą (pvz., numatyti, kad, užuot pildžius deklaraciją, ji remiantis įmonių duomenimis iš valstybės registru galėtų būti suformuojama automatiškai, taip nedubliuojant informacijos dėl to paties finansavimo poreikio teikimo finansų tarpininkui ir nacionalinei plėtros įstaiagai);</p> <p>2) peržiūrėti įmonių finansinėse ataskaitose privalomų teikti duomenų aprėptį, siekiant didesnio suderinamumo su finansinių ataskaitų naudotojų poreikiais. Siektina, kad peržiūra būtų atlikta bendradarbiaujant su finansų įstaigomis;</p> <p>3) optimizuoti kliento pažinimo duomenų, numatomų PPTF prevencijos reikalavimų, rinkimą, sudarant galimybę finansų įstaigoms reikiamą informaciją gauti iš valstybės registru „vieno langelio“ principu;</p> <p>4) skatinti didesnę valstybės registru duomenų prieinamumą finansų įstaigoms, įskaitant nacionalines plėtros įstaigas. Tai suteiktų galimybę finansų įstaigoms gauti reikiamą informaciją ne iš SVV įmonės, o iš Registru centro, <i>Sodros</i>, VMI ir kitų valstybės įstaigų duomenų bazių.</p>	Finansų ministerija Ekonomikos ir inovacijų ministerija
	Didinti su kreditavimu susijusių valstybės pagalbos priemonių aiškumą ir paprastumą	<p>1) didinti su kreditavimu susijusių valstybės pagalbos priemonių aiškumą paprastinant paraiškų formas arba teikiant pagalbą, kurios reikia formoms užpildyti (pvz., konsultuoti gyvai, kurti virtualiuosius gidus, rengti pildymo instrukcijas);</p> <p>2) organizuoti valstybės pagalbos SVV teikimą „vieno langelio“ principu (pvz., konsoliduojant paramą SVV teikiančias įstaigas arba užtikrinant informacijos prieinamumą viename tinklalapyje).</p>	Ekonomikos ir inovacijų ministerija Lietuvos Respublikos Vyriausybė Finansų ministerija
	Didinti SVV įmonių finansinį raštingumą diegiant reikiamas programas ir didinant šių programų efektyvumą	<p>1) plėtoti SVV finansinio raštingumo didinimo programas, apimančias informavimo, konsultavimo, mokymo priemones (pvz., aktyviai dalyti parengtą informacinę medžiagą, organizuoti informacinius seminarus pasitelkiant finansų įstaigas);</p> <p>2) siekiant didesnio programų efektyvumo numatyti vieną už jų koordinavimą atsakingą instituciją ir įdiegti reguliarių jų ex post poveikio vertinimą.</p>	Ekonomikos ir inovacijų ministerija Finansų ministerija Lietuvos bankų asociacija

4.4. SVV FINANSAVIMO RIZIKOS MAŽINIMO PRIEMONIŲ IR TEISĖS AKTŲ TOBULINIMAS

Tyrimas atskleidė, kad 2018–2019 m. sumažėjo daliai bankų priimtinas rizikos lygis, mažiau skolinta mažesnę kredito reitingą turinčioms ir mažesnėms įmonėms, todėl jos tuo laikotarpiu galėjo patirti finansavimo galimybių trūkumą. Apskritai pastebėtina, kad tikimybė, jog didesnės rizikos ir labai mažų įmonių paskolos paraiška bus sėkmingai patenkinta, yra reikšmingai mažesnė. Todėl tikslinga įvertinti galimybę didesnę valstybės pagalbos dalį nukreipti į įmones, kurios patiria didesnę finansavimo galimybių trūkumą, būtent į žemesnio kredito reitingo ir labai mažas įmones. Valstybės pagalbos priemonės galėtų atsverti trumpalaikio kreditavimo sumažėjimo šioms įmonėms sukeltas pasekmes

ir prisidėtų sprendžiant mažesnių SVV įmonių finansavimo ilgalaikių trukdžių problemą. Be to, reikėtų įvertinti, ar mažesnės rizikos įmonės prieš pretenduodamos į valstybės pagalbą (pvz., garantiją) visiškai išnaudoja rinkos galimybes. Tai aktualu todėl, kad jų galimybės gauti finansavimą rinkoje yra geresnės nei didesnės rizikos įmonių. Jeigu jos, užuot išnaudojusios visas rinkos galimybes, pasitelkia valstybės pagalbą, valstybės pagalbos priemonių biudžetas yra panaudojamas nepakankamai tikslingai.

Nemažai įtakos turi įmonių užstato trūkumas, kuris apklausoje įvardijamas kaip reikšmingas finansavimo galimybes mažinantis veiksnys. Siekdamas finansavimo, SVV įmonės paprastai turi užtikrinti bent 100 proc. paskolos sumos, o vidutiniškai paskolos suteikiamos turint apie 140 proc. paskolos sumos sudarantį užstatą. SVV įmonių vertinimu, užstato reikalavimai yra per dideli. SVV įmonių nepasitenkinimas užstato reikalavimais gali būti susijęs ir su tuo, kad jos yra sukaupusios mažiau turto arba sukauptas turtas nėra tinkamas kaip užstatas. Tai ypač būdinga labai mažoms įmonėms, kurių balansuose fiksuojamas žemas užstatui tinkamo turto (pvz., materialiojo) lygis.

Nepakankamo SVV įmonių užstato problema sprendžiama pasitelkiant valstybės garantijas⁸⁰ ar kitas pagalbos priemones. Valstybės garantijos padidina SVV galimybes gauti paskolas, tačiau vertėtų svarstyti tolesnį garantijų mechanizmo tobulinimą, nes ekonometrinio modeliavimo rezultatai neparodė reikšmingo valstybės garantijų poveikio prašomo užstato dydžiui. Todėl aktualu įvertinti, kaip valstybės garantijų teikimu gali būti prisidedama mažinant finansuotojų keliamus užstato reikalavimus SVV įmonėms. Be to, būtų galima paskatinti didesnę bankų skaičių dalyvauti valstybės garantijų schemose, jeigu jos būtų pritaikytos prie Eurosistemos reikalavimų. Tai leistų daugiau bankų pasinaudoti tiek standartinėmis, tiek skatinamosiomis Eurosistemos pinigų politikos priemonėmis, o naudą galimai pajusti ir kredito siekiantis verslas.

Kita vertus, tai, kad kredito įstaigos taiko palyginti didelius užstato reikalavimus, gali būti susiję su nepakankamai efektyviai veikusia nemokumo sąranga, kuri mažina galimybes susigrąžinti paskolintas lėšas SVV įmonių nemokumo atveju. Nuo 2020 m. sausio 1 d. Lietuvoje įsigaliojus pažangesniam įmonių nemokumo reguliavimui ir įgyvendinus naujojoje nemokumo sąrangoje numatytus pakeitimus, svarbu stebėti jos veikimą ir, Europos Komisijai inicijuojant didesnę suderinamumą ES tikslinėse įmonių nemokumo teisės srityse, aktyviai atstovauti Lietuvos pozicijai, o prireikus ir toliau tobulinti reguliavimą, pavyzdžiui, nemokumo procesą pritaikant labai mažų įmonių grupei.

Nagrinėjant paskolų paraiškų atmetimo priežastis pasitelkta įmonių apklausa atskleidė, kad, įmonių vertinimu, paskolų paraiškos dažnai atmetamos be pagrindo. Kitų šalių praktikoje taip pat susiduriama su problema, kad finansų įstaigos ne visada pakankamai pagrindžia paraiškos atmetimą. Siekiant spęsti šią problemą, kai kuriose ES valstybėse SVV įmonėms yra teikiamos tarpininkavimo paslaugos. Pavyzdžiui, Airijoje veikia valstybinis kredito peržiūros biuras, Belgijoje – SVV ombudsmeno institucija, Prancūzijoje – kredito tarpininkavimo schema. Tokios tarpininkavimo agentūros padeda užtikrinti, kad SVV paraiškos dėl finansavimo nebūtų atmetos be aiškaus pagrindimo, padeda atkurti ir palaikyti ryšius tarp SVV įmonių ir bankų. Pavyzdžiui, Airijoje veikiantis kredito peržiūros biuras peržiūri ir įvertina galimai neteisingai atmetas SVV finansavimo paraiškas, įvertina SVV įmonės gyvybingumą, galimybes išmokėti paskolą ir neigiamą banko sprendimą. Jeigu šio biuro išvada patvirtina, kad finansavimas galėjo būti suteiktas bankui priimtinos rizikos sąlygomis, bankui pateikiama rekomendacija ir argumentai, kodėl finansavimas turėtų būti suteiktas, ir prašoma sutikti su rekomendacija arba argumentuotai paaiškinti, kodėl į ją neatsižvelgiama. Nors šis biuras neturi teisinių priemonių, kaip reguliuoti bankų sprendimus, tačiau iš bankams pateiktų rekomendacijų 54 proc. buvo priimtos ir sprendimas dėl kreditavimo pakeistas⁸¹.

4 lentelė

Problema	Rekomendacija	Priemonės	Institucija
SVV įmonių galimybes pasiskolinti riboja užstato trūkumas bei didelė rizika	Reguliariai vertinti ir tobulinti SVV skirtas valstybės pagalbos priemones	<p>1) reguliariai atlikti valstybės pagalbos priemonių efektyvumo ex post vertinimą;</p> <p>2) atlikti išsamesnį vertinimą dėl valstybės teikiamų garantijų įtakos finansuotojų taikomiems užtikrinimo priemonių reikalavimams (pvz., tai galėtų atlikti kartu su finansų įstaigų atstovais įsteigta darbo grupė);</p> <p>3) siekti, kad valstybės pagalbos priemonės labiau atlieptų SVV užstato trūkumo problematiką, t. y. kurti, tobulinti ar plačiau taikyti priemones, orientuotas į užstato poreikio</p>	Ekonomikos ir inovacijų ministerija

⁸⁰ Lietuvoje siekianti garantijos SVV įmonė pirmiausia turi kreiptis į kredito įstaigą ir susitarti dėl finansavimo sąlygų. Kredito įstaiga, priimdama sprendimą kredituoti, sprendžia, ar pakanka užstato. Jei nepakanka, kredito įstaiga gali kreiptis į nacionalinės plėtros įstaigą dėl individualios garantijos suteikimo arba kreditą įtraukti į bendrą kredito įstaigos portfelį. Abiem atvejais svarbus kredito įstaigos tarpininkavimas ir abipusis susitarimas dėl finansavimo.

⁸¹ European Commission (2019). *SME envoys finance: SME access to finance situation in EU Member States. Final report.*

	<p>mažinimą ar skolinimo be papildomo užstato skatinimą (pvz., faktoringas, finansinė nuoma ir pan.);</p> <p>4) siekti, kad valstybės pagalbos priemonės efektyviau atlieptų stabiliai veikiančių, bet negalinčių gauti finansavimo rinkoje SVV įmonių poreikius (pvz., prastesnio kredito reitingo ir labai mažų SVV įmonių, kurių paskolų paraiškas finansų įstaigos patenkina rečiau).</p>	
Įvertinti galimybę didinti SVV įmonių rizikingumą mažinančių valstybės garantijų priimtinumą kredito įstaigoms	Įvertinti galimybę pritaikyti nacionalinių plėtros įstaigų garantijų schemas prie Eurosistemos reikalavimų , sudarant galimybes kredito įstaigoms prilyginti tokias garantijas įkaitui, tinkamam dalyvaujant Eurosistemos pinigų politikos operacijose.	Finansų ministerija Ekonomikos ir inovacijų ministerija Lietuvos bankas
Įvertinti valstybės tarpininkavimo paslaugos galimybę	Atlikti valstybės tarpininkavimo paslaugos, kuri galėtų būti teikiama SVV įmonėms, kai jų finansavimo paraiškos atmetamos be aiškaus pagrindo , kaštų ir galimos naudos analizę. Panašios paslaugos teikiamos Airijoje, kai kuriose kitose valstybėse. Pvz., tokia tarpininkavimo paslauga galėtų apimti: įmonės prašymu atliekamą banko atmetos paraiškos dėl finansavimo vertinimą ir įmonės finansinės būklės įvertinimą; jei įmonės rizikos lygis bankui galėtų būti priimtinas – pagrįstos rekomendacijos, kad finansavimas turėtų būti suteiktas, pateikimą bankui.	Lietuvos Respublikos Vyriausybė Ekonomikos ir inovacijų ministerija
Nemokumo procedūras taikyti atsižvelgiant į labai mažų įmonių ypatumus	Įvertinti galimybę nemokumo procedūras taikyti atsižvelgiant į labai mažų įmonių ypatumus , taip siekiant pagreitinti nemokumo procesą ir mažinti galimus nuostolius finansuotojams.	Finansų ministerija

4.5. PRADĖTŲ INICIATYVŲ, KURIOMIS GERINAMA SVV FINANSAVIMO APLINKA, ĮGYVENDINIMAS IR TOLESNIS PLĖTOJIMAS BEI GALIMOS PAPILDOMŲ TYRIMŲ KRYPTYS

Siekiant gerinti SVV finansavimo galimybes, svarbu ne tik taikyti naujas priemones, bet ir sėkmingai tęsti jau pradėtas iniciatyvas. Šios iniciatyvos apibendrinamos 7 lentelėje.

Lietuvos institucijos pastaraisiais metais dėjo daug pastangų plėtodamos iniciatyvas, leidžiančias steigti ir plėtoti įvairioms finansų įstaigoms. Pavyzdžiui, buvo sudarytos sąlygos steigti specializuotą banką – tik tam tikras bazines finansines paslaugas teikiančią banką⁸², kuriam galiotų mažesnis įstatinio kapitalo reikalavimas (1 mln. Eur) nei įprastai banko licencijai gauti reikalingas įstatinio kapitalo reikalavimas (5 mln. Eur). Be to, Lietuvos bankas įgyvendina programą *Newcomer*, pagal kurią vieno langelio principu potencialiems finansų rinkos dalyviams teikiama informacija apie licencijavimo procesą, ir yra sukūręs bandomąją finansinių inovacijų aplinką, kurioje galima išbandyti inovatyvius finansinių paslaugų teikimo modelius. Lietuvai per pastaruosius keletą metų pasiekus proveržį finansinių technologijų įmonių sektoriuje (angl. *FinTech*), toliau siekiama orientuotis į šio sektoriaus brandos didinimą⁸³. Naujų rinkos dalyvių atėjimas ir tvarus augimas ilgainiui turėtų mažinti koncentraciją kredito rinkoje.

Sisteminė rizika finansiniam stabilumui gali kilti dėl įvairių veiksnių, įskaitant ir bankų sektoriaus struktūrą. Esant didelei rinkos koncentracijai, didėja rizika, kad, iš rinkos pasitraukus vienam ar keliems reikšmingo dydžio finansinių paslaugų teikėjams (pvz., pasikeitus įstaigos veiklos strategijai ar susidūrus su finansiniais sunkumais), galėtų sutrikti finansinių paslaugų teikimas. Dėl to gali pablogėti tokių paslaugų prieinamumas, ekonomikos finansavimas, o tai neigiamai

⁸² Specializuotas bankas yra Lietuvoje įsteigta kredito įstaiga, kuri turi teisę priimti indėlius, skolinti lėšas, teikti lėšų pervedimo ir kitas bankams įprastas paslaugas. Specializuotas bankas negali teikti investavimo ir panašaus pobūdžio finansinių paslaugų.

⁸³ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/pristatymas-seime-lietuvos-fintech-sektoriaus-brandos-didinimas>

paveiktų ekonomikos augimą. Atsižvelgdami į tai, Lietuvos bankas ir Finansų ministerija pasiūlė, o Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Lietuvos Respublikos bankų įstatymo pakeitimą⁸⁴, kuriuo nuo 2021 m. lapkričio 1 d. praplečiama Lietuvos banko pareiga vertinti sisteminės rizikos lygį bankų susijungimų ir paskolų portfelio išsigijimų atvejais ir prireikus riboti bankų sandorius, jei dėl jų sisteminės rizikos lygis kredito įstaigų sektoriuje taptų nepriimtinas. Lietuvos banko valdyba 2021 m. spalio 25 d. patvirtino šį įstatymo pakeitimą įgyvendinantį nutarimą⁸⁵, kuriame aprašyta sisteminės rizikos lygio vertinimo metodika ir išdėstyti kiti įstatymo pakeitimo įgyvendinimo aspektai.

Lietuvos banko inicijuota kredito unijų sektoriaus reforma buvo vykdoma 2016–2018 m., siekiant išspręsti sektoriuje susikaupusias problemas. Kredito unijų veikla nebeatitiko kooperatinio veiklos modelio, trūko tvaraus kapitalo, sektorius nebuvo pelningas. Po reformos sustiprėjęs sektorius jau trečius metus iš eilės veikia pelningai ir tvariai didina veiklos apimtį. Kredito unijos, pasirinkusios narystę vienoje iš centrinų kredito unijų, dirbdamos kartu su partneriais dalijasi bendra veiklos vizija, atsakomybe ir kuria nariams priimtina bendros veiklos modelį. Tos kredito unijos, kurios nusprendė tapti specializuotais bankais, tam turi pasirengti iki 2023 m. Kredito unijų sektoriaus stiprėjimas, kapitalo didinimas ir kooperatinio veiklos modelio palaikymas sudaro prielaidas vis didesnėms galimybėms tvariai didinti skolinimą SVV.

Lietuvoje kol kas nėra įteisintas padengtųjų obligacijų reguliavimas. Lietuvos Respublikos finansų ministerija yra inicijavusi Lietuvos Respublikos pakeitimo vertybiniais popieriais ir padengtųjų obligacijų įstatymo projektą, tačiau jo derinimas, priėmimas ir įgyvendinimas turėtų būti spartesni. Tai galėtų prisidėti prie skolinimo SVV įmonėms didinimo, nes sudarytų sąlygas paskolas paversti vertybiniais popieriais ir juos platinti kapitalo rinkose, taip mažinti finansų įstaigų finansavimo sąnaudas ir kartu didinti jų skolinimo galimybes. Be to, tam tikrus kriterijus atitinkančios padengtosios obligacijos yra tinkamas įkaitas Eurosistemos pinigų politikos operacijose. Priėmus šį įstatymą, tikėtina, Lietuvos kredito įstaigos turėtų galimybę padidinti tinkamo įkeisti turto dalį ir labiau naudotis Eurosistemos pinigų politikos operacijų teikiama nauda, o tai prisidėtų prie finansinio stabilumo didinimo. Pakeitimo vertybiniais popieriais reguliavimo sistemos peržiūra yra vienas iš veiksmų, numatytų naujajame Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų plane⁸⁶, taigi Lietuvos institucijos turėtų aktyviai joje dalyvauti, atstovaudamos Lietuvos pozicijai.

Kita vertus, vertingos ne tik tos priemonės, kuriomis skatinamas paskolų teikimas, bet ir tos, kuriomis aktyvinamas kitų finansinių priemonių naudojimas, pavyzdžiui, investicijos į įmonių išleidžiamus vertybinius popierius. Išskirtinos *Invegos* įgyvendinamos bendro investavimo priemonės, kurios suteikia galimybę didelį augimo potencialą turinčioms SVV įmonėms gauti finansavimą mainais už įmonių akcijas. *Invegos* valdomų bendro investavimo (angl. *co-investment*) fondų biudžetą sudaro Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos ir privačių investuotojų (rizikos kapitalo fondų ir neformalių investuotojų – vadinamųjų verslo angelų) lėšos⁸⁷. Europos privačiojo ir rizikos kapitalo asociacijos *Invest Europe* ir Europos investicijų fondo ataskaita rodo teigiamą rizikos kapitalo investicijų įtaką įmonių augimui: 90 proc. į tyrimą įtrauktų startuolių, gavusių rizikos kapitalo investicijas, augo sparčiau nei jų negavę startuoliai⁸⁸. Ekonomikos ir inovacijų ministerija yra parengusi priemonę „Vertybinių popierių įtraukimo į vertybinių popierių biržą skatinimas“. Šia priemone numatoma kompensuoti mažoms ir vidutinėms įmonėms dalį išlaidų, patirtų išleidžiant vertybinius popierius ir siekiant šiuos vertybinius popierius įtraukti į AB *Nasdaq Vilnius* reguliuojamą ar alternatyvią vertybinių popierių rinką. Taip pat šiuo metu svarstomas Lietuvos Respublikos dalyvavimas steigiant Akceleravimo fondą, finansuojamą iš Europos regioninės plėtros fondo, kurio tikslas – didinti Baltijos valstybių mažų ir vidutinių įmonių prieinamumą prie finansavimo, taip pat plėsti Baltijos šalių kapitalo rinkas. Atkreiptinas dėmesys, kad Aštuonioliktojoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje⁸⁹ numatytos priemonės, susijusios su finansų rinkos plėtra, yra nukreiptos į finansavimo galimybių SVV didinimą kapitalo rinkose, o naujajame Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų plane yra numatytos kryptys, kuriomis ES bus siekiama skatinti SVV finansavimą vertybiniais popieriais, pavyzdžiui, racionalizuojant ir supaprastinant galiojančias taisykles dėl įtraukimo į prekybos sąrašus reguliuojamose rinkose ir daugiašalėse prekybos sistemose, sukuriant bendrą ES įmonių finansinės ir nefinansinės informacijos sistemą. Taigi, šios iniciatyvos aktyvus įgyvendinimas kurs vertę ir Lietuvos SVV įmonėms gerinant jų finansavimo aplinką.

⁸⁴ 2021 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos bankų įstatymo Nr. IX-2085 papildymo dešimtuojū¹ skirsnio ir 79, 81 straipsnių pakeitimo, 80 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas Nr. XIV-292: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f0acefa3b87211eb91e294a1358e77e9?ifwid=-779zkkjmg>

⁸⁵ 2021 m. spalio 25 d. Lietuvos banko valdybos nutarimas Nr. 03-162 „Dėl Lietuvos banko valdybos 1999 m. gegužės 13 d. nutarimo Nr. 63 „Dėl sisteminės rizikos lygio bankų sektoriuje vertinimo“ pakeitimo“.

⁸⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0590&from=EN>

⁸⁷ <https://invega.lt/verslui/visos-priemones/25/ko-investicinis-fondas-25>

⁸⁸ https://www.eif.org/news_centre/research/the-vc-factor.pdf

⁸⁹ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>

5 lentelė

Iniciatyvos	Institucija
Tęsti jau įgyvendintas reguliavimo aplinkos tobulinimo iniciatyvas , tokias kaip specializuoto banko licencijos galimybė ar programa <i>Newcomer</i> , pagal kurią vieno langelio principu potencialiems finansų rinkos dalyviams teikiama informacija apie licencijavimo procesą, taip pat bandomoji finansinių inovacijų aplinka, leidžiančias plėtotis ir tvariai augti naujoms finansų įmonėms.	Lietuvos bankas Finansų ministerija
Reguliariai vertinti teisės aktų, kuriais įgyvendinamas Lietuvos Respublikos bankų įstatymo pakeitimas ⁹⁰ , praplečiantis Lietuvos banko teisę vertinti sisteminės rizikos lygį bankų susijungimų ir paskolų portfelio įsigijimų atvejais ir prireikus riboti didelę sisteminę riziką keliančius bankų sandorius, veiksmingumą, vertinimo metodikos tinkamumą ir pagal poreikį juos peržiūrėti.	Lietuvos bankas
Paspartinti Pakeitimo vertybiniais popieriais ir padengtųjų obligacijų įstatymo projekto, kitų įstatymų projektų, kurių priėmimas sudarytų sąlygas finansų įstaigoms daugiau skolinti, priėmimą ir įgyvendinimą. Aktyviai atstovauti Lietuvos pozicijai ES pakeitimo vertybiniais popieriais reguliavimo sistemos peržiūroje.	Finansų ministerija Lietuvos bankas
Palaiykite kredito unijų kooperaciją , siekiant stiprinti kredito unijų sektoriaus galimybes kredituoti SVV.	Lietuvos bankas
Toliau plėtoti Invegos įgyvendinamas bendro investavimo į SVV vertybinius popierius priemones ir kitas iniciatyvas, skatinančias SVV išleidžiamų vertybinių popierių įtraukimą į reguliuojamą ar alternatyvią vertybių popierių rinką.	Ekonomikos ir inovacijų ministerija Finansų ministerija
Tęsti valstybės pagalbos priemonių naudojimą finansų įstaigų finansavimui atpiginti, siekiant sumažinti galutinę finansavimo kainą SVV (pvz., skolinti finansų įstaigoms iškeliant reikalavimą perskolinti lėšas SVV įmonėms už ne didesnę, nei nustatyta, palūkanų normą).	Ekonomikos ir inovacijų ministerija
Įgyvendinti Aštuonioliktojoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatytas finansų rinkos plėtros priemones didinant SVV įmonių finansavimo naujomis finansinėmis priemonėmis galimybes ir dalyvauti įgyvendinant Kapitalo rinkų sąjungos veiksmų plane numatytas priemones, siekiant skatinti SVV finansavimą vertybiniais popieriais reguliuojamojoje ar alternatyviojoje vertybinių popierių rinkoje.	Lietuvos Respublikos Vyriausybė Lietuvos bankas

Atliekant šį tyrimą ir atsižvelgiant į viešos konsultacijos metų gautus pasiūlymus, nustatytos galimos kitų, papildomų tyrimų kryptys:

- Praėjus pakankamai laiko nuo naujojo Juridinių asmenų nemokumo įstatymo įsigaliojimo, tikslinga įvertinti pasikeitusio reguliavimo įtaką faktinei įmonių bankroto ir turto realizavimo trukmei, kaštams, naudai dėl restruktūrizavimo, poveikį finansų įstaigų taikomiems užtikrinimo priemonių reikalavimams ir, atsižvelgiant į tokio vertinimo rezultatus, toliau tobulinti reguliavimą ir jo įgyvendinimą.
- Rinkos dalyviai viešos konsultacijos metu nurodė, kad ypač mažoms įmonėms užstato problema padėtų spręsti laidavimo procedūrų supaprastinimas, kai laiduojama palyginti nedidele suma. Šiuo metu galiojantys reikalavimai, taikomi fizinių asmenų laidavimui už įmonėms suteikiamas paskolas, yra apibrėžti Lietuvos banko patvirtintose kredito įstaigų vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo organizavimo taisyklėse⁹¹. 2017 m. sausio 1 d. įsigaliojo šių taisyklių pakeitimai, kuriais nustatyta kredito įstaigų pareiga įvertinti fizinio asmens finansines galimybes laiduoti (garantuoti) už fiziniams ir juridiniams asmenims suteikiamas paskolas. Pakeitimai buvo

⁹⁰ 2021 m. gegužės 13 d. Lietuvos Respublikos bankų įstatymo Nr. IX-2085 papildymo dešimtuoju¹ skirsnio ir 79, 81 straipsnių pakeitimo, 80 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas Nr. XIV-292.

⁹¹ Lietuvos banko valdybos 2008 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 149 „Dėl Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų“ patvirtintuose kredito įstaigoms taikomuose Vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatuose ir Lietuvos banko valdybos 2014 m. vasario 6 d. nutarimu Nr. 03-25 „Dėl Kredito unijų vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatų patvirtinimo“ patvirtintuose Kredito unijų vidaus kontrolės ir rizikos vertinimo (valdymo) organizavimo nuostatuose.

priimti atlikus išsamią analizę ir viešą konsultaciją⁹², po jų įvedimo buvo įvertinta pakeitimų įtaka laidavimo mastui, remiantis duomenimis iki 2017 m.⁹³ Po pastarojo poveikio vertinimo praėjus keleriems metams, būtų tikslinga, kad Lietuvos bankas pakartotų laidavimams taikomų reikalavimų įtakos vertinimą, apimdamas naujausius duomenis ir detaliau analizuodamas laidavimus, kai skolinama SVV įmonėms.

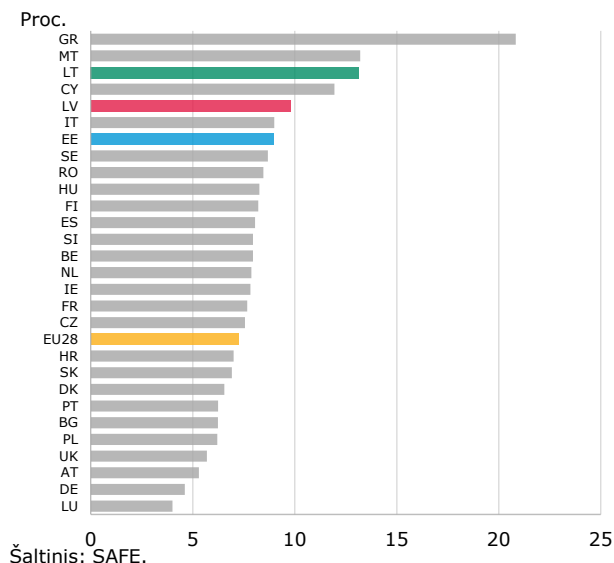
- Viešos konsultacijos metu sulaukta pasiūlymo įvertinti paskolų biržos Lietuvoje sukūrimo galimybę ir prireikus pradėti tokią priemonę įgyvendinti, taip sudarant galimybę apie SVV subjektų finansavimosi (paskolų) poreikį sužinoti didesniai finansų įstaigų skaičiui; užtikrinti maksimalią galimybę pirmiausia tokį finansavimą teikti privatiems finansų rinkos dalyviams.
- Kai kurios institucijos viešos konsultacijos metu nurodė, kad valstybės pagalbos priemonių administravimo procesą palengvintų SVV registras – jis galėtų sumažinti administracinę naštą pagalbos gavėjams, pagreintų procesą, leistų SVV statusą nustatyti tiksliau, visoms pagalbą administruojančioms institucijoms naudojant tuos pačius duomenis. Tačiau siekiant nuolat užtikrinti tokio registro tikslumą ir išsamumą gali neproporcingai išaugti administracinė našta ir kitoms, ne tik valstybės pagalbos siekiančioms, įmonėms. Todėl pirmiausia vertėtų detaliai įvertinti SVV registro sukūrimo galimą naudą ir sąnaudas.
- Viešos konsultacijos metu sulaukta pasiūlymų numatyti, kad finansines ataskaitas Registrų centrui privalėtų teikti visų teisinių formų juridiniai asmenys, pavyzdžiui, ir individualiosios įmonės, mažosios bendrijos. Kadangi toks reikalavimas didintų įmonių administracinę naštą, vertėtų įvertinti tokio reikalavimo pagrįstumą, naudą ir sąnaudas.

⁹² https://www.lb.lt/uploads/documents/files/news/pasiulymas_del_asmeninio_uztikrinimo_priemoniu_reguliavimo_tobulinimo_1.pdf

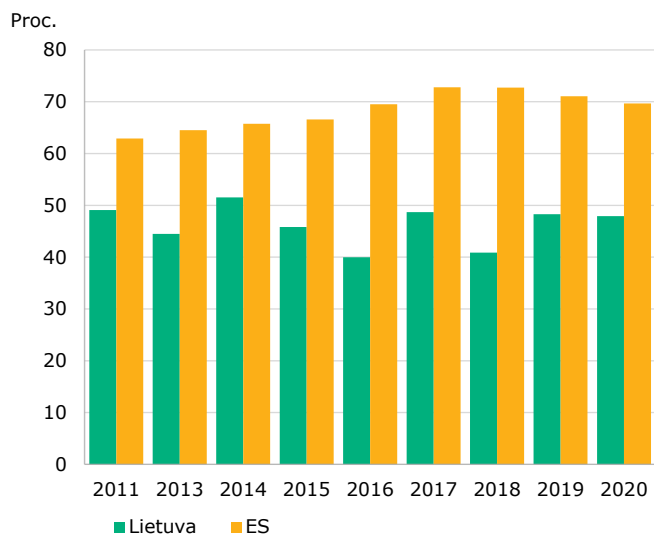
⁹³ https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/21537_8c1e5a2dcd68a7fb8ed57d406e57fa09.pdf

1 PRIEDAS. PAPILDOMI PAVEIKSLAI

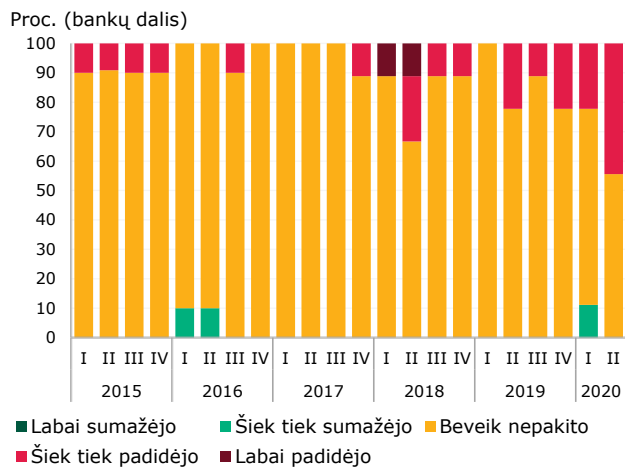
1 pav. SAFE apklausos rezultatai: įmonių, kurioms aktualiausia problema yra finansavimo šaltinių prieinamumas, dalis (2019 m. balandžio–rugsėjo mėn.)

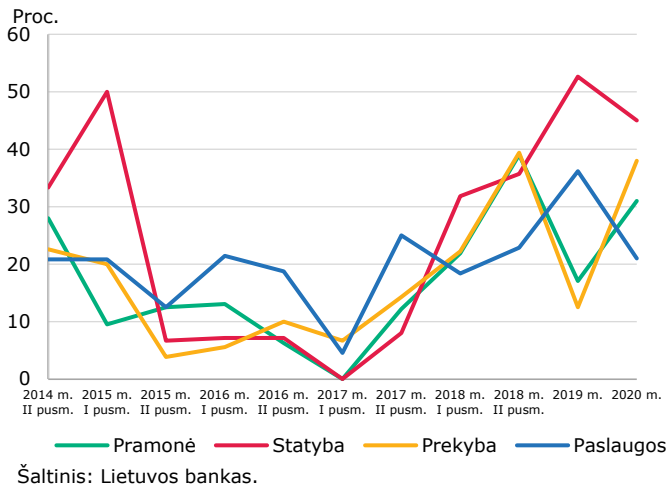
2 pav. SVV įmonių, kurios gavo visą prašomą finansavimą, dalis

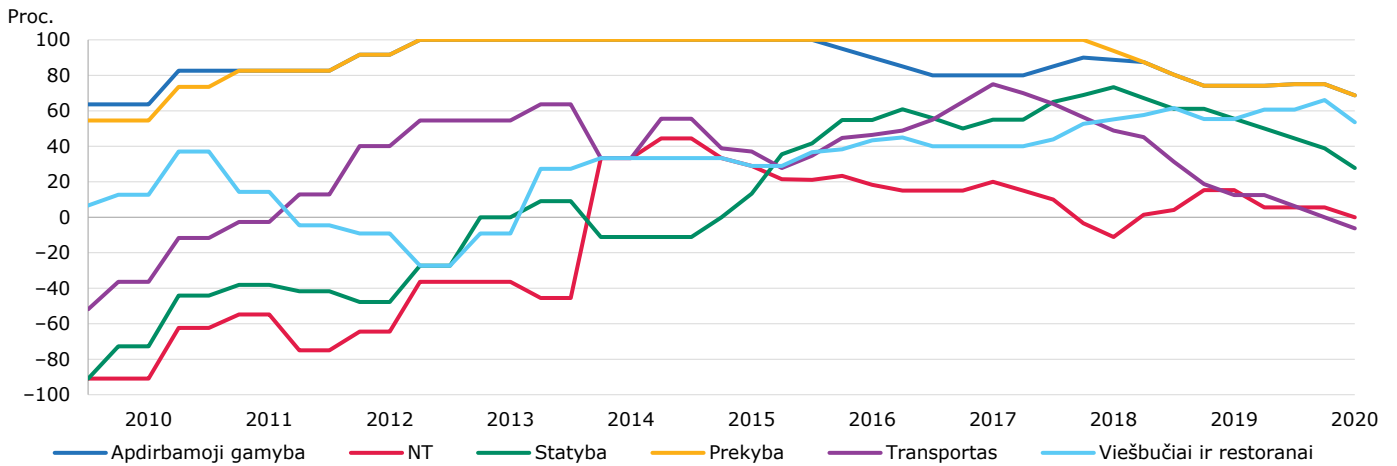
3 pav. Bankų apklausa: bankų atmetamų įmonių paskolų paraiškų dalies pokyčiai

4 pav. Įmonių apklausa: įmonių, kurios per pastaruosius 6 mėn. kreipėsi dėl banko paskolos ir kurių prašymas buvo atmetas, dalis pagal sektorių (2014–2019 m.)

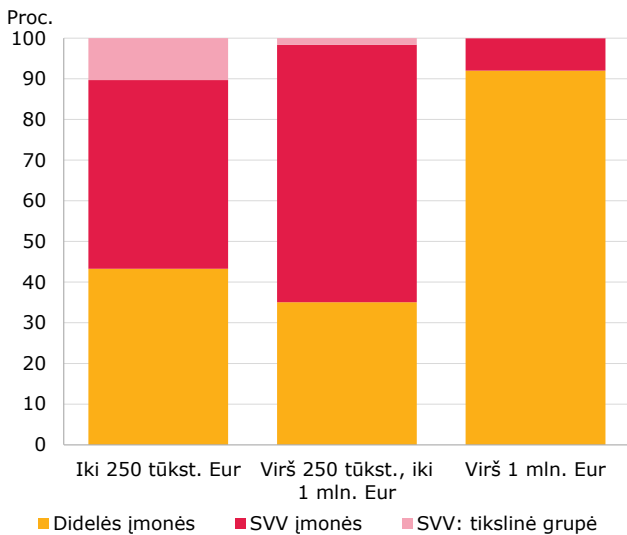
5 pav. Bankų apklausa: bankų skolinimo ribojimas įmonėms pagal ekonomines veiklas

Šaltiniai: bankų apklausa ir Lietuvos banko skaičiavimai.

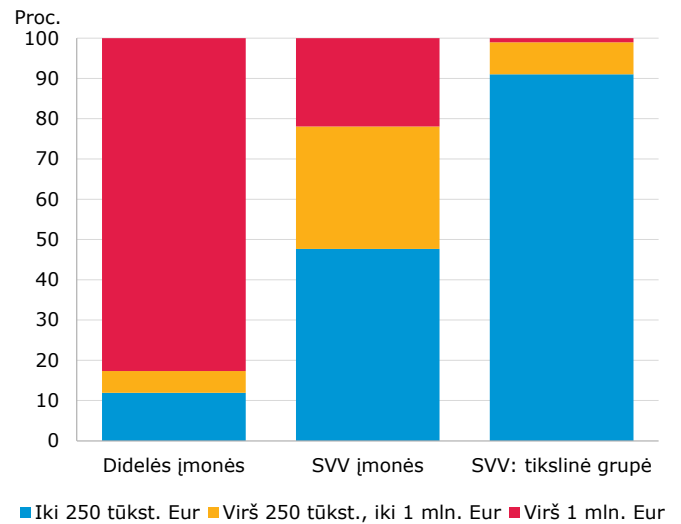
Pastaba: 4 ketv. slenkamieji vidurkiai. Iki 2015 m. – pusmečio duomenys. Bankų, kurie nurodė neriboję skolinimo, ir bankų, kurie nurodė riboję skolinimą, dalių skirtumas.

6 pav. Naujų paskolų srautas pagal paskolos dydį (2015–2019 m. II ketvirtis)

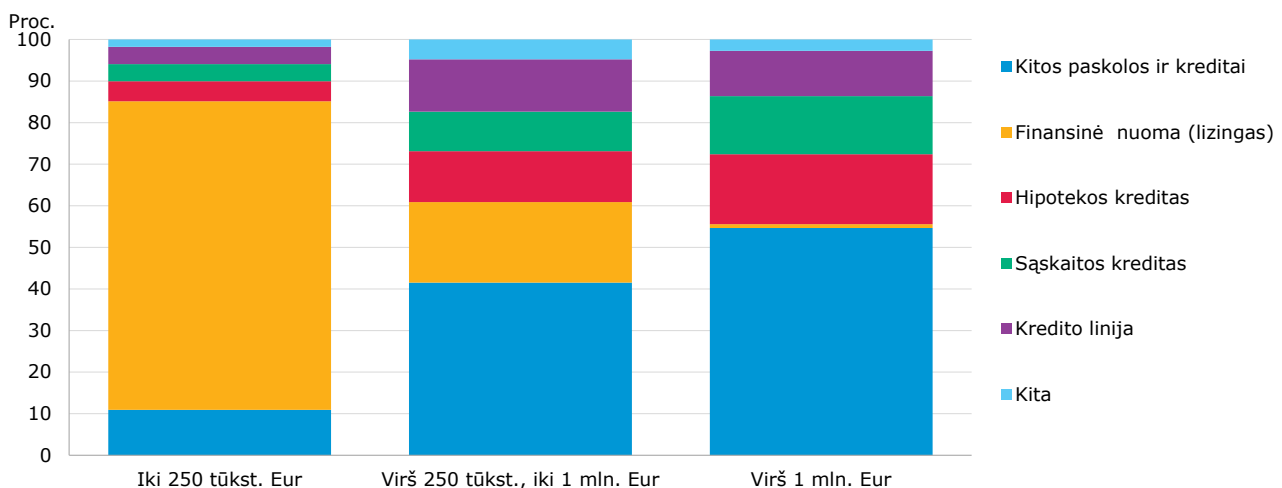
Šaltinis: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

7 pav. Naujų paskolų srautas pagal įmonės dydį (2015–2019 m. II ketvirtis)

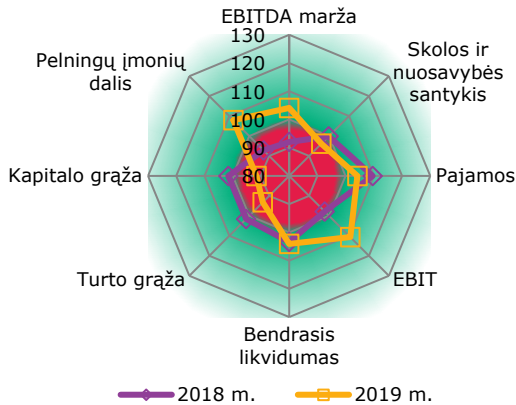
Šaltinis: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

8 pav. Naujų paskolų ne finansų įmonėms srautas pagal produktą ir dydį (2015 m.–2019 m. II ketvirtis)

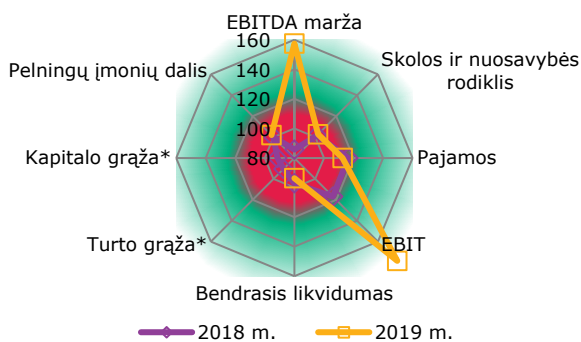
Šaltiniai: Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

9 pav. Gamybos įmonių finansiniai rodikliai, palyginti su ankstesniais metais, proc.

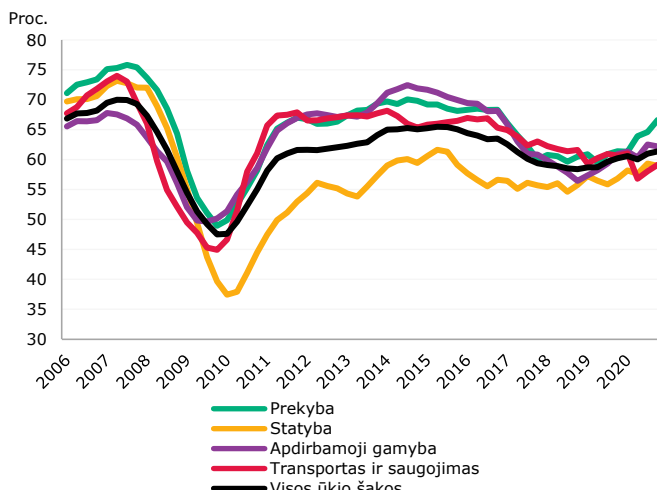
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: EBIT – įmonėms pelnas prieš palūkanas ir mokesčius. Bendrasis likvidumas apibrėžiamas kaip trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis. EBITDA marža apibrėžiama kaip pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą ir amortizaciją ir pajamų santykis.

11 pav. Statybos įmonių finansiniai rodikliai, palyginti su ankstesniais metais, proc.

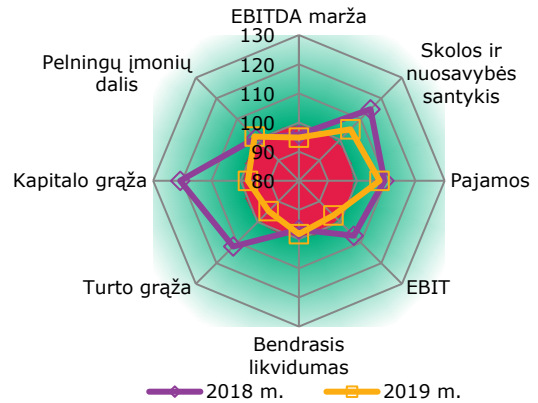
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: EBIT – įmonėms pelnas prieš palūkanas ir mokesčius. Bendrasis likvidumas apibrėžiamas kaip trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis. EBITDA marža apibrėžiama kaip pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą ir amortizaciją ir pajamų santykis.
*Statybų sektoriaus rodikliai labiau svyruoja. Pvz., 2019 m. pokytis buvo du kartus didesnis nei 2018 m. (viršijo 200 %), todėl nerodomas.

13 pav. Pelningų įmonių dalis pagal ekonomines veiklas (2006 m. I ketvirtis–2020 m. IV ketvirtis)

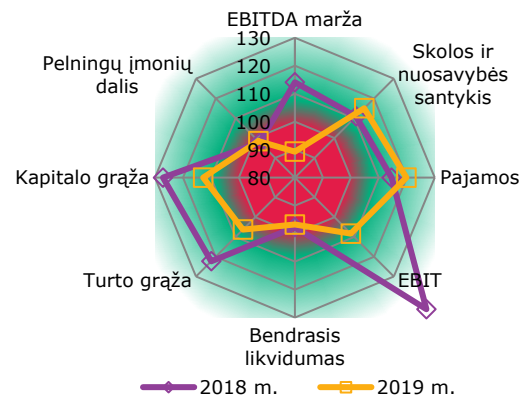
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: 4 kv. aritmetinis vidurkis.

10 pav. Prekybos įmonių finansiniai rodikliai, palyginti su ankstesniais metais, proc.

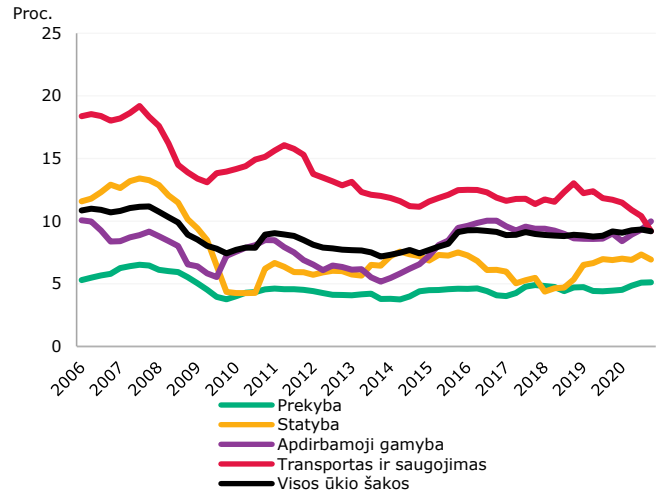
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: EBIT – įmonėms pelnas prieš palūkanas ir mokesčius. Bendrasis likvidumas apibrėžiamas kaip trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis. EBITDA marža apibrėžiama kaip pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą ir amortizaciją ir pajamų santykis.

12 pav. Transporto įmonių finansiniai rodikliai, palyginti su ankstesniais metais, proc.

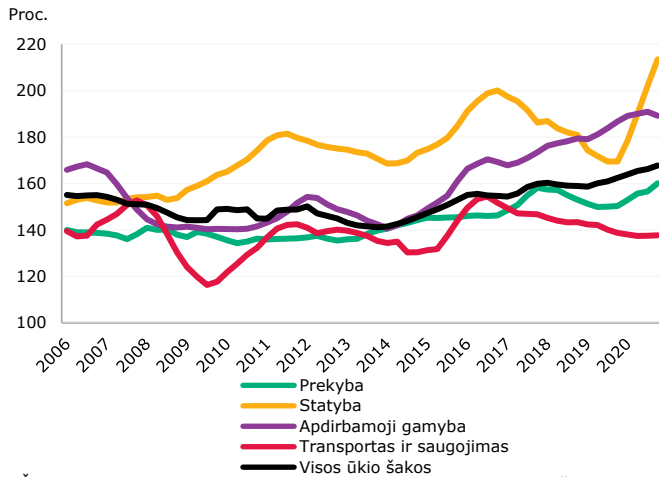
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastabos: EBIT – įmonėms pelnas prieš palūkanas ir mokesčius. Bendrasis likvidumas apibrėžiamas kaip trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis. EBITDA marža apibrėžiama kaip pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą ir amortizaciją ir pajamų santykis.

14 pav. EBITDA marža pagal ekonomines veiklas (2006 m. I ketvirtis–2020 m. IV ketvirtis)

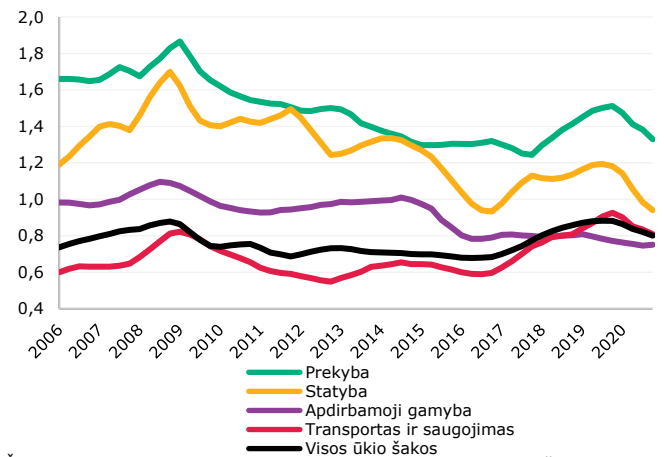
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: 4 kv. slenkamosios sumos santykis.

15 pav. Likvidumo rodiklis pagal ekonomines veiklas (2006 m. I ketvirtis–2020 m. IV ketvirtis)

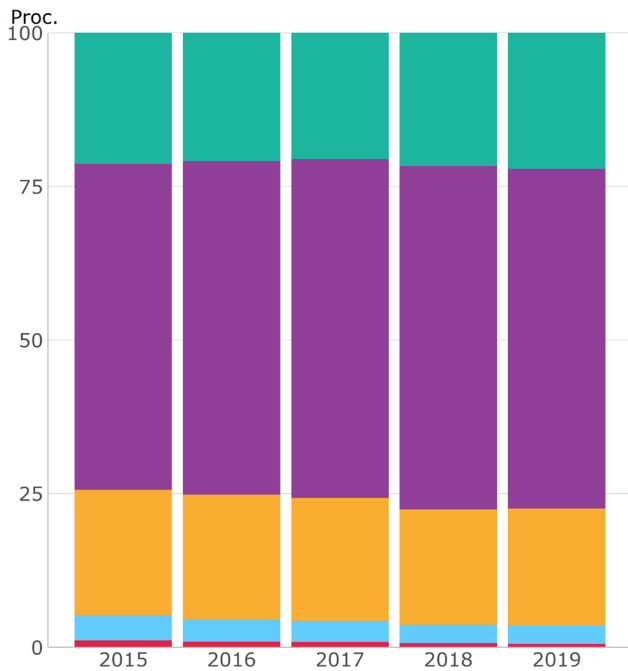
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastabos: 4 ketv. aritmetinis vidurkis. Likvidumo rodiklis skaičiuojamas kaip trumpalaikio turto ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis.

16 pav. Mokumo rodiklis pagal ekonomines veiklas (2006 m. I ketvirtis–2020 m. IV ketvirtis)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastabos: 4 ketv. aritmetinis vidurkis. Mokumo rodiklis skaičiuojamas kaip skolos ir nuosavybės santykis.

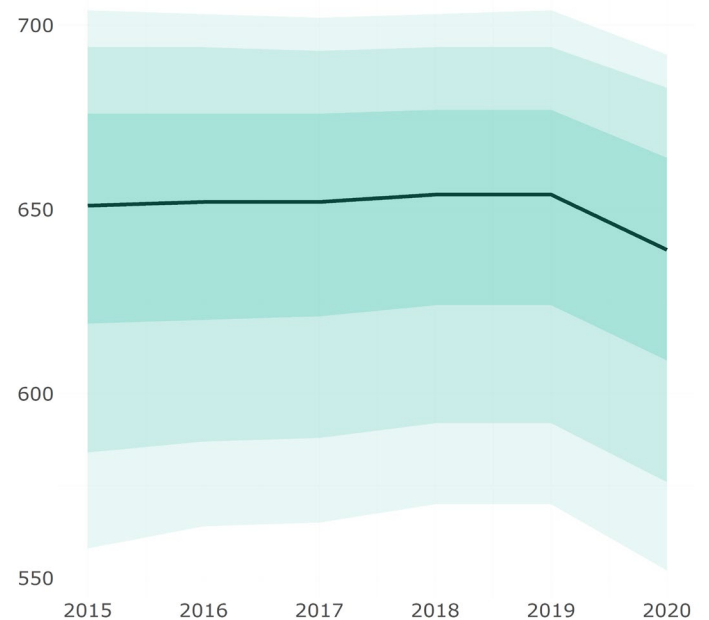
17 pav. Scorify skaičiuojamų SVV įmonių reitingų pasiskirstymas

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai ir Scorify.

Šaltiniai: Scorify, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: A – aukščiausias reitingas, E – žemiausias reitingas.

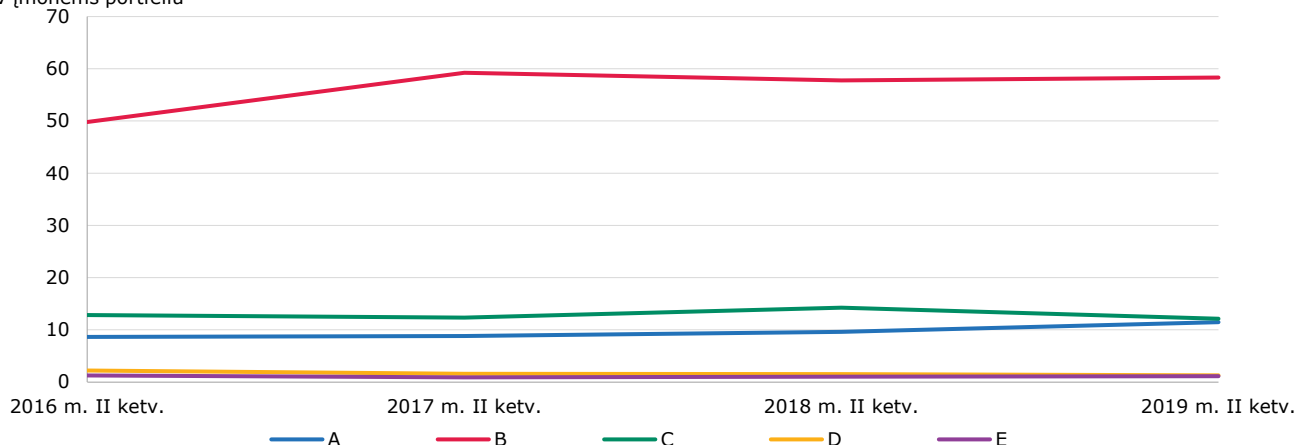
18 pav. Scorify skaičiuojamų SVV įmonių reitingų balų sklaida

Šaltiniai: Scorify, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai. Pastaba: žemesni balai žymi prastesnio reitingo įmones, aukštesni – aukštesnio reitingo įmones.

19 pav. Kredito įstaigų paskolų SVV įmonėms portfelio dalys pagal įmonės reitingą

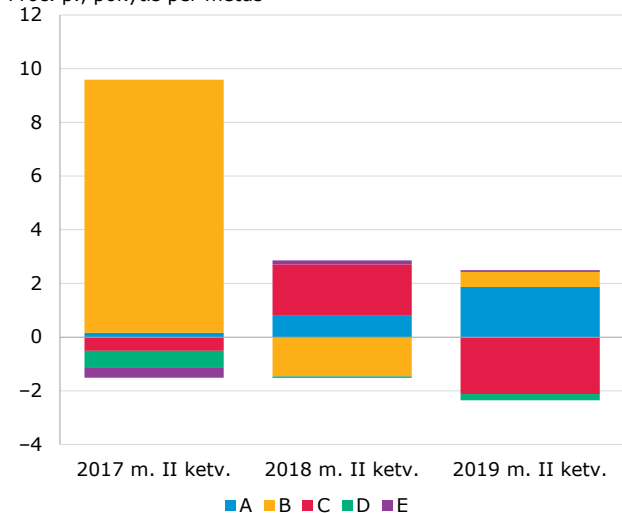
Proc., palyginti su paskolų SVV įmonėms portfeliu

Šaltiniai: Scorify, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

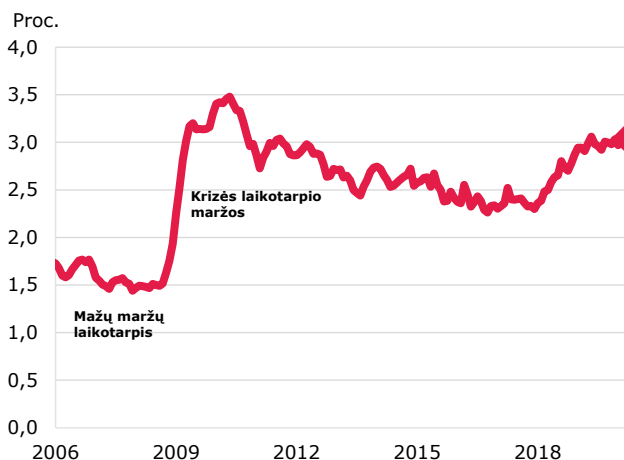
20 pav. Kredito įstaigų paskolų SVV įmonėms portfelio dalys pagal įmonės reitingą

Proc. p., pokytis per metus

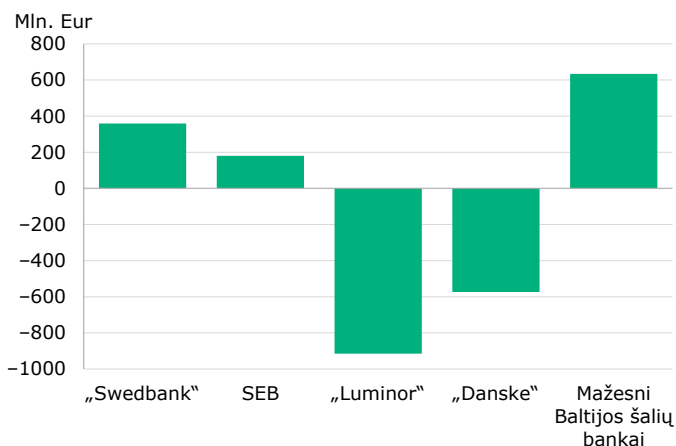
Šaltiniai: Scorify, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

22 pav. Naujų paskolų įmonėms apskaičiuotų maržų kaita

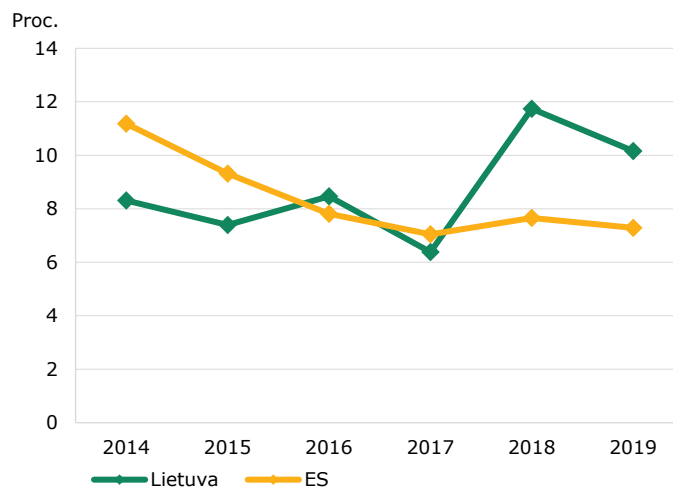
Šaltinis: Lietuvos bankas.
Pastaba: nuo 2015 m. gegužės mėn. skaičiuojant maržą taikoma EURIBOR lygi 0.

21 pav. Paskolų įmonėms portfelių pokytis Baltijos šalyse (2018–2019 m.)

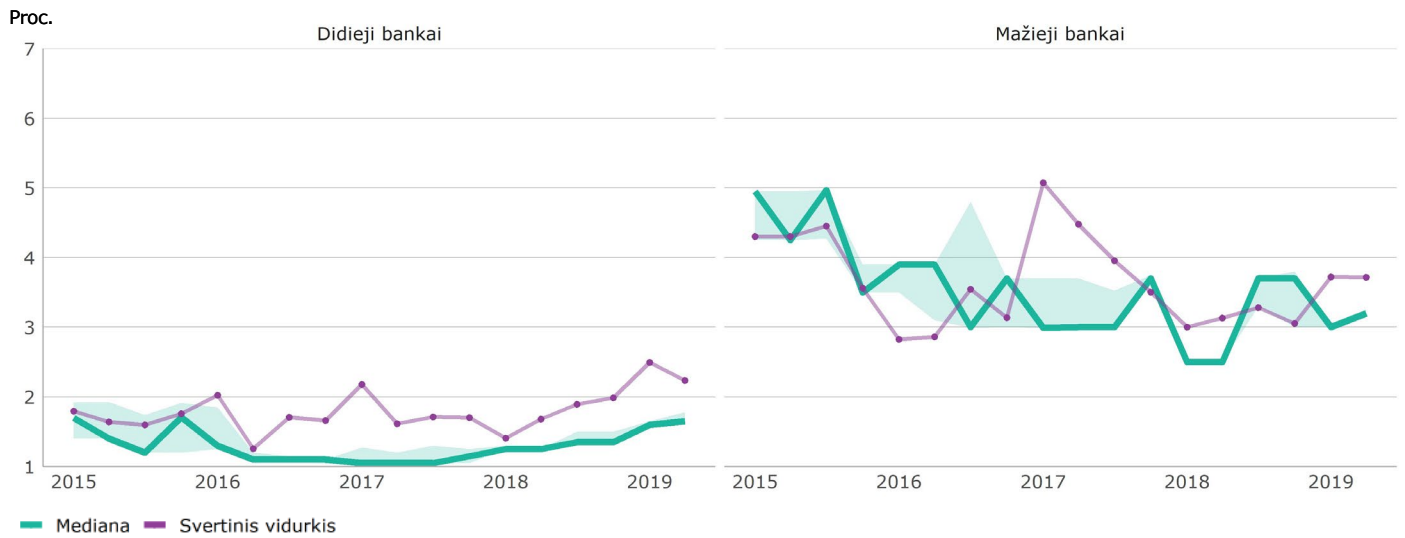
Šaltiniai: Lietuvos bankas, Finance Latvia Association, Finantsinspeksioon, Luminor Bank AS ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: mažesni Baltijos šalių bankai – Šiaulių bankas, Citadele ir LHV.

23 pav. Įmonių, kurioms banko paskola neaktuali dėl per didelių palūkanų normų, dalies kaita

Šaltinis: SAFE.

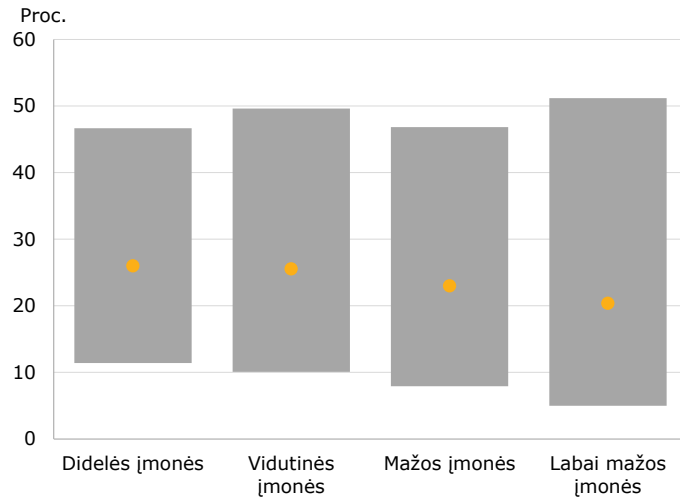
24 pav. Bankų paskolų didelėms įmonėms palūkanų normos pagal bankų grupes

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: didieji bankai – *Swedbank*, *SEB*, *Luminor* (iki 2017 m. pabaigos *DNB* ir *Nordea*), mažieji bankai – Šiaulių bankas, Medicinos bankas, *Citadele*. Žalvu plotu pažymėta pirmojo–trečiojo kvartilių sklaida.

25 pav. Įmonių materialiojo ir viso turto santykis pagal įmonės dydį

Šaltiniai: Registrų centras ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: geltonais taškais pažymėta mediana, pilkas plotas – pirmojo–trečiojo kvartilių sklaida.

2 PRIEDAS. MODELIO PATIKIMUMO TIKRINIMAS

Siekiant patikrinti, ar 2 intarpe pateikti rezultatai nepriklauso nuo modelio specifikacijos, atlikta modelio patikimumo patikra. Išnagrinėjus daugelį ekonominių veiksnių, susisijusių su kredito paklausa ir pasiūla, modeliavimo rezultatų patikimumui patikrinti pasirinkta 17 kintamųjų (žr. A lentelę). Naudojant šiuos kintamuosius, sudaryta apie 10 tūkst. modelių derinių. Iš visų įvertintų modelių pasirinkti tie, kuriems būdingas konvergavimas ir kurių γ koeficientas (žr. 2 intarpo 4 lygtį) yra didesnis už 0. Taip gauta beveik 2 tūkst. modelių.

A lentelė. Modelio patikimumui patikrinti naudojami kintamieji

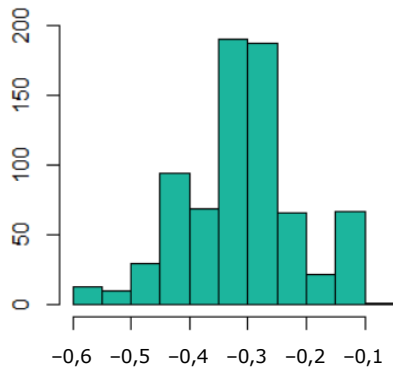
Kintamasis	Paklausos lygties kintamieji	Pasiūlos lygties kintamieji	Šaltinis
BVP	X	X	Lietuvos statistikos departamentas
Akcijų kainų indeksas	X	X	Nasdaq
Būsto kainų indeksas	X	X	Lietuvos statistikos departamentas
Verslo pasitikėjimo rodiklis	X	X	Lietuvos statistikos departamentas
Artimiausių 12 mėnesių šalies ekonominės padėties prognozė (vartotojų nuomonių tyrimo rezultatai)	X	X	Lietuvos statistikos departamentas
BVP metinis pokytis		X	Lietuvos statistikos departamentas
Eksportas	X		Lietuvos statistikos departamentas
Nedarbo lygis	X		Lietuvos statistikos departamentas
Nedarbo pokytis	X		Lietuvos statistikos departamentas
Bankų kapitalo pakankamumo rodiklis		X	COREP
Bankų kapitalo perviršis (apskaičiuotas kaip skirtumas tarp banko kapitalo pakankamumo rodiklio ir kapitalo reikalavimų)		X	COREP, Lietuvos bankas
Atidėjinių įmonių paskoloms ir įmonių paskolų portfelio santykis		X	FINREP
Neveiksnius įmonių paskolas		X	FINREP
HHI (apskaičiuotas pagal įmonių paskolų portfelį)		X	Lietuvos banko skaičiavimai pagal PFĮ duomenis
Įmonių pinigų ir jų ekvivalentų santykis su turtu	X		Lietuvos statistikos departamentas
Įmonių indėlių ir turto santykis	X		PFĮ duomenų bazė, Lietuvos statistikos departamentas
Įmonių alternatyvaus (ne bankų) finansavimo ir turto santykis	X		Lietuvos bankas Lietuvos statistikos departamentas

Pastabos: lentelėje nurodomi kintamieji, naudoti modelio patikimumui patikrinti. X žymima, kurie kintamieji yra įtraukti į pasiūlos ir paklausos lygtis. Sudarytuose modeliuose į paklausos ir pasiūlos lygtis įtraukiama nuo 2 iki 4 kintamųjų. Kintamųjų pasirinkimas yra ribotas, nes papildomi kintamieji gerokai padidina galimų modelių derinių skaičių, o tai gerokai pailgina skaičiavimo laiką.

Modelio patikimumo patikra rodo, kad 2 intarpe pateikti rezultatai yra patikimi ir nepriklauso nuo modelio specifikacijos. A, B ir C pav. pateiktas trijų kintamųjų, turėjusių didžiausią poveikį 2018–2019 m. paskolų paklausos ir pasiūlos mažėjimui, koeficientų reikšmių pasiskirstymas modeliuose. Iš beveik 2 tūkst. atrinktų modelių HHI įtrauktas į 752, įmonių indėlių ir turto santykis – į 982, o įmonių gaunamo ne bankų finansavimo ir turto santykis – į 778 modelius. Koncentracijos koeficiento (HHI) reikšmių 1 ir 3 kvantilių pasiskirstymas svyruoja tarp –0,37 ir –0,26 (žr. A pav.), įmonių indėlių ir turto santykio koeficientas – tarp –126,2 ir –91,2 (žr. B pav.), o įmonių gaunamo alternatyvaus (ne bankų) finansavimo ir turto santykio koeficientas – tarp –14,5 ir –9,5 (žr. C pav.). Taigi, gauti koeficientų ženklai gali būti vertinami kaip patikimi.

A pav. Koncentracijos koeficiento (HHI) pasiskirstymas

Dažnis

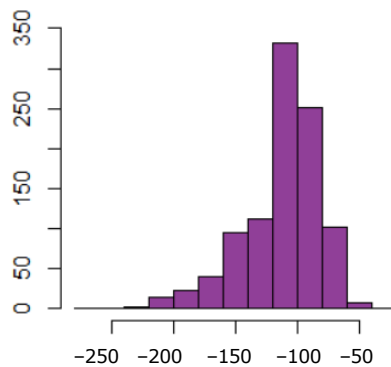

Koeficientų reikšmės

Pastaba: iš viso sudaryti 752 (iš beveik 2 tūkst.) modeliai, įtraukiantys HHI kintamąjį.

B pav. Įmonių indėlių ir turto santykio koeficiento pasiskirstymas

Dažnis

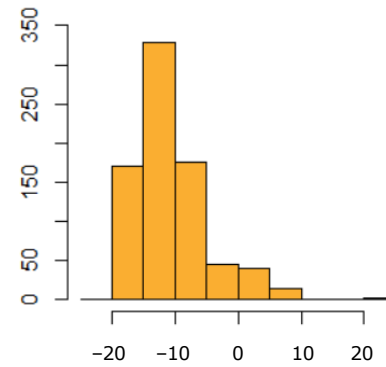

Koeficientų reikšmės

Pastaba: iš viso sudaryta 982 (iš beveik 2 tūkst.) modeliai, įtraukiantys įmonių indėlių ir turto santykio kintamąjį.

C pav. Įmonių gaunamo ne bankų finansavimo ir turto santykio koeficiento pasiskirstymas

Dažnis

Koeficientų reikšmės

Pastaba: iš viso sudaryta 778 (iš beveik 2 tūkst.) modeliai, įtraukiantys įmonių gaunamo ne bankų finansavimo ir turto santykio kintamąjį.